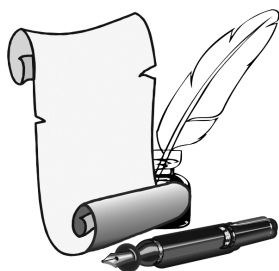

ЛІТЕРАТУРНИЙ **ЧЕРНІГІВ**

№ 2\114

2026

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 2 (114)

квітень-червень 2026

***Заснований
у 1992 р.***

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках Обласної програми сприяння розвитку
інформаційного простору та публічних комунікацій на 2025-2026 роки

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр ЗАБАРНИЙ

Дмитро ІВАНОВ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Володимир ФРИЗ

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Світлана Коробова. Поезія	3
Олександр Забарний. Незавершений епістолярій. Новела	15
Світлана Милько. Поезія	21
Василь Бондар. Спутаний айлант. Повість	32
Микола Істин. Армійські вірші	86
Тетяна Яковенко. Марко. Оповідання	92

ПЕРЕКЛАДИ

Сергій І. Ткаченко. Від океану до океану (Переклади з поетів США). . . .	101
--	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Юрій Бондаренко. Людина з творчим почерком	118
--	-----

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА

Євген Баран. Незручний Володимир Базилевський.	122
--	-----

ІСТОРІЯ

Владислав Савенок. «Сміттєвіада»	130
--	-----

ЮВІЛЕЇ

Анатолій Шкуліпа. Плекаю щастя і насагу жити (до 70-річчя від дня народження Олександра Забарного).	146
--	-----

ІНТЕРВ'Ю

Михась Ткач: Я формувався як прозаїк на творах українських письменників	150
--	-----

ПАМ'ЯТЬ

Михась Ткач. Світлій пам'яті побратима.	158
---	-----

РЕЦЕНЗІЇ

Володимир Кузьменко. Легенди швидкоплинних літ чи легендарна постмодерна анестезія?.	162
Тетяна Торак. До себе приходимо з рідними.	167
Анатолій Шкуліпа. У старої вишні вже немає долі.	170
Валентина Михайленко. Життєва сутність – у дозрілому яблуці слова . .	177

ГУМОР

Валерій Демченко. Друге прищестя.	180
---	-----

НЕКРОЛОГ

Пам'яті товариша	182
----------------------------	-----

Світлана КОРОБОВА

Світлана Коробова – поетеса з міста Прилуки. Закінчила Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя. Багато років відпрацювала вчителькою мови і літератури в Прилуках. Видала 15 книжок поезії, в тому числі 5 для дітей.

У грудні 2023 року разом з редактором обласних газет «Світ-інфо» і «Струна» Петром Антоненком створили творчий проєкт «Український романс і поезія». На виступах Петро Антоненко співає під гітару романси, які написав на вірші Світлани Коробової, вона читає свої вірші. За два з невеликим роки зробили понад 60 таких виступів у Чернігові, Прилуках, по області, в Києві, Івано-Франківську. Написали 31 романс. Видали три спільні книжки, всі в Чернігівському обласному видавництві «Десна». Це «Інтим осінньої весни» (грудень 2023 р., поезія), «Магія зимової весни» (січень 2024 р., поезія С. Коробової, новели П. Антоненка), «Дивосвіт нескінченної весни» (грудень 2025 р., поезія і проза обох авторів).

ВІРШІ, ЩО СТАЛИ РОМАНСАМИ

ВЕЛИЧНИЙ ВОРОЖИТЬ ЧАС

І вітер – в спину! І зорі – в руки!
Ти ще в дорозі, а я лечу
Побачить сльози в очах розлуки
І як по рейках вони течуть.

До мене вийдеш з дверей вагону.
Слова, як завше, я розгублю,
Підніме вітер їх всі з перону
І в небо кине мільйон «люблю».

Ну хто почує, ну хто побачить,
Коли це дійство лише для нас?
Для нас з тобою розлука плаче,
Для нас з тобою ворожить час.

Я ДОЩ

Я стукаю тихим дощем
У вікон твоїх порожнечу,
І сум неквапливо тече
По краплі в заплаканий вечір.

Накинувши димну вуаль
На очі секундам, хвилинам,
Закрутиться сум у спіраль.
І осінь у цьому не винна,

Що ми – по спіралі дощу,
Що ми – по спіралі від літа,
Що я десь від тебе лечу,
Бо ти видихаєш... вітер.

УЧОРА ВИПАЛА ЗИМА

Учора випала зима...
Неначе викинулась з неба.
На мене впала і на тебе –
Є ти і я, а нас нема.

Все замела. І ті сліди,
Якими ми ходили в осінь,
Зосталися сліпі і босі
Під шаром льоду назавжди.

Є сніг, й нічого більш нема,
Ми розчинилися у стужі...
Буває так, що людям в душі
Зненацька падає зима...

НЕ НАШ ЧАС

Читаю щастя по складах –
Інакше я іще не вмію,
Твій поцілунок – по губах,
Твою любов – по цій завії.

Завії слів, метілі фраз,
Які щось мало означають.
Я б прочитати хотіла час
По нас, але він так втікає.

А я – за ним, і ти – мерщій.
Проте біжим у різні боки.
Я не твоя і ти не мій,
І час не наш, такий жорстокий...

ІДИ

Вже дивляться мої безмежні далі
Щемливими очима самоти.
Не хочу я тебе в своїй печалі,
Я вся до дна спустошена – іди.

Вокзали спорожніли вечорові,
Хоч інколи ще ходять поїзди.
Не хочу я тебе в своїй любові –
Ти просто з неї вийди і іди.

Іди й не озирайся, щоб не бачить,
Як боса і розхристана душа
На світ весь виє і за кимось плаче
І з тіла мого рветься, як чужа.

Іди собі й візьми... сльозу на здачу..
Іди собі... Іди собі... Іди.

ОСІННІЙ РОМАН, ОСІННІЙ РОМАНС...

Осінній роман... Осінній романс...
Кружляє на вітрі і плаче для нас.
Спливає хвилинами жовта сльоза,
Щемлива, гаряча, у душу сповза.

У листі опалім розгублений час.
Осипався словом прощальний романс.
Промоклий до ноти, усе ще звучить,
Співає уголос цю стишену мить.

Засохлу, печальну, так гарно співа,
У жар хризантем підкидає слова,
Нехай прохолодні, нехай без прикрас,
Але ж він звучить, наш осінній романс...

ХРИЗАНТЕМИ

Я вважала: кохання від мене окремо,
Довгий час у собі десь жила,
Але виростив жовтень такі хризантами,
Що і осінь моя розцвіла.

Запалала в мені аж до неба, квітково,
Загорілася так – не згасить.
Подивися, як світ мерехтить кольорово,
Як на кожній пелюстці висить,

Як він сяє, як ллється, як пахне приємно...
Я вважала: не квітнуть вогні.
Але я помилилась: цвітуть хризантемно
Несподіваним щастям в мені.

ТИ ПОРЯТУЙ МЕНЕ ВІД ТЕБЕ

Ти порятуй мене від тебе
Й від себе – теж...

Бо на межі землі і неба
Немає меж.

Нема границь, немає грані
Тим почуттям,
Що принесли твоє кохання
В моє життя.

Ти порятуй мене від тебе,
Бо світ в мені –
Одне таке глибоке небо,
Що й час на дні.

Я навіть днів не помічаю –
Врятуй мене
Ні, не від того, що кохаю,
А що мине...

НАС БІЛИМ КВІТОМ ЗАМЕЛО

Нас білим квітом замело...
Неначе сніг весною з неба!
Довкруж не так було до тебе,
Не так рясніло і цвіло.

Це ти торкнувся таїни –
І пелюстки розкрили квіти,
Щоб білосніжно облетіти
За межі нашої весни.

Як час красиво осіда! –
Життя вклоняється доземно.
Любов квітує не даремно,
Шкода, що швидко обліта...

Шкода... Шкода... Шкода... Шкода

БУЛО

Я знаю, що піду від тебе вранці
І напишу помадою на склянці
Тієї кави, що вже розлилася:
«Бувай. В твоєму морі не знайшлася».

На клаптики розріжуться вітрила,
А води крикнуть вслід: «Не розлюбила!»
Складуться наші хвилі в кораблі,
Та небо не відірвуть від землі.

Бувай. Іще існують острови –
Кудись приб'юсь. А ти із цим живи:
Із кавою, що десь іще на дні
Зосталась нагадати не мені

Про цукор, до якого не дійшло...
Із нами це не сталося та... було.

НІЧІЯ

У чужих прокидаюсь снах
І дивуюся: як я тут?
Але ніч ще мене не зна,
Раз в глухий заганяє кут.

Вона хоче мене піймать,
Вона прагне мене згасить,
Дума, я – то одне з багать,
І мій шлейф до пори висить.

А я – зірка. А я – зоря!
Дмухай вітром своїм нічним,
Я настільки вже нічия,
Що не згасиш мене нічим.

ЗНАЙДИ МЕНЕ...

Безмов'я між двох берегів.
І я все шукаю в цій тиші
Біліше від білих снігів,
Від сотень зірок яскравіше.

Загублене хочу знайти
В сипучім, піщанім безмов'ї.
Оті затонулі сліди,
Відбитки, позначки любові.

Шукаю всю ніч і не сплю –
Піщинки перебираю.
Знаходжу сліди від «люблю»
Й до серця ще раз приміряю...

Безмов'я між двох берегів
Від тисячі зір яскравіше,
Біліше від білих снігів...
Блукаю. Знайди мене в тиші...

ФАНТОМНЕ

Я знайшла у собі цей спокій...
Йшла самотня осіннім містом.
Піді мною були не кроки –
Трохи неба і трохи листя.

Я була у собі – хмарина
Із легким відчуттям свободи,
Світло янгола, тінь людини...
Без питань, без ілюзій: хто ти...

Виринала в пухкім тумані,
Проступала крізь нього чисто,
А за мною ішло кохання,
Море неба і трохи листя...

МЕРЕЖИВО

Хурделить, віє навсібіч,
А зорі падають у ніч,
Ці тихі зорі лиш для нас
Танцюють в небі білий вальс.

Кружляє світ, зоріє сніг,
І одіж падає до ніг,
Рука мереживо плете –
Я у тобі і більш ніде.

Ми тільки в нас. І тільки нас
Кружля любові білий вальс,
Ці ніжні доторки п'янкі
Довкруж запалюють зірки.

Хурделить, віє навсібіч,
А в нас така гаряча ніч,
Таке мереживо довкруж
Із неба, зір і наших душ!

Інші вірші

ПРОЇЗДОМ

А на віях лежить сніг,
А в зіницях бринить дощ...
А у вулиць такий сміх, –
Що спиняє серця площ.

А в провулках такий крик, –
Розбиває ущент мить...
Час до міста мого звук,
Призвичаївся диміть.

Він в'їжджає і виїжджа –
Хочу крикнути: «Зажди!»

І це місто – моя душа.
Жаль, проїздом у ній – ти...

ЗАП'Ю ДОЩЕМ ГІРКУ ПЕЧАЛЬ...

Зап'ю дощем гірку печаль,
Що скатертину постелила
Із листя, скрученого в жаль.
Я осінь й цю не долюбила.

Вона стрімка, вона швидка,
Вона, як потяг, без зупинок
Несе час вдаль, й моя рука,
Назустріч піднята, не спинить

Цей падолист, цей сухостій,
Який у землю поспішає.
Я не кажу із болем: «Стій»,
Бо й на слова вже слів немає.

З ТОБОЮ

Я хочу з тобою побути сьогодні.
А завтра, хоч грім, хоч під ноги – безодня...
Я хочу з тобою розвіятись в часі,
Хоч кажуть, вже осінь – тепло не наразі.

Я дмухаю в хмари своєю любов'ю –
Літаю, кружляю у небі з тобою.
Два жовтих листочки то вниз, то угору.
Я хочу сьогодні! Не завтра! Не вчора!

Я хочу сьогодні у те, незбагненне!
Чіпляюсь за тебе. Тримайся за мене.
Тримаймось за осінь! Тримаймось щосили
За час, що помер тут, а ми воскресили...

ДИВНА ЖІНКА

Він вихопив її поміж рядків,
І вголос прочитавши наодинці,
Завмер, бо серце вразили дзвінки,
Приємні звуки осені у жінці.

Із неї наче золото лилось,
Співали очі, руки і волосся.
Вона давно не вірила, що хтось
Почує в ній мелодію про осінь.

А він зібрав листочки у романс,
У ноти склав невидимі краплинки,
Він полюбив у ній осінній час,
І в себе закохав ту дивну жінку...

ЛЮБОВ

Я – щось далеке, нетривке...
Я – та вуаль, що ти розвієш,
Я – той туман, що ти розсієш,
Я – щось непізнане таке.

Здіймись до мене, долети
І, не торкаючись руками,
Вдихай мій обрис, що віками
Дививсь на землю з висоти.

Вдихнувши, подих затамуй,
Мене так легко потушити...
Комусь дають любов, щоб жити,
А ти римуй мене, римуй...

ГОДИННИК

Годинник мій не на стіні.
Та хто це поміча,

Що він вмонтований в мені?
А циферблат – в очах.

В зіницях стрілочки ідуть,
Туди-сюди, туди.
І ця вимірюється путь
Коханням, як завжди.

І доки очі ще «тік-так»
Й горять, немов вогні,
Я відчуваю: молода!
Час заблукав в мені...

НОКТЮРН ДЛЯ НАС

Мені нічого вже не треба –
Усе в житті перебуло.
Шкода лише, що все без тебе
І зацвіло, і відцвіло.

Шкода, не трапилися вчасно
Ні я – тобі, ні ти – мені...
Ми зустрічаєм пізні щастя
І проводжаєм словом «ні».

Навіщо нам воно зустрілось...
Адже немає вороття,
Бо ми обое запізнились –
І ти, і я... на все життя.

СОЛОДКИЙ ГРІХ

А милий мій холодний, наче сніг,
Летить крізь мене, розсипає гріх.
Згрібаючи, збираю, на льоду,
Притрушену білесеньким, біду.

Навіщо у мені ця заметіль?
Нічим її не виметеш звідтіль.
Збираю гріх розсипаний, мету,
Погляну – і в куточок відкладу.

Хай буде цей солодкий гріх, нехай...
Бо я вже не збираюся у рай,
Там снігом вхід для мене замело,
Лиш в щілинку дивлюся на тепло,

Яке для інших стелеться довкруг,
І думаю про грішність наших душ,
І про любов, і про холодний сніг,
І хочу знов у свій солодкий гріх.

Олександр ЗАБАРНИЙ

Олександр Вадимович Забарний – поет, прозаїк, драматург, літературознавець. Народився у місті Прилуки 29 квітня 1956 року. Заслужений працівник Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та журналістики. Автор 14 книжок поезії, драматургії та прози. Член НСП та НСЖ України. Лауреат Міжнародного конкурсу літературно-наукового фонду імені Воляників-Швабінських фундації Українського вільного університету (США), Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф», обласних літературно-мистецьких премій імені Михайла Коцюбинського і Леоніда Глібова, премії «Квіт папороті» імені Любові Забашти.

Проживає у місті Ніжині.

НЕЗАВЕРШЕНИЙ ЕПІСТОЛЯРІЙ

Новела

*Я любив би тебе більше за життя,
якби більше за життя не любив свою честь.*

Вальтер Скотт

Ми познайомилися із нею у цьому кафе три роки тому. Була тиха мрійлива осінь. Вона сиділа за столиком край вікна і тримала у долоньці жмуточок жовтогогарячого кленового листу. І хоча зала в кафе була напівпорожньою, я підсів саме до її столика і розпочав невимушену розмову:

– Дозвольте до Вас?
– Прошу, а що місць не вистачає?
– Як бачите навпаки..., але мені хочеться сісти саме до Вас. Ви така романтична... До речі, мене зовуть Денис.

– Каріна...
– Цей букетик має свого адресата? – знечів'я запитав я.
– Зовсім ні, – посміхнулася вона. – Назбирала ось поряд, у Гоголівському сквері. Хочете вам подарую?

Я ствердно кивнув головою..., вона дзвінко засміялася і невимушено простягнула мені букетика. Так розпочалася наша любов...

* * *

Так розпочалася наша любов... Вона була яскравою і бурхливою, сповненою осіннього спокою падолисту і весняного буяння квіту, сліпучої чистоти снігового завію і пекучої спраги серпневого сонця. Такою була наша ЛЮБОВ!

У січні двадцять другого налетіли люті морози. Вихордулили серце, заморозили почуття, стишили емоції, а на самкінець лютого у нашу Долю увірвалося страшне слово «ВІЙНА»! Ми були на канікулах, відпочивали у своїх родинних опісля зимової заліково-екзаменаційної сесії. Усе було святково і невимушено. Новий рік ми зустріли разом у кімнаті гуртожитку, і, хоча вона не опалювалася, нам було тепло у затишку наших сердець, жагучих поцілунків, а ще від келихів червоного ігристого вина, яке я приніс із собою. На Різдво ти приїхала до мене на гостини у Чернігів. Ми весь день блукали містом, незважаючи на сніговий і лютий мороз. У цей день ми випили рекордну кількість філіжанок кави, аж 14 на двох, з'їли по 7 тістечок, нам було весело і святково. Моя колежанка з університетської літстудії, а нині адміністраторка місцевого театру, організувала нам відвідини на Різдвяні театральні зустрічі. Вона просто підставила у партер два вільні стільці. Це було так чудово! Ми сиділи обнявшись удвох і нікому не заважали...

Удома, на німе запитання мами, як нас класти відпочивати? Я махнув рукою і сказав: «Поклади білизну у мою кімнату. Там розберемося». Звичайно ж, я не відпустив тебе... Ми були щасливі!

А на Водохреща я вже гостював у тебе в Сосниці. Мене вразив патріархальний спокій твого містечка, Довженкова хата-музей, засніжена непорочність красуні-Десни. Я вперше у житті хрещався деснянською водою! Вона й насправді була теплою! Чи, може, на мене так подіяла ота склянка горілки, яку щедро налив твій хрещений? А ти з мамою

у цей час розтирала моє тіло великим полотняним простирадлом. Хрещена знімала усе це на відео... Цей кількахвилинний ролик став доказом моєї чоловічої змужнілості. Я і нині із задоволенням переглядаю його. Це був звичайний МИРНИЙ день! Це було просте людське Щастя!

* * *

Щастя поруйноване ВІЙНОЮ... Я не зміг провести тебе до столичного потяга, який відвіз тебе до Польщі... У цьому кривавому вирі війни, коли вже о п'ятій ранку бомби падали на Чернігів, коли за кілька годин зникло світло, зв'язок та Інтернет, важко встежити за долею навіть найріднішої людини. Я не зміг провести тебе до столичного потягу, бо не міг полишити вкрай злякану маму. У неї одразу ж підвищився тиск і почалися проблеми із серцем...

Але я дякую тобі за те, що ти намагалася достукатися до мене через «Київстар», «Vodafone», «Вайбер», Інтернет... Коли через кілька днів зв'язок відновили, я отримав твої численні повідомлення. А поки що на зв'язку нас тримали наша Віра і Любов. Надійно тримали...

* * *

Я не зміг провести тебе до евакуаційного потяга, але написав вірша, якого і переслав тобі за першої змоги через «Вайбер». Вірш тобі сподобався і ти відповіла, що саме так і було у день твого від'їзду: багатолюдний перон, дощ, твоє чатування на мене біля вікна купе..., панічний страх перед незвіданим майбутнім, а ще надія на повернення! Ти попросила мене начитати цей вірш на «голосову пошту» і надіслати, щоб я завжди був поряд з тобою..., хоча б у гаджеті. Я виконав твоє прохання..., слухай:

*Мов алмазне намисто, блищать понад Києвом зорі,
і востаннє з перону махає тендітна рука,
а в купе на вікні вже з'являються краплі прозорі,
тільки то не дощі, – то сльозинка по шибіці стіка...
Може бути, навік ми прощаємось в цім безголоссі,
і ніколи тебе не притнути до серця мені...
ти прийшла та пішла, як у сквери являється осінь,
за собою лишаючи одягнені в золото дні.
(Денис Коськін).*

Ти відписалася коротко: «Нічого не вигадуй. Я скоро повернуся і ми знову будем разом. Вір мені і чекай!»

* * *

Я вірив і чекав... Так минув рік. Ти змінювала міста і роботу... Варшава, Лодзь, Люблін, Гданськ, знову Варшава. Офіціантка, бариста, кур'єрка, листоноша... Окрім зарплати, отримувала ще й соціальні виплати. Щось надсилала мамі... А я чекав. Так промайнув ще один рік. Коли ж у Польщі почалися проблеми з соціальними виплатами, ти переїхала до Чехії. Мені ж написала, що з дитинства мріяла побачити красуню Прагу... Я вірив. Вірив, але сам себе подумки запитував: «А як же МИ? Як наша ЛЮБОВ?»

* * *

Як наша ЛЮБОВ? Це питання усе частіше турбувало мене... Хотів написати «нас», але чомусь засумнівався у щирості твоїх листів. Вони надходили електронною поштою регулярно: одне повідомлення за десять днів, цілих три за місяць. Лаконічні, інформативні й стримані, вони не давали мені змоги відчувати твою душу, достукатися до твого серця. Ні, боронь Боже, я не ремствую..., я пишу про те, що відчуваю. А ще у «Фейсбуці» ти виставляла чудові світлини: ти на Карловому мості, ти на площі Празького граду, ти біля собору Святого Віта. Така красива, усміхнена, весела, а у нас тут війна, завивання сирен, щоденне відключення світла! Відключення тривалі, по 12-16 годин! Навчаємося он-лайн, коли є світло... Навчаємося – це гучно сказано! Ми виживаємо!!!

* * *

Ми перезимували, а значить вижили!!! Коли я закінчив магістерку і захищав диплом, ти була вже у Берліні. Радо вітала мене із закінченням університету і кликала до себе... Розповідала, як класно у Берліні – охайні та ошатні вулиці, привітні та гостинні люди, а головне що соціальні виплати для переміщених осіб надходять своєчасно і в повному обсязі. Ти кликала мене, кликала..., а я мовчав, бо не знав, що відповісти. У поруйнованому Чернігові наш будинок уцілів. Зиму ми з сусідами пересиділи у підвалі. Туди нас загнали щоденні повітряні тривоги та «шахіди», що ширяли над містом з ранку й до ночі. Я їх бридкий мопедний звук чітко розрізняв у гамірному місті. Були влучання... Але то скоріше балістикою... Залізниця, ТЕЦ, інфраструктурні підприємства, театр... Загинули люди, найжахливіше, що й діти. У підвалі з сусідами ми здружилися, стали однією родиною. Дружною родиною... За час війни я зрозумів, які мужні і чудові наші люди! А ще усі ми стали справжніми

українцями, справжніми синами і доньками нашої держави. І вітання «СЛАВА УКРАЇНІ!» стало для нас чимось більшим за гасло.

* * *

Вітання: «Слава Україні!» стало чимось більшим за гасло.., воно стало дороговказом у житті. Україна перестала бути власною географічною назвою, вона стала частинкою серця для кожного свідомого українця. Саме тому я й вагався.., бо серце розривалося між тобою і Україною. А ще у ньому знайшла собі прихисток й МАМА. Я терзався між вами, найріднішими, тому й мовчав, бо бракувало слів, бракувало серця... Я розумів, що маю прийняти рішення. Але воно допоки що дозрівало у моєму сповненому емоціями серці.

А ти у цей час була вже у Парижі! І знову світлини з «Фейсбуку» розповідали мені про тебе: ти побіля Ейфелевої вежі, ти на Марсовому полі, ти у Версалі... На думку спали слова Володимира Висоцького: «Куди мені до неї... Вона була в Парижі! І вчора я дізнався.., не лише там!». Ні, я не заздрих, але й не радів за тебе! Чому тут радіти, коли доля так безжально ганяє тебе материком? Але у самому куточку серця жила надія, що ти сумуєш за мною... Хоч трішечки.

* * *

Чи ти сумуєш за мною? Я написав тобі про це у своєму листі.., чесно і відверто. І став очікувати на відповідь. Цього разу вона затримувалася... І зрештою довгоочікуваний лист надійшов. Чесний, відвертий, щирий: *«Ти питаєш, чи сумую я за тобою? Так, без сумніву, сумую! Бо коли приходив ти, я пролісками квітла... Я щиро кохала тебе. А потім ця клята війна вицент вихолодила душу і заселила туди самотність. І я пливу цією самотністю, що без причалу, і не відаю, куди мене винесе Доля. Я не буду повертатися до України, бо страшенно боюся війни. Я не вмію жити в умовах ВІЙНИ! Я не виживу... Ти ж вагаєшся і не приймаєш рішення. Я не розумію чому? Тобі 22 роки. Це ще не призывний вік! Чому ти не можеш виїхати за кордон, щоб об'єднатися зі мною? Навчання ти вже закінчив... МАМА? То ми згодом викликали б і її, коли б облаштували власний побут. А чому б і ні? Переконана, їй тут сподобається... Скажи мені, чому ти зволікаєш? Мені запропонували грошовиту роботу в Італії, доглядати за літнім чоловіком.., погодинна оплата. Приїзди, влаштуєшся тут таксистом. Тут тепло, море, сонце, затишок... Я ж повернуся до України, у кращому випадку, після завершення війни.., якщо ж повернуся. Але я завжди чекатиму тебе, коханий!»*

* * *

«Я завжди чекатиму тебе...». Так відписала мені Каріна. Отож ліміт часу вичерпано, його вже просто немає... Це розумію і я, і вона. Треба щось вирішувати, треба шукати якесь рішення. Рішення, яке б влаштувало всіх.

Поза сумнівом, у цю люту годину я не полишу Україну, бо це буде зрада. Логіка у словах Каріни присутня, там нам буде безпечніше, а згодом можна викликати маму... Та чи згодиться вона на таку мандрівку? Чи захоче полишати квартиру? Думки роїлися у моїй голові шукаючи вихід, а його не було.

Я зайшов до кав'ярні. Філіжанка міцного «американо» мала урівноважити мої емоції і стишити шал, що вирував у серці. Зробив замовлення і підійшов до книжкового стелажа, що вгніздився в кутку. Навмання витягнув книжку. «Кава для двох», збірка поезій..., посміхнувся і пробіг очима по тексті. Це був вірш Володимира Гливацького, але який вірш... Я прочитав його вже втретє, вкарбовуючи у серце і мізки ті чудові рядки: *«Подаруй мені сонях... Це не просто квітка. Це обіцянка – не про те, що завжди буде літо, а про те, що навіть коли настане осінь, я пам'ятатиму про світло. Сонях не боїться згасання. Він тягнеться до сонця, навіть коли його вже немає на горизонті»*.

І я, як сонях, не перестану вірити. Навіть коли час змінить усе навколо, навіть коли самі пелюстки піддадуться вітру. У цьому засохлому стеблі є життя. Воно не вмирає, просто ховається всередині.

Подаруй мені сонях, щоб я міг пам'ятати: те, що справді важливе, завжди лишається з нами, навіть коли здається, що все вже минуло. Все тільки починається».

Кава заспокоїла... Тільки у скронях у ритмі серця викарбовувалися слова: «все тільки починається, все тільки починається... Ти повернешся коли закінчиться війна? Ти повернешся коли закінчиться війна?! То треба її завершувати! Треба її завершувати...». Завтра ж до військкомату.

*Ніжин,
2025 р.*

Світлана МИЛЬКО

Світлана Милько закохана в поезію й віршує з дитинства. Перші поетичні спроби друкувала в Коропській районній газеті «Нові горизонти», із зрілою поезією дебютувала в Броварській газеті «Нове життя» (у цьому місті відвідувала літературну студію).

Вона – серед авторів антології «Незглибима криниця» Броварського літературно-мистецького об'єднання «Криниця» та літературно-мистецьких альманахів «Придеснянські джерела», «Первоцвіти Коропщини», «Барви ювілейного вінка» творчого об'єднання «Первоцвіти Коропщини». Авторка збірок поезії «Вітрила надії» та «Мій вертоград», лавреатка літературно-мистецької премії імені Василя Нікітіна, переможниця Всеукраїнського літературного фестивалю «Відродження поезії-2018». Основні теми творчості: громадянська й інтимна лірика, гумор.

Від 2017 року очолює творче об'єднання «Первоцвіти Коропщини» (засноване 2002 року). Активно волонтерить. У сільському будинку культури, де працює директоркою, створила Алею пам'яті з портретів загиблих земляків, намальованих художницею Діаною Масинзовою.

Мешкає в селі Нехаївка Коропської громади Новгород-Сіверського району Чернігівської області.

КРИЛА НАДІЇ

У заманливий обшир я пильно вдивляюсь,
В вертогради поезії, в яблука слів –
Там баского Пегаса уперто сідлаю,
Огортаюсь романтикою кольорів...

Там окрилено лину у зоряні далі,
Там пірнаю в бездонні глибини пісень.
Моє серце збувається болю й печалі,
Я радію, як котиться хвиля натхнень.
Я у простір безмежний дивлюся крізь мрії,
Прагну висі сягнути, дістатись мети.
Понесіть мене Всесвітом, крила надії,
Дайте сили у ньому себе віднайти.

* * *

Рушники, ніби крила лелечі,
Із небес линуть в лоно землі...
Рушники – то є душі далекі,
Що до нас мовлять тихо з імлі.
Із полотен, мов доля людини,
В очі дивляться: сяючий мак,
Чорнобривці і мальви, й калина –
Роду нашого міцності знак.
В них єднаються ніч і світання,
І з голубкою голуб летить,
В них розлука, у них і кохання...
Рушники таять вічності мить...

* * *

Безлику, незрячу, глуху,
Закуту в сповиток облуди,
Не хочу тебе я таку,
Таку тебе честь моя судить.
Розп'яту, зневажену, злу
Тебе усім серцем жалію.
Я бачу сади крізь імлу –
Й до тебе любов не маліє.
Я знаю, сади розцвітуть.
Та маємо бути уперті,
Свою проявить справжню суть
Нашадків Богдана й Мазепи,
Впрягатися в гострі плуги
Й орати поля під засіви –

Насіння ж усіх ворогів
Золою із нив наших звіять.

* * *

Чому нас тягне до печери?
Чом шерстю обростаєм ми?
Наш мозок виїдають черви,
А душі – в ямах руйнівних...

Чому живем, мов бусурмани,
Вганяєм списи у серця?
Невже дикунство нездоланне
Й зжира добро без вороття?

Така просунута в нас ера:
І ШІ, й смартфонів, мов грибів...
То чом же манить так печера?
Чом людство вперто пре туди?!

* * *

Душа – у карцері,
А руки сітку в'яжуть.
У жилах кров загусла,
А вона мовчить.
Всміхнеться згідливо,
Як хтось веселе скаже,
Душа ж ховає цвинтар
І скровлено ячить:
Там серце синове,
І жовто-синій прапор...
Мовчить,
А руки...
не спиняються й на мить...

* * *

В моїх судинах біль до стінок липне,
Тромбується й спазмує серце,
Знекровлює печінку
І відключає нирки.

А ще він тупо залипає в мізках
І крутить потойбічні фільми,
Й підсовує видіння:
Вдова, сльоза, колиска...

Скриплять рамена* –
Важко біль удержать.
Й двоїться у зіницях цвинтар.
І множаться портрети...
І сонм** очей...
З безмежжя...

Дає шалені організм мій збої...
І Космос вже пробила дірка...
Я сіткою закрию!
Як треба – то й собою...

* * *

Скільки весен...
Скільки літ...
Скільки осеней і зим...
Скільки бачитиму світ
У проєкції сльози?..
Скільки суму...
Скільки зрад...
Сподівання разом з тим...
Обирає жертву кат –
Сам незрячий і глухий...
Грає в дудку сатана,
Кличе з пекла страшний суд...
Всіх збирає чортенят –
Й гострі стріли ті несуть...

Впала зірка за межу –
Покотився чийсь то слід...
Нам Алеї бережуть
Встрелений весняний цвіт...

* рамено – плече;

** сонм – велика кількість, безліч.

* * *

Людина – дивна. Вічно поспішає.
Кудись біжить, не знаючи куди.
Вона із попелу міста здійсмає,
А потім гине посеред руїн.
Плюндрує землю, що її годує,
І воду п'є, отруєну слізьми.
Спочатку молиться, тоді воює,
Хоч прагне світла, та душа в пільмі.
Зрізає крила власним сподіванням –
І коле світ на тисячі шматків.
Складає повість з назвою «Кохання» –
Та блудить серцем між чорновиків.
І лиш тоді, коли усе зотліє,
Коли зникають тіні суєти,
Вона мовчить, бо врешті розуміє:
Страшне те зло, що носить у собі.

**МОЄМУ ЗЯТЕВІ
ПІДПОЛКОВНИКУ ОЛЕКСІЮ ГАНЖІ,
ЯКИЙ ПОЛІГ ЗА УКРАЇНУ, ПРИСВЯЧУЮ**

* * *

І
Постукала у двері смерть,
єхидно посміхнулась жінці,
наповнила бідую вщерть –
й життєві зупинились стрілки.
Підступно висмоктала кров,
забрала серця половину.
Пекельним вогнищем любов
спалила й втисла в домовину.
Без гучних фраз і зайвих слів,
мов кат, вдягла ярмо на плечі.
Яскравий світ враз почорнів,
втратили сенс звичайні речі.
На цвинтар стежка пролягла,
квіти несе синок до тата.
На жах цей мружиться здаля
ота з косою, біснувата...

II

Мов блискавкою, навпіл: «до» і «після» –
І обірвалась лебедина пісня...
Де «до» – життя й любов на повну квітлі,
А «після» квіти носимо на цвинтар...
І дивимось в твої прекрасні очі,
Що не сказали, все сказати хочем.
Вклонитися за мужню й світлу душу,
За вірність Батьківщині непорушну,
Що у лиху й несправедну годину
Життя віддав за неньку Україну.

Ввірвалося в родину нашу горе –
І топимось у сліз бездоннім морі.
Згорьовано бідують батько й мати,
Не дай Господь дитя своє ховати.
Твоє кохання зоряне, єдине
Без свого лада у темниці гине,
Бо ще безсиле витримать розлуку...
Синок з світлиною вітається за руку...
Ти дивишся на нас тепер звисока,
В твоїх очах любов, що обіцяє спокій,
Й незгасна віра – день настане судний...
Пишаємось, пам'ятаєм, любим.

III

Осклілі очі у війни
І груди в чорних ранах.
Вона – ненасить із пільми
З кривавими руками.
Вона підступно сіє скрізь
Лиш колючки і попіл,
Й пливають в морях невинних сліз
Людських життів осколки.
Стають героями сини,
І сиротіють діти –
Безжальна жатва у війни,
Її ужинок – цвинтар...
Чому ж весь світ не скаже: «Hi!»,
Не скрутить її руки?!

Щоб всім нам – обрії ясні,
І небо щоб – без круків.

(Інтимна лірика)

* * *

Веселі вогники у челюстях співають –
На весь будинок усміхнулась піч.
Соснові дрова на трембоні грають.
В віконце зазирає рання ніч.
І вечір на гостину дуже хоче,
З повагою він нічку обійма,
Так тулиться до неї, щось шепоче,
Ще й погляд кидає крізь шибку крадькома.
Киплять вареники і деруни моргають,
І сало, мов смарагди, мерехтить,
А всі до мами в кухню заглядають:
Коли ж настане та ласунська мить?..

* * *

В красу очей твоїх дивлюся ніжно –
Для себе відкриваю океан.
В глибинах утоплю печаль торішню –
В блакитне сяйво перетвориться туман.
Й криштальним дзвоном синя вись озветься,
Яскрава райдуга влітатиметься в коси,
І знову, як колись, напоять серце
Солодким трунком дивовижні роси...

Ой, очі, очі, ви оманливі такі...
І як дізнатись, що в собі сховали?
В вашій безодні почуття п'янки –
Вогонь запалять чи вкриють снігами?..
Якщо хмарки гуляють в небесах,
Ви так байдужі почуттєвій зливі...
Нехай пишається веселка в кольорах,
Благаю вас, зостаньтеся правдиві.

* * *

Упав туман в вечірні роси,
Скошлатив у вербички коси,
В серпанок угортає став,
Лоскоче у берізки стан,
Хрумтить отавою густою
І неквапливою ходою
Прошкує сонними лугами –
Складає ночі срібні гами.
Отарою у діл скотився,
Умився перловим намистом –
Й шукає між дерев нічліг.
Знайшов.
Зітхнув.
Й вниз заліг.

Ми ж – не спимо цієї ночі.
Туман заплутався в волоссі,
Туман на віях, на вустах...
Деся лунко скрикнув нічний птах...

* * *

День пташатами щебече,
Двір весь пахне молоком,
На плоту пригрівся глечик –
Бік до боку із котом.
Із-за плоту зирять мальви,
Мов засватані дівки.
Серед двору – килим гарний,
То ромашки й васильки.
Через тин до двору рвуться
Козарлюги-гарбузи...
Як же тепло у бабусі,
Скільки тут добра й краси!
І вона на перелазі
Із корзиною стоїть...
Зупинися мить – наразі
Серце спомином бринить...
І старим блукає садом,
Що дідусь іще садив,

Й губи залипають смаком
Запашних дозрілих слив.
А он яблуня гне плечі
Від бокатих дитинчат.
Це ж побачення нам перше
Ти під нею призначав...
Часу біг ніхто не спинить –
Ми давно не діти вже.
А та яблуня і нині
Наш цілунок береже...

* * *

Цілуєш ти мої вуста,
Стискаєш у обіймах ніжно...
Летять кометами літа
Й хурделицями зими сніжні...

І дощ, і сонце, й буревій,
Й бурхливі ріки сліз солоних,
Й нерозумінь між нас сувій –
Все в повсякденному флаконі.

Життя, як стежка у снігу,
Де крок лишає слід глибокий.
Ми не живемо на бігу,
Тому серця не одинокі.

Слова ласкаві, мов сезам*,
Незмінно душі відкривали,
А вчинки щирі швидко нам
Болючі зіцілювали рани.

Страшна постукала біда...
Та ми удвох – міцніш від сталі.
Як після злив в полях жита,
Знов піднялися, знову встали.

* сезам – в літературі, особливо в казках, вживається як заклинання, ключ до здійснення заповітної мрії, розкриття таємниць та скарбів.

На скроні паморозь лягла,
Біля очей – мережка рання,
А у серцях наших жива
Сюїта справжнього кохання.

* * *

Говорять очі...
Про що говорять?

Про те, що котик рудий муркоче,
А онучатко його лоскоче...
Що у садочку щебече пташка,
А коло двору цвітуть ромашки.
Що на городі гарбуз сміється –
Аж червоніють щічки у перців.
Що після зливи – завжди веселка,
А наші душі від того селфять*...
Що на троянди зоріє небо –
І тихий вечір ходить між стебел.
Про те, що завтра – погожа днина.
Що ми з тобою – повік єдині...

Говорять очі – і слів не треба...

(Гумор)

ДОЛЮ НЕ ОМИНЕШ...

Притча

І хто сказав, що смерть страшна потвора?
Примара в мантії, з косою у руках...
Неправда.
Вона краля чорноброва,
Що має список.
Там, звичайно, страх.

Скипає чайник.
В двері хтось постукав...

* тут у значенні віддзеркалюють.

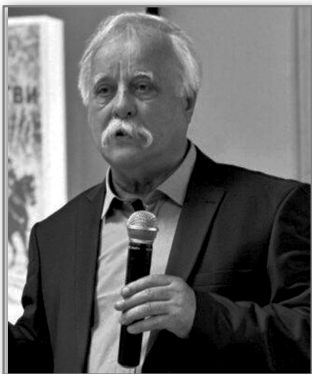
Горнятко кип'ятком наповнив вщерть,
І з подивом господар гостю слуха...
– А я за вами...
– Хто ви?..
– Ваша смерть!
Перед ним – смаглява жінка гарна,
В руці тримає довгий папірець.
– Ви перший в списку...
– І проситись марно?
Це означає, що мені кінець?
– Така вже ваша доля...
– О, до речі... –
І вирішив він смерть перехитрить.
– Проходьте, пані.
Що вже тут перечить.
Дозвольте вас хоч чаєм пригостить.
Від несподіванки красуня усміхнулась –
Господар бо гостинності взірець.
Без поспіху, поважно роздягнулась
І на столі поклала папірець.
Казкові пахощі розвіялися домом,
Горнятка парували чебрецем.
Сипнув снодійне він в одне –
Щоб зняти втому..
Й поставив смерті поперед лице.
Вони удвох приємно чаювали,
Й хоч як не дивно, може, це звучить,
Та про життя прихильно розмовляли.
І ось довгоочікувана мить:
Нарешті смерть заснула, як дитина,
Й господар враз узявсь за папірець.
Не хоче зараз помирать людина –
Тож прізвище своє вписав в кінець.
Тремтіли руки, серце вилітало,
Душа ж трималась міцно, з усіх сил.
Ось очі леді-смерть повідкривала
І з вій змахнула потойбічний пил...
Устала і так тепло усміхнулась:
– Мене ніхто не шанував повік,
Тому зроблю вам щедрий подарунок –
Піду до того, хто в кінці стоїть.

Літературний
ЧЕРНІВ
Проза

Василь БОНДАР

Василь Бондар народився 15 січня 1954 року у селі Теліжинці Тетіївського району на Київщині. Після закінчення факультету журналістики Київського держуніверситету імені Т. Шевченка (у 1977 році практикувався у чернігівській газеті «Комсомольський гарт») живе й працює у Кропивницькому (колишній Кіровоград). Автор книжок прози «Одвідини» (1994, Кіровоград, «Степ»), «Смарагдові китиці у воді» (2001, Кіровоград, Центрально-Українське видавництво), «Камінь від хандри» (2013, Київ, «Ярославів Вал»), «Візит ввічливості» (2016, Біла Церква, «Буква»), «Пекельні гонитви» (2024, Київ, «Ліра-К»), «Блекаут» (2024, Київ, «Ярославів Вал»).

Член Національної спілки письменників України з 1995 року.

СПУТАНИЙ АЙЛАНТ

(повість, написана в сторожовій будці)

Його я запримітив навіть не в перший день сторожування, а раніше, як прийшов у вихідний на стажування, й Ракуленко водив мене по вузьких і високих коридорах, по сходах внутрішніх на другий поверх і по зовнішніх, які тут називаються запасним виходом, знайомив із щитками пожежно-технічного захисту й двома рядами ключів від усіх приміщень, показував вогнегасники та краники перекриття водогону... Ми тинялись по всіх кутках ошатної на два поверхи з мансардою старовинної будівлі, я розглядав її вишукані архітектурні достоїнства навіть з фасадного боку, наче вперше бачив, хоча проходжу мимо них пів життя... А зустрівся з ним, сторонським з першого погляду, на задвірках: він розкошував у зеленому палісаднику, мінився на вітрі підбіленими зі споду дрібними листочками, покинував

прив'ялими гронами насіння, наче питався в мене: хто я, скажи? Проте я нічого не міг йому відповісти...

10.08

7-9.00. Олександра Зіновійовича Ракуленка, який затягнув мене в оцю буду (з сигналізаційними щитами, в'язками ключів, куценьким і вузеньким, по лікоть, столиком, на якому стоїть комп'ютер, настільна лампа, вітрячок, радівець і моя чашка з водою), я знаю уже багато років як активіста ветеранського руху (не раз ось так, як тепер, він наполегливо запрошував мене у свою організацію, коли я переступив пенсійний поріг сім років тому, але я віднікувався, бо мав інші, важливіші справи, та й не квапився записуватись у сивину), знаю швидше візуально, бо навіть тепер при зустрічі назвав його помилково по імені й по батькові. Іще знав, що він з Богданівки при залізничній станції «Чорноліська», села холоднорівського гарту, де й досі доглядає батьківську хату. І все. За останній тиждень він відкрився мені глибше: випускник Луганського авіаційного училища (вступав і в Чернігівське, яке готувало майбутніх космонавтів, та невдало), дослужився до виконувача обов'язків керівника польотів на аеродромі Канатогого у званні майора. «Вже у 1990-ому році я почав переходити на людську мову, ігноруючи ізик, – каже він дотепно, хоч і завчено. – Зрозуміло, у тодішньому зросійщеному військовому середовищі це було не просто. Скажімо, служив зі мною уродженець Бердянська, батьки якого походили із території за поребріком, так той прямо казав: що ти ото так квапишся переходити на хохляцький – ето всьо временно, Росія-матушка свого не отдаст. Я ж на той час уже трохи й призабув рідну мову. Вірите, десь пів року, після вступу в училище, не міг говорити по-московськи, так воно мені муляло – тоді ж усі військові училища в Україні навчали мовою однією, а душа впиралася, тільки ж куди ти дінешся...».

Він всього на півтора місяця старший від мене, досі ми викали один одному, а тепер робота зблизила – він, виявилось, працює тут тільки дев'ять місяців. Я, коли вчора простував сюди на стажування, зайшов по дорозі у податкову на Полтавській, потім у храм Бахмача, запитував про вакансії, розпорядок роботи, оплату... Ракуленко мовив категорично: вони хоч і ближче до наших квартир (на Полтавській) знаходяться, але надійніше – тут. Пішки від свого будинку й до будки я добираюсь за пів години.

...Сиджу, чекаю приходу казначеїв. Згадую Шевченка: («От і братія сипнула У сенат писати, Та підписувать, та драти І з батька і брата»).

* * *

Почався мій перший робочий день у якості сторожа міської казначейської служби. Я буду вести цей щоденник не кульковою ручкою, як завше, а на ПК, бо так навіть зручніше.

Чому я прийшов сюди – на зовсім не відповідне, як дехто каже, для мене місце? Є кілька для цього причин. Найперша (всупереч гаслу президента «Закінчилась епоха бідності!»): нині моя пенсія при високих зростаннях цін за останні два роки дозволяє лиш покривати комунальні витрати на квартиру та забезпечувати нам із дружиною середніх потреб харчування. Конкретно? У зимовий період тільки опалювальна система забирає три тисячі гривень плюс вода, електрика, інтернет та газ із квартплатою ще півтори тисячі – лишається пів тисячі. В літній період трохи легше. Але ж людина не може жити лиш для черева. Це при тому, що дружина намагається якусь тисячу підробити то в американській «Свободі», то в «Книзі пам'яті». Півтора роки тому наказала довго жити популярна газета «Дзеркало тижня» (з паперового формату перейшла на електронний варіант), де вона понад десять років працювала власним кореспондентом по області; потім заснувала сайт «Кропивницький: час-time», який тримався на благодійницькій допомозі одного підприємця (більш-менш пристойний гонорар автори отримували за замовні аналітичні матеріали), але covid згамав добрі наміри бізнесмена й самого його викинув за межі країни на підробіток; іще трохи редакторка протрималась на власних коштах, пустивши на порятунк уже трохи розкрученого й упізнаваного сайту свої журналістську та всеукраїнську, імені В.Чорновола, премії (близько 30 тисяч гривень), однак – у березні змушена була ставати на облік біржі по безробіттю, бо коли звернулась до читачів і друзів за підтримкою, то ніхто не перерахував ні гривні... Врешті, цього треба було чекати.

Причина друга: коли мені тут запропонували місце роботи, то виявилось, що я матиму чимало часу для читання й писання – та ще й за це гроші платитимуть: по 350 гривень за добу, за місяць відповідно, добавивши один нулик. Нормально? І ось за тиждень я пройшов у пана Ракулєнка вишкіл трьома здибанками й сьогодні, після нетривкого сну за чверть сьома був уже на робочому місці. Іще одна годинна консультація і я: сам пан – сам хазяїн.

* * *

Згадалося, що Василь Мошурєнко був подався до столиці в сторожі, коли його, рухівця й прогресивного педагога, викинули з Новгородківського району, де він директорував у школі – й саме в сторожовій будці він від нічого робити почав писати прозу. Бо ж справді можна здуріти від сидіння на одному місці, спостерігаючи, як заходять і виходять туди-сюди люди... А я от на старості писатиму в сторожах не тільки ці щоденникові замітки, а й художню прозу, писатиму спогади, інтерв'ю, нариси про художників... Дві доби на тиждень у моєму повному розпорядженні. Самота серед вируючого люду. Товариство, якщо ви хочете щось таки створити в мистецтві слова – ідіть у сторожі!

* * *

14.10. Минула перша половина трудового дня. І я ледве це відчув за писанням та читанням (роман російського маловідомого письменника XIX століття Олександра Соколова «Кров'ю, вогнем і залізом» – Київ, «ФОРТЕС», 2017, с.176, переклад з російської Сергія Піддубного). Тільки третина працівників казначейства виходять у місто на обід, решта живляться принесеним з дому, як і я: дві скибки хліба з зельцем та помідор, а на десерт – груша з Карпенкового саду (вчора одвідував музей).

Знайомлюся із працівниками: лиш три чоловіки, а то все жінки – бабське царство. Жінки сьогодні керують Україною, тому й президент, і голова ВР мали б носити спідниці. Запам'ятав поки що кількох із них: заступницю начальника, чорняву, худеньку у білих шатах, які мало не просвічуються, із помітними залишками недавньої вроди євресечку; високу тілисту із гулею на голові, у жовтому однінні бухгалтерку; привітну мою консультантку (минулого понеділка вона мені електронний ключ для письменницької організації виготовляла) Тамару Федотівну; юну й надмір напихчену Гаранську – прізвище професорки в Шевченковому університеті, яка ганьбила мене за те, що відмінюю власне прізвище твердо, а не м'яко; повненьку в окулярах з відділу видатків – забув, як звати...

До обід народу було більше, ніж після обіду: всі квапляться завершити справи якомога раніше. Більшість клієнтів постійні, то знають кому дзвонити, в який відділ, а трапляються й такі, як я, що тільки опановують ази. Навіть звертатись іще не наловчився («Охорона турбує: підкажіть, у кого...»), а мусолив, пояснюючи, перепрошуючи, розчовпуючи: ось при вході на першому поверсі стоїть жіночка із педуніверситету і не знає... «А ви хто?» – запитує мене той один із трьох чоловіків у казначействі... «Та я тут при вході, у будці...». «Охорона?». О, знайшов точне слово.

Ще тільки пів дня простовбичив тут, а нарався на кілька казусів. Зайшла якась дівця з сумочкою через плече: «Скажіть, чи можна у вас банкноти доларові перевірити?». Банкноти і казначейство – з однієї родини, але мешкають вони, по-моєму, окремо. «Ідіть у банк, або у філармонію...» – розщеплюю я слово «банкнота» й сподіваюсь, що вона зрозуміє мій жарт, але дівця дивиться на мене, наче я сказав щось непристойне.

А то, бачу, з вулиці якийсь сухоребрий чоловічина дивиться мені в очі, наче викликає. Тільки ж він мені незнайомий. От він ще раз моргнув, потім зняв окуляри, прогнув у них перенісся, наклав і знову почав кривлятися. Я вже збирався вийти й буркнути на нього, але потім побачив, що двері, перед якими та худорба виламується, з тонованого скла, в яке він видивляється, як у дзеркало. Іди, чудо, стороною!..

Ще обід не закінчився, як у казначейський ганок увірвались двоє: чоловік і жінка, обоє косматі, обоє як змилені, ніби за ними хтось гнався – і прямо до мене. Ну, а до кого ж: нікого більше біля моєї будки нема. «Мож-

на, я зганяю в туалет? – питає мене чоловік. – Моя жінка тут працювала колись. Співробітниця ваша... – уточнює він. Я низую плечима. Мені подібної інструкції не доводилось чувати на стажуванні. І поки я обдумую його прохання, він каже жінці: – Іди ти перша!» У жінки лице червоне, наче збирається вибухнути. «Ви знаєте, де тут туалет?» – питаю я її. Вона мовчки хитає заперечливо головою. Як же вона тут працювала, коли не знає? Не люблю брехливих. Але справа навіть не в тому. Я ось сам уже від сьомої ранку не був у туалеті, бо сторожеві не велено відлучатися з поста, хіба замкнути входні двері і вставити в них записку «Технічна перерва 3 хв», записку я приготував, але хоч убий не можу із понад двадцяти ключів, що висять у два ряди на цвяшкун над варцабою, знайти потрібних. Як же я піду їй за поводитаря по крутих закоулках першого поверху, не замкнувши двері й лишивши при всіх ділах її брехливого чоловіка? «Ні! – кажу я їм. – Я не дозволяю!» Й вони обоє вискакують на вулицю, як обпечені. Він ще перепитує на ходу: «А де тут можна?» І я так само піднімаю руку в нерішучості та невідомості, а вони вже вловили мій жест як спрямовуючий і чкурнули з набехканими сумками через дорогу і через майдан – прямо до важелецьких і височенних дверей обласної державної адміністрації.

* * *

17.40. Трудовий день підходить до кінця. Дехто із казначейських чиновничків уже сказав мені «Да свіданія!», але більшість чекають часового сигналу на вихід. Стоять ось при дверях на вулицю, спілкуються мовою окупанта. І знову згадую Шевченка: «По-московській так і ріжуть, Сміються та лають Батьків своїх, що змалечку Цвенькать не навчили По-німецькій – а то тепер І кисни в чорнилах!». До нинішнього часу напрошується єдина правка: не німецька найпопулярніша, а – англійська.

Трудовий день закінчується, і я вже відчуваю втому, як змилена у важкому поході коняга. Не звично без руху, на одному місці просидіти: кортить вийти на сонечко, підставитись вітерцю... Невже це буде так щоразу? Ні, не буде, бо це ж нинішньої ночі я спав і не спав, а все якось думав, думав... А ще доня із зятем то прощались під північ, то знов повернулись серед ночі, товклися з тим ледве охопним кавуном, різали його на кілька сфер, аби впхнути в холодильник. І Льоля, киця моя коханюча біленька, голодна (дружина забула купити їй печінкової ковбаси, а я всю дрібненьку салаку ще зранку разом з нею поїв) й розтривожена моїм психологічним станом, через кожну годину нявкала то з одного, то з другого боку дверей спальні й будила мене: відчини!..

11.08

4.00. Перша моя трудова доба у будці сторожа спливає. Дивно, але заснувши десь під північ, я вже після третьої години прокинувся, та й ті три,

можна сказати, не спав, а дрімав, перевертаючись із боку на бік, пробуючи встромити кудись то одну то другу ногу, випрямлявся і згортався на чотирьох зсунутих в один ряд стільців і покритих жовтим пледом, який учора ввечері принесла мені дружина. Вона принесла іще спортивний костюм і виступці, аби можна було перевдягнутись на нічну зміну у домашнє; не кваплячись і не згинаючись у будці до столу (ховаєш себе, чавкаючого, від очей казначеїв), повечеряти розігрітою в мікрохвильовці 202-ого кабінету сосискою з кабачковими млинцями та випити чаю, закип'ятивши воду в електрочайнику. Я потім іще й кави розчинної собі наколотив і при згасаючому дневі та людському рухові на майдані розкошував при самих дверях за столиком, який приставлений у куточку під сходовим маршем, аби приймати відвідувачів установи (в кабінети нині через covid нікого не пускають), читав книгу і думав, що час я не дарма гаю. Це відчуття й тримає мене на світі: не гай даремно відведеного тобі Господом земного часу, бодай щось роби, тоді й не скнітиме твоє серце од марно проведених годин і хвилин... Однак, видно, не слід було кавувати, бо хоч і зморений був учорашньою ніччю та непевністю першого трудового дня, однак не міг заснути довго.

Із приведенням сигналізації в дію, із напуттям кураторші сторожової служби я справився на «п'ять», навіть проекспериментував, чи відчиняється 202-ий кабінет, якщо його поставити також під сигналізацію. Відчиняється так само, але почало пищати у всіх коридорах – сигналізація спрацювала. Я трохи сполошився і як тільки добіг до своєї будки, то виск припинився. Я зняв 202-ий і назад поставив під контроль цю кімнату із холодильником, мікрохвильовкою та електрочайником. А ще подумав: оце і є підтвердження тим словам, які сказав, рушаючи додому, мій куратор у цій установі Руслан Дмитрович: коли щось не так вчините із сигналізацією, то не переймайтесь – нічого страшного не відбудеться. Висновок я роблю категоричний: ця сигналізація – коту під хвіст. Лишень дармова трата народних грошей на обладнання (щитки, сервери, відеокамери – тільки в нужниках їх немає) та оплату таким дармоїдам, як ота незрима служба сигналізаційна і ми, сторожі-охоронці. Ото замкнув на добротні замки вхідні й запасні входи і досить. Мені, звичайно, знавці заперечать.

Хочеться на вулицю, на вітер із цього задушливого кутка. Через дві години, за які я мушу замести усі сліди свого ночування, розблокувати установу, позбирати недокурки на вулиці Великій Перспективній та листя з екзотичного (хто б це підказав назву?) дерева на задвірках, у затишному з лавчиною під японською трояндою нерівнобедреному трикутнику, огороженому металевої ковки парканом, через який заходять, коли хочуть (мають ключі), керівники – Роза Ноївна, наприклад: вона добирається з Лелеківки електровелосипедом – я його бачив у кочегарці, але ніколи не їздив на подібному, та й не цікаво, бо я люблю крутити педалі.

Отже, шабашим?

* * *

6.00. Години мені вистачило для вранішнього туалету та прибирання території внутрішнього дворику й хідника перед установою на центральній вулиці міста. Особливо забарною є робота під екзотичним (як же воно називається?) деревом, яке уже почало скидати продовгуваті жовті й трохи скручені, легенькі, мов пух, листочки. Територію при кочегарці, видно, давно ніхто по-справжньому не підмітав, бо місцями листя уже й підгнило, особливо у тих кущиках трави, що пробивається до сонця поміж керамічними плитками. А ще це африканське чи південноамериканське гінке тристовбурне дерево скидає не тільки листки, а й дрібненький не то цвіт, не то насіннячко, схоже на наш (уже наш – був канадський) клен. Ото ж і попробуй визбирай його по всій території! Аж спина обізвалась. Зате приємно глянути. Хоча я люблю, коли і шурхотить листя під підшвами. Однак тут зась – порядок треба знать.

З першого заходу я вдосконалююсь у прибиранні. Спершу кілька разів відніс листя на совкові у відро, що стоїть при дверях запасного виходу, але чим далі відходив-підмітав від дверей, тим довше вертався до сміттевого відра, гублячи листя і довгі та пружні пацьорки з цього ж дерева. Стій, так можна ж сміттєве відро взяти з собою й одразу, змітаючи листя на купки, наповнювати його – і швидше, і без зайвих рухів. А ще я, як скінчив підмітати, побачив інші, соргові віники, потужніші від моєї синтетичної мітелочки, яка годиться швидше недокурки на хіднику підбирати. Їх сьогодні було вісім на всій нашій території. От хотів би я побачити тих юних смоктунів чаду, які кидають недопалки прямо під ноги, не задумуючись. Я їм би сказав: таки треба задуматись. Ге?

* * *

7.10. Я вже вдома. Мій другий напарник Славко Товстолип прийшов не за чверть сьома, а на чверть години раніше. У смугастих шортах, крикливій з портретом чубатого в береті Ернесто Че тенісці без рукавів, сандалях на босу ногу і джинсовій кепці з довгим козирком – наче не на роботу, а на пляж. Він так, каже Ракуленко, завжди приходиться і перевдягається в усе чорне: туфлі, блейзер, штани з багатьма кишнями й на чорному паску та куртка з заправним уже словом «security» на спині й лівому передпліччі – у second hand'і, видно придбана на вагу (де ж би це й собі таку доп'ясти?). «Як служба?» – питає. «Нормально», – відповідаю. Він екзаменатор серйозний: понад десять років у охоронній системі. Я розказую йому, які об'єкти зняв щойно перед прибиранням із сигналізації, й він реагує блискавично: «Прибирати на задвірках – не наша справа, а уборщиці. Познайомився вже з нею?» «Так. Люба», – засвідчую категорично. Худенька, струненька, зі скрученими косичками на голові, як у африканської мулатки; покрутилась на другому поверсі (я спостерігав за нею секунд двадцять на екрані

«spotter») з віником та совком і: па-па! я відпросилась. «Нех... тобі у тому дворикі робити. Наша територія на фасаді, поняв?» Аж бігом. «І все знімати із сигналізації не нада: тільки запасний вихід, 202-ий кабінет з холодильником і 205-ий: юристка просить її офіс провітрювати». Якусь мить він дивиться своїм серйозним поглядом на жовті блимавочки на щитках, наче збирається тим холодом їх погасити, а потім питає: «А як почне заливати, що будеш робити?» «Чим заливати?» «Ну, чим же, б..., водою!» «Ух ти!» – морщусь я від уявного потопу. «Та я серйозно! – ще дужче холодніють його очі. Йому здається, ніби я його піджучую, а я ж насправді злякався. – На моїй зміні дважди в туалетах, б..., рвало труби... І тобі досі ніхто не сказав про воду? Головного, нах..., і не сказали. Ось дивись, б...: запечатані сургучем ключі в оцих коробочках, але ти маєш повне право їх зірвати в случаї необхідності. Поняв?» Славко методично, як школяреві, пояснює мені, водить по коридорах, показує вогнегасник у кутку на випадок пожежі в серверах («Тільки ось цього бери: углекислородний. А цього не бери, бо за все життя за нього не розплатишся нах...»).

Отакі розмови. «Ти звиняй, що я тебе повчаю...» «Та чого це звиняй... Я ж маю знати. Хоча – хай би мене минула чаша сія...» «Мене не минула – два рази, б..., перекривав воду...» «Славко, а чого ти так часто матюкаєшся?» Він сторопів. Потім розміявся: «Я матюкаюсь? То ти ще не чув моєї жінки! Це ж я в неї навчивсь...». Я хотів спитати, чи вона в нього не кацапка, але завагався: і так багато всього за один раз я від нього почув. Рука в Славка міцна і холодна – це я зауважив, як прощались.

14.08

5.30. Друге чергування пройшло легше. Починаю звикати. Однак плутаюсь у постановці та відключенні сигналізації, бо Ракуленко одне радить, а Товстолип інше. Ну, та Бог з ним, аби нічого не скоїлось. А воно ж коїться. Вранці не виключив сигналізацію у всіх кабінетах, прийшла дама із 102-го, ввімкнула, а в мене запищало суцільним виском – тоді я зняв усі. А нинішньої ночі, о пів на 23-ю, раптом запікало коротко й на сигналізаційному щитку в такт тому пищанню стало засвічуватись вічко з намальованим оком. Я не знав як його виключити: то знімав усе, то окремі об'єкти, а воно пищить і пищить. Попробував подзвонити Ракуленку, а в нього телефон відключений. І тоді я випадково побачив, що на щитку «ручний пуск» горить червона кнопка «сброс» і натиснув на неї: писк захлинувся і кнопка погасла. Я зітхнув. Розбудило мене, бо я вже почав дрімати...

Узагалі спалось мені цієї ночі набагато краще. Я зніс усі стільці до виходу під марш і вже над головою не чув того постійного гуду. Прокидався не раз, звісно, але проспав до п'ятої.

А більше й писати нема про що. Хіба про те, що написав два розділи оповідання «Сковорода за сковороду». Дружина дивується: як це так, вдо-

ма в тебе всі умови і ти не пишеш, а тут у цій веремії такий продуктивний?! Я й сам не знаю, проте здогадуюсь: за писанням швидше час минає.

16.08

7.30. Третє чергування. Вдруге я добираюсь сюди пішки – пів години не кваплячись. І знову, як і минулого разу, мені назустріч трапилось п'ять тролейбусів, а жоден не обігнав – отже, це вже система: тролейбуси виходять із депо на західній околиці міста і рухаються на схід, а в зворотньому напрямку рух стартує десь пів на сьому. Тому змушений буду на роботу ходити пішки. Влітку це нормально, ба більше: корисно пройтися ранковим містом. А взимку, коли слизько й морозище тисне або сніг валить? Поживем – побачим.

Прокидаюсь я після п'ятої й без будильника – організм уже починає звикати. Туалет, сніданок легкий без чаю, щоб потім не бігати протягом служби у вбиральню. Одним оком заглядаю в електронну пошту й рушаю одразу після шостої.

Сьогодні на перетині Студентського бульвару й Великої Перспективної зустрів знайому лікарку, точніше – уздрів її у спину, але вона мене не помітила, здається. І я, який завжди обзивається, цього разу промовчав, бо ж мимоволі довелось би відповідати: куди це Ви так раненько? А я поки що не афішую своїх теперішніх занять. І за два дні сторожування не впізнав мене ніхто, бо казначей взагалі не по цьому, як казала колись моя сестра, а серед усіх, хто навідувався, не було нікого, кого б я знав. Правда, дружина уже декому розказала, але поки що тим, хто не живе в нашому місті. Однак таємниця протримається недовго, і першим сигналом буде інтерв'ю в обласній пресі «Треба йти у кочегари чи сторожі...».

Щойно Ракулєнко при здачі поста запитав: «Ну що, ти вже написав щось?». Три дні тому він заходив посеред дня і бачив на моніторі моє друкування: «Уже дівчата налаштували тобі український шрифт?». А що його налаштовувати: просто треба було знати, якою кнопкою саме на цьому ПК він міняє латинку на кирилицю. Отож коли я тепер кивнув йому: «Трохи...», він аж витягнув шию: «Взагалі то цим треба було б займатись не в робочий час...». Починається. Як запрошував на роботу, то казав: та скільки й коли схочеш будеш читати й писати! Бо я сюди тільки й прийшов тому, що зможу писати з ранку до вечора, інакше, повторюю, можна було б здурити від безробіття, втупившись у монітор, на якому то казначей ходять по коридорах чи рипають дверима у вбиральню, то на вулиці автівки шастають, і народ квапиться перед вікнами. Найприємніше спостерігати у вічко, що виходить у дворик: там уже з екзотичного дерева починає опадати жовте листя. І хвилюються на вітрі японські троянди, схожі на наші мальви, тільки тендітніші. Так досі ніхто мені й не сказав, як те дерево називається.

* * *

19.00. Повечеряв. Як я тут харчуюсь? Здається, виробив оптимальний режим. Снідаю вдома. Обідаю чітко в обідню перерву, коли ніхто не шастає перед очима – це в мене займає хвилин 15, не більше: з'їсти два бутерброди з ковбасою чи зельцем та зеленню (помідор, огірок, паприка), на десерт – яблуко чи груша, сьогодні дружина поклала дві дольки грейпфруту. Цього достатньо. І ніяких чаю-кави-пепсі. Зате під вечір, коли казначей під 18.00 розбігаються на обидва виходи, як пацюки з корабля, я можу порозкошувати при замкнених дверях, через які майдан Героїв тобі бачиться як власна долоня. У 202-ому кабінеті стоїть електрочайник і мікрохвильовка для моїх послуг. Я перевдягаюсь у легенький спортивний костюм, домашні виступці й починаю шастати з поверху на поверх: стіл при вході до установи, електронагрівальні прилади на другому поверсі, туалет-умивальник-мийка на першому в кінці коридору. А ще можна й під екзотичне дерево сісти: то взагалі чамріння. Та я до цього ще не підступився. Отже, хочеш дві чашки чаю випити – треба двічі круті сходи подолати й спуститись ними, а три – то три. За вечерею я вже не обмежую себе ріденьким харчем, оскільки не прив'язаний до будки. Точніше, твій ареал розширився до простору казначейського закладу.

А ще я сьогодні махнув рукою на те, щоб і ввечері ховатись із споживанням їжі в будці і сів прямо за тим столом, за яким бухгалтерія, переважно і здебільшого жіноцтво з усіх міських установ, кладуть свої наповнені цифрами документи з печатками та підписами начальників, аби їх забрали відповідні відділи казначейства, де лежать ключі од усіх кабінетів у картонній коробці, де стоїть кнопковий телефон внутрішнього сполучення, а ще й пластикова квадратна пляшка з рідким і пахучим антисептиком... Усе це я відсунув правою рукою до стіни, а лівою поставив тарілку із паруючим пловом, розрізаний помідор, чашку чорного гарячого чаю (не люблю гарячий, бо обпікаю піднебіння, але поки з'їм плов, то чай вихолоне) і маленький, з-під ікри слоїчок меду – його мені вистачатиме, я вже прикинув, на п'ять чергувань. Трапезую. І хай знімає мене всевидища відеокамера, яка сягає й сюди, – чого мені від неї ховатись?

Ще одна чудесна думка прийшла мені в голову, коли я шастав з одного поверху на інший. На другому поверсі перед входом у коридор пусте розкішна територія площею приблизно десять квадратних метрів – з тропічним вазоном у кутку. А чом би там не поставити журнального столика й не окуповувати цей куток після 18.00? Заходить сонце, посилає поверх майдану останні промені крізь ошатне вікно XIX століття – а ти сидиш за журнальним столиком, як у фешенебельній ресторації, і попиваєш кавцю. Ну, хай не все так, як у ресторані, зате: там гроші платиш ти, а тут – тобі!..

(До речі, на цій же території можна й ложе влаштувати на ніч, аби не гуділи, не пищали оті сигналізаційні щитки над головою: десь завтра-

післязавтра зять має мені привезти каремат із села, то я наступного чергування й улаштую собі празник. Бо чотири важезні стільці немає бажання волочити на другий поверх).

І зовсім зухвала думка. Який чудовий тут дворик з лавчиною під заплетеним виноградом! Запросити б кума і влаштувати маленький сабантуй. Ге? Не для того, щоби в державній установі надудлитись, ні. А для того, аби продемонструвати собі, що ніхто із керівництва цієї задрипаної охоронної системи нашого зухвальства й не помітить, бо ніколи не запідозрить нас, хороших і правильних, у непристойних вчинках, тим більше, що за всі роки існування системи не траплялось і паршивенького розбійного нападу (кому це казначейство потрібне – тут же жодної гривні у крутих сейфах не валяється!), – отже, ніхто й ніколи відеозаписи не переглядатиме. Вони, ці камери, тут потрібні, як свині сідло – про це я вже, здається, писав.

17.08

От і накаркав собі: десь о пів на десяту (вже темно було і я влігся на стільцях під маршем, почав дрімати), як різко й тягуче застогнало щось над головою: вау! вау! вау!.. Я й не зорієнтувався, бо досі й не відав, який сигнал подається кнопкою виклику ззовні. А це якраз дзвонили з вулиці. За одними й другими скляними дверима я побачив двох підлітків років по 17-18 (у джинсових обстріпаних шортах, темних майках з іще темнішими наквацяними якимись чудовиськами на грудях, у блейзерах, насунутих на брови): один з них стояв спиною до мене в самому кутку і раз-по-раз натискав на кнопку-дзвінок: вау-вау-вау!.. Другий присів навкачечки біля самих дверей і дивився на площу. Реакція моя була природньою: я став тарабанити у вікно пальцями й коли «дзвонар» зупинив свої маніпуляції та оглянувся, я жестом показав йому: іди геть, чого ти хочеш! За тонованим склом, з вулиці, яка яскраво освітлювалась ліхтарями, вони навряд чи помітили мене, зведеного на стільцях під сходами, хоча я чітко почув голос одного: «Дед якийсь? Та нах... він тобі здався!». Але «дзвонар» не послухав кореша: підійшов до дверей і взявся термосувати ними як іграшковими. Тут я вже став хаотично міркувати: як боронитись на випадок, коли вивалять двері? Я чоловік мирний і ні в які бійки-сучки намагаюсь не встрявати. Урок ще в дитинстві дав мені однокласник: ганяючи одного разу футбольного м'яча на пришкільному стадіоні, він перечепив мене, як мені здавалось, не за правилами, аж я зарив носом у траву; природньою реакцією була моя відповідь: хотів його так само турнути, але він ухилився, і я вперішив йому розкритою долонею по голові та й побіг далі за м'ячем; але цим наша безгласна розмова не закінчилась: він вичекав нового зближення й так увірвав мене кулаком у вухо, що в моїй голові іскри застрибали навсібіч... Я від такого нападу ледве втримався на ногах, але не одразу, а через

роки зрозумів: не відповідай злом на зло, тим більше, якщо воно ще й неумисне, як у даному випадку...

Хлопці трохи побуянили, той, що дзвонив, ще раз тріснув по дзвінку ліктем і вони, чи то їх хтось покликав, чи набачили якусь нову для себе пригоду, раптово зірвались і побігли через дорогу без оглядки.

Я ще з пів години не лягав на стільці, очікуючи їхнього повернення, але, слава Богу, не дочекався. Тоді ліг і довго не міг заснути. Ну от нащо тобі було їх дратувати своїм стуком та жестами? Хлопці ковтнули джентоніка чи й чарку чогось міцнішого, кров молода покликала на подвиги, Донбас далеко звідси, щоб продемонструвати біцепси, от вони й шукають собі пригод на одне місце... Хай поліція з ними розбирається. Ні, але ж я для чого тут поставлений? Щоб сигналізацію вчасно вмикати та виключати? Чи щоб недокурки в досвітню пору перед будівлею казначейства позбирати? Хоч би якогось бучка в обов'язок доручили, якщо не можете дати машинowego кріса (кулемета тобто – якраз читаю «Ротонду душоубців» Осьмачки).

У дорослому житті мені не раз снилося, що я не можу дати здачі кривднику, й тому мимоволі вихолав у собі певний комплекс чоловічої неповноцінності. Хоча в армії я служив, точніше – на флоті, мав стосунки і з автоматом АК (стріляли з палуби по надводних мішенях), а по бойових тривогах був розписаний на зенітних спарених автоматах Веді-11, які обидва борти крейсера стережуть від небесної агресії (зрізаний під конус патрон від снаряда калібром 37 міліметрів і досі на письмовому столі править мені за пенал для ручок та олівців). Та й у військових таборах по закінченні університету три місяці я волочив на плечах гранатомет. А ще в мирному житті мав дубельтівку ТОЗ, яку надбав у міліції за безцінь, коли удвох із редактором комсомольської газети ходили в похід на конях, потім ще кілька років вона зберігалась без сейфа то в гуртожитській кімнаті, то у квартирі, разів шість-сім я ходив з нею на полювання крижнів, лисок, зайців і лисів... Так що теоретично й трохи практично я є озброєний, але не небезпечний.

І двічі в житті зазнав принижень, про які згадую без суму, але з жалістю до себе молодого. Перше трапилось у Тетієві, райцентрі, куди я найжджав із села час від часу, не пригадую й за чим, певно, з якимись маминими дорученнями. Було це в класі п'ятому чи шостому (не дивуйтесь – у п'ять років я самостійно погнав корову Ванду у гурті старших пастухів). Я зліз з автобуса й рушив узвозом нагору до центру, коли мене передибали троє хлопців, старших і рослявіших від мене. Вони заступили мені дорогу і найдебеліший з них запитав: «З села?». «А що таке?» – обурився я і спробував пройти поміж ними, але один з них підставив кульшу, і я вже гепнувся б, якби мене не підхопив той, що запитував, і не поставив на ноги: «У селі живуть куркулі і кугутня: ану покажуй гроші!». Я втямив, що від них мені не вирватись, але й віддавати ті копійки, які були в моїй кишені, не хотілось. «У мене немає ніяких грошей», – збрехав я свідомо. «Ану підцибни!», –

тявкнули обидва менші майже в один голос. «Нашо?» – не зрозумів я. «Цибай на місці – три рази!», – наказав старший. Я підстрибнув, і в кишенях мого картатого піджачка задзеленькали копійки. Усі троє розцвіли своїми невмитими мармизами: «А казав, що нема. Давай вигрібай до копійки!». Того дня я добирався в село пішки. І потім ще довго, навіть не місяць, а кілька років, як навідувався в Тетіїв, то озирався: чи не підстерігають десь мене оті троє?

А друге приниження було іще вразливішим. Я, студент столичного університету, приїхав на практику в комсомольську газету й мене поселили в гуртожиток заводу «Червона зірка», у кімнату на першому поверсі. «Цю неділку поживете самі, бо Саня з цього номера одробив своє і поїхав оддыхать до батьків», – пояснила мені каселянша, передаючи ключі, байкове одіяло й постільні покривала та наволочку. Я розкошував вечорами при настільній лампі два дні, а на третій у подвійне вікно з розчищеною кватиркою постукали. Я розсунув штори й побачив голову кучматого, зі шрамом над правою бровою хлопця: очі його не виказували агресії, але він владним голосом повелів: «Аткрой акно!». Мене здивували і пропозиція, і вимогливий тон. «Для чого вам?» – усе ж перепитав я його. «Мне надак другу на второй этаж», – пояснив він. «То йдіть через вхідні...», – почав я заперечувати, але він гарикнув: «Аткрой ілі я тебе снесу башку, слыши!...». Я шоригнув шторою, яка заховала від мене перекривлене злобою лице, і сів до письмового столу. На душі було гидко, наче не мені напакостили, а сам я з кимось повівся нечемно... І читання не йшло в голову. Минула година. Я трохи заспокоївся, збирався уже стелитись, коли в двері щось зашкрябало. «Хто такий?» – спитав я навання, наче мені почувся той стук. «Це я, вахтер з проходної... – Я крутнув ключа у дверях. – Ви – кореспондент?.. Там з 205-ої кімнати ще в обід хлопці просили вас зайти... Вони вже вернулися з города...». Як же я довірливо кинувся на другий поверх: аякже, ще й тижня не працюю в газеті, а слава біжить попереду – мене вже кличуть заводські юнаки зі своїми насущними проблемами... Двері мені відчинив на голову вищий парубок. Йй одразу замкнув їх за моєю спиною. Привітна посмішка на радісному лиці погасла. Я не встиг привітатись, бо усе зрозумів: за столом сидів той кучматий зі шрамом над бровою і весело дивився мені в очі: «Чьо невесел, буйну голову повесіл?.. – він зівся, відсунув невеликого ножа з блискучим лезом довжиною із вказівний палець і рукояттю з кольорового плексиглазу на середину стола й підійшов до мене майже впритул. – Прикандичить тебе січас на місці чи почекають?». Груді його розпирало від задоволення зверхністю і можливістю познушатися. У нього це було написано на пиці із шрамом. «За що?» – спитав я й не почув свого голосу. «Ти що, лошара, не знаєш, с кем імєєш дело?». «Не знаю. Але ж...». «Скудова тут взявся?». Я пояснив. Він стояв і дивився на мене бридливим поглядом. І я змушений був винувати

похилити голову. Бо що мені залишалось робити при цих, їх було четверо в кімнаті, місцевих королях і авторитетах? «Іді і більше не зустрічайся мне на путі, кореспондент!».

Ось які спогади викликало в мене вчорашнє сторожування посеред славного міста Кропивницького.

До речі, коли вдосвіта, за годину до здачі поста Славку Товстолипу, я збирав недокурки на хіднику перед казначейським будинком, то, окрім кількох біленьких мундштуків, підгорнув у совок ще й одного коржика (треба буде дружину подратувати, що я його, обдмухавши, з'їв! – щоб не пропало) і якусь біленьку пластмасову пластинку та й виніс усе це в сміттевий бачок на задвірках служби. А коли розповів про пригоду напарникові і глянув на електродзвінок... Кнопки з кришечкою на ньому не було і я допетрав, що ото я їх і викинув у смітник. «Та він, козлятина, ліктем, кажеш? Отако: х..., да? – перепитав мене Славко, копіюючи рухи підлітка. – Ну, та нічого: кришку я поставлю, вона вже не раз злітала... От якби він двері, б..., розтросив, то в міліцію і нех... В таких случаях ти менше всього дразни придурка, а запоминай: у що одягнутий, у що взутий, якого зросту, якої комплекції... І харю вивчай!.. Бо потім п...: шукай вітра в полі...». Шість-сім хвилин майстер-класу від спеца.

«Доповідати» – так значиться в моїй мобіліці телефон начальниці охоронної фірми Анжели. Двічі на добу, о восьмій ранку й о восьмій вечора маєш повідомити: на об'єкті все в порядку. Звісно, цього разу я не став їй звітувати про інцидент.

22.08

П'яте моє чергування. Про минуле нема чого писати, хіба про те, що я поміняв уже втретє місце ночівлі. Тепер я спатиму на другому поверсі під вічнозеленим африканським вазоном, що з двовідрового пластикового горшка на дерев'яній тумбі у кутку підняв угору метрів на три, не менше, свої вузьенькі й колючі листки, які вже не витримують власної ваги й спадають уздовж сухого стовбура, як кінська грива. Як називається рослина, я знову не знаю (казначей, видно, припали на екзотичну рослинність). Я не проти проводити темні ночі під романтичним пустельним деревом, якби ж воно не затуляло головного гасла казначейської служби, що викладене на стіні позолоченими літерами: «Ефективне управління бюджетними коштами – запорука економічної міцності держави». Але хай – все одно нині, в часи пандемії, окрім самих казначей, на другий поверх ніхто не піднімається: відвідувачів я зупиняю (вони вже півтора року й самі це знають) при вході в установу, у тісенькому й заставленому столами, стільцями й шафкою холі, аби викликати необхідного спеціаліста. Кажуть, що такий триб роботи дуже сподобався самим працівникам казначейства і якщо, мовляв, колись цей covid здохне, то порядок прийому громадян залишиться тепе-

рішній. Нічого немає сталого на цьому світі... Чверть століття й самого казначейства як державної інституції не існувало – я про це довідався із подяка та грамот, які стоять у рамках мало не по всіх кабінетах. Як і про те, що ця інституція має свого герба – два перехрещені ключі від якогось давнього сейфа чи й від фортеці. Герб тут у всій своїй красі – над гаслом. (Подейкують, ніби кілька років тому у казначейському гаслі випала літера Ш і три останні літери у п'ятому слові. Але це швидше жарт, ніж правда).

Спати я лягаю, звичайно, не на голій підлозі, а на карематі, який мені доставили на третьому чергуванні дочка із зятем. Рівно через дві години після інциденту із босярнею: вставав, знімав сигналізацію із запасного входу, виходив на вулицю, бо діти вже проминули непримітну нашу цитадель... Так що я тої ночі уже не міг себе змусити спати навіть на м'якій ізоляційній підстилці. Лиш наступної. І так буде доти, поки нам, працівникам охорони, не поставлять дивана з журнальним столиком та настільною лампою під тією гривастою рослиною (можна сміятися!).

* * *

Нарешті я дочекався свого сторожування у вихідний. Сьогодні неділя. І хоч наступного такого дня треба буде чекати три тижні, бо прийдешньої, моєї, суботи відпрацюватимуть за вихідний понеділок (розпорядження Президента), однак я від порога власної квартири тішився думкою, що матиму весь день свободи. У мене вже майже виробився чіткий графік робочого дня: і найперше – на роботу я ходжу пішки. Пів години середнього темпу ходи в дорозі. Мене змусив до цього ранковий графік руху міських тролейбусів: уже четвертий день спостерігаю, що за цих пів години моєї ходи мені зустрічається п'ять тролейбусів, але не обганяє жоден. То чого ж мені чапіти на зупинці й нервувати, чи підбере щось чи не підбере, якщо я пожертвую якимись 15-20-ма хвилинами та ще й влаштую собі вранішній моціон?!

Головне, щоб не підвів будильник з мобілки. Одного разу (третє чергування) мобілка промовчала, аж дружина скинулась – 5.47. А ще ж треба було вмитись, поголитись (я це собі дозволяю робити раз на тиждень – за раз начеб модно бути трохи неголеним, а то й, пардон, під шафе), поспідаати, перевірити електронну пошту в стаціонарному комп'ютері... По дорозі на роботу я можу зайти у відчинені двері Податкової служби чи Свято Преображенського храму й за дві хвилини конкретно справитись про наявність вакансії охоронця та оплату їхньої праці (виходить майже те, що і в нас, а якщо у православних за добу платять на пів сотні менше, то їм є додаткові бонуси: калачі та інша снєдь – храм елісапетградській). Навпроти студентських гуртожитків педуніверситету я загальмовую на чверть хвилини, якщо в поле зору потрапляє грушка, яка впала у траву цієї ночі – холодна, в росі (так буде іще зо два тижні, бо скоро грушу візьмуть за душу). За

розарієм швейної фабрики мій погляд обов'язково ковзне по меморіальній таблиці підпільникові Василені (це він, а не вона), почеплений на будинку з колонами років сорок тому ще при Мішурі, першому секретареві міськкому компартії, і хоч я не раз звертався до краєзнавчого музею, аби демонтували її (вулиця Василені тепер носить ім'я мого друга Льоні Куценка) і зберегли як свідчення міфологічної брехні про комуністичне підпілля в роки нацистсько-більшовицької війни, та ніхто і пальцем не ворухнув, то діждуться, що якийсь супер-патрійот ту таблицю перетворить на купку габрогравію. Ідем далі...

Бачу на Студенському бульварі (колишньому Комуністичному проспекті, де я прожив понад десять літ і скрипіло моє серце щоразу, коли підписував конверта – особливо рухівським активістам), бачу чоловіка з цигаркою в руці: він виглядає маршрутку чи рейсового автобуса, але я свої очі відводжу, бо не хочу стати свідком, як він зараз, жадібно вицмуливши останній дим і випустивши синій клуб носом, кине бичка собі під ноги, навіть не озирнувшись, чи є десь урна поблизу – урни нема в радіусі ста метрів чи й кілометра і це теж не на користь того, що ми вже готові розірвати пуповину з Росією, а приєднатися до ЄС. З першим готові, а з другим... Мене перестрівають на Великій Перспективній сітілайти з портретами екіпірованих вояків рідної армії «Служимо Україні, захищаємо Незалежність» – слів небагато, але їм віриться; а поряд інша реклама: «Земельна реформа. Проконсультуйтеся у юриста...» і багато слів, які ліньки бачити й чути, бо зі стіни будинку навпроти гласять ретельно виписані пензликом поетичні рядки: «А й правда, крилатим ґрунту не треба...».

Я простую спуском обіч вишмугляної незнищеної кам'яниці, вимощеної в позаминулому столітті, і тішуся тим настроєм, з яким записувати ці роздуми на флешку, примоцьовану до системного блоку, який тримає у своєму череві сигнали від 32 відеокамер. Я вже чую запахи і бачу кольори того липневого дня семирічної давності, коли ми велосипедами добирались у Човновицю до буляних, вороних, гнідих... І раптом, як відро крижаної води на голову, падають мені слова з уст напарника-охоронця: «Від позавчора збій у сигналізаційній системі: працює одна лиш відеокамера – через пів години прийдуть дівчата з відділу інформаційних технологій...». Вони прийшли. І длубалися годину, але нічого не вийшло в них, пообіцяли після обід, а в обід зателефонували: працюйте в екстремальному режимі, пильнуйте за себе і за відеокамери... А монітор темний – нема куди мою флешку притулити. Чи не вона стала причиною цієї руйнації? Та ж позавчора я передавав пост Товстолипу як належить. Аж тільки через пів години він подзвонив мені додому: треба з рук в руки передавати монітор... Нашо? Он усі камери працюють, якби щось не так...

Так: обнадійливий мій вихідний пропав. Треба перевірити свою флешку на наявність вірусів. Опца-дріца-оцаца!

23.08

О п'ятій ранку (я вже не спав, бо начеб виспався уволю на карематі під сходовим маршем) подзвонив Товстолип: «Можеш посидіти за мене до дев'ятої?». «Та звісно». «Бо я надивився на базарчику одну залізяку; то й прапора виставиш у колчан, поняв? Він там у кутку на сходах стоїть...».

Чи вперше мені прапора піднімати? Але тоді, як робив це вперше і не-санкціоновано, я мав трохи за тридцять, а тепер удвічі більше. Тоді я прапора міг на Говерлу винести, а нині он на гору Тотоху під Медвином ледве видряпався...

Я згорнув свою постіль і в одних трусах потрюхикав коридорами колишнього готелю. Так, нині міське казначейство знаходиться у будинку, який у XIX столітті споруджувався як готель. До слова: готелів тоді в місті було близько трьох десятків (нині штук п'ять чи шість) – так пишуть на рекламних щитах. На одному, що встановлений на хіднику, готель називався «Південним», а на другому, примощованому на стіні з півторастолітньої цегли, «Північним»: різні, видно, краєзнавчі структури виготовляли щити або нащадки окупантів із специфічними щелепами. Готель був побудований на замовлення Мортка Барського, який перепродав його Шахну Мало-вицькому. Слухайте, то хто ж тут жив, коли житлові будинки, промислові підприємства, всілякі магазинчики та приватні фотоательє з галереями належали... Не важливо, кому колись належали, важливо – кому нині. Хоча й нині ж – не те саме?

Скоренько вмився, переодягнувся, розчинив навістіж двері, й холодне повітря ринуло в приміщення, як голодний пес за запахом ковбаси. Хай свіжий ранковий вітер видуває застояний дух: дух готелю, ресторану, перукарні, магазину, комунального житла, аптекарської крамниці, знову магазину, знову готелю аж до казначейської установи... Чого тільки не було в цих товстелезних, на метр з гаком, стінах протягом... Протяг протягом півтора століття!.. А я поліз по заграбованих ззовні вікнах виконувати державне замовлення: виставляти прапора з найкращими у світі кольорами – синім і жовтим. Колись я з цими кольорами, на які червоні посіпаки кидались, мов бик на тореадора, пройшов від Інгулу до Дніпра і тільки мріяти міг, щоб народ ці кольори полюбив, як Володька Сосюра («Бій відгрімів, синьо-жовті знамена затріпотіли на станції знов...»). А от і здійснилася моя мрія.

Місто іще додивляло дивні свої сни про XVIII чи XIX століття, а на центральному майдані уже його на повен рот будила ватага підлітків у барвистих шортах і майках (холодно ж! – п'ятнадцять градусів усього), у подраних кросах та з темно-синіми татуваннями на руках і литках. Вони розв'язно реготали, аж луна відбивалась від усіх будинків, які оточують майдан. І зупиняла свій візок з мітлами, совками й мішками прибиральниця, яка квапилась із одного об'єкта на інший, і гзилися прибуд-

ні пси на хіднику перед опустілим приміщенням національного банку, і хлапали шинами автівки по вишмугланій бруківці позаминулого віку... А один з тих недолітків забігав зненацька у зграю сизоперих голубів, і вони хмарою здіймалися над гарячими чорнобривцями і холодними пелюстками, над покорченими катальпами і стрункими ялинками... Вставай, місто, вставай!

Мине зовсім небагато часу і на площі з'явиться одна вишиванка, потім ще дві – молоденькі, школярські... А що це? А чого? Ах, так – День же державного прапора: за ініціативи президента сьогодні відкриватимуть на валах найвищий в регіоні флагшток. Учора телебачення показало, як у Херсоні така монументальна споруда, що обійшлася області у вісім мільйонів гривень, не втрималась при зведенні й розстрошила новенький «майбах»: у соціальних мережах – крик і гвалт: краще б ті мільйони розподілили між найбільшніми («епоха бідності минула»?)... А майдан повниться, гомонить.. Я вже бачу крізь скляні двері, як колону впорядковують у незаправлених, навипуск по-московськи, вишиванках остатні й міхеда, колишні випускники місцевого педіну, нині керівні в адміністраціях і вишах: вони вже не замикають в аудиторіях студентів, які рвалися із лекцій на помаранчевий майдан, не вимикають мікрофонів-мегафонів, коли ті потрапляють до помаранчевих рук і губ – сьогодні вони самі формують жовто-блакитні колони...

* * *

І Славко Товстолип, видно, теж комплексує, чи не з його вини окосіли всі відеокамери казначейства, бо заспокоював мене: флешку, мовляв, можна вставляти у системний блок ПК і працювати в ній, від флешки ніяких загроз, а от заводити свої папки та файлики на цей комп не треба – іще того дня, як це сталося, він повитирив усі свої улюблені фільми та пісні, «щоб не приї...»... «Бо я Розі Ноївні прямо сказав: я вам що тут – раб галерний чи який х...», щоб вилуплюватись на цей екран 24 часа підряд... А не нравиться, то пашлі ви...». Я вже вдруге несилувано, делікатно сказав йому, щоб він пробував висловлюватись не так солоно, то Товстолип лиш зиркнув зизо: ану тебе!..

Ще начеб поскаржився мені, що за липень йому з Ракуленком не доплатили по чотириста гривень. Не казначейство, ні. Сторожів наймає охоронна фірма, укладаючи договір з казначейством на обслуговування. Так що претензії до... Я нікого з них ще й разу не бачив, хоча працюю два тижні, але голос чую по телефону: доповідаю щодоби вранці і ввечері. Після першої зарплати піду знайомитись сам, якщо до того часу не покличуть. Бо ніхто від мене ніякої заяви не брав, у трудову книгу й не збираються робити запис, а отже, й до пенсії нічого сподіватись нарахування якихось додаткових копійок...

25.08

Протягом робочого дня лиш зранку, до приходу працівників, написав кілька абзаців. Ліньки чи був сильно зайнятий? Ні те й ні те. А тому, що й досі не вивіяв з голови: це я був призвідцею тієї руйнації відеокамер – точніше, стеження зі сторожової будки через відеокамери за приміщеннями казначейства. За два вільних дні я не спромігся знайти часу, аби заглянути в підвал до кума й перевірити, чи на моїй флешці немає вірусів. Давно я її не перевіряв. Але останніми роками ті віруси чогось утратили свою активність. Однак перевірити треба, аби заспокоїтись. Я ж виключно на флешку писав, бо на цьому ПК і програми total commander не існує. А завтра кров з носа навідаюсь до кума.

Тамара Федотівна сьогодні разів шість заглянула в мою будку і кілька разів сідала за ПК щось там ворочати. А мені все здається, що це вона мене вистежує. Я навіть її запитав: «З якої причини сталася ця катастрофа?» (тиждень були відключені камери), то вона відповіла непевно й загадково: «Важко сказати... Швидше всього, що старенький комп'ютер не витримав навантаження...».

27.08

Ракуленко попросив підмінити його на сьогодні. Через день. Нічого страшного: вони он весь липень тільки й удвох сторожували, поки не заставали мене, коли я заявився із потребою електронного ключа для письменницької організації. Розказував, що після закінчення Луганського авіаційного училища і кількох років служби в Литві (там же й одружився) направили його керувати польотами в Чимкент на півдні Казахстану. І там він наймав житло: у кого б ти думав? Дві жінки з України! Нашого цвіту... «А дружина у тебе литовка?» – запитую. Ми домовились не викати один одному. «У Литві народилась, але батько військовий, з Росії». «То ти навчив її по-нашому говорити?» «А з того й почав! – посміхається. – Вона мене дечому по-литовськи...». «Laba diena!» (Добрий день!) – кажу я весело вітальну фразу, яку пам'ятаю з флотської служби, де мав доброго товариша з-під Паневежіса, валторніста Гедимінаса Седеревічюса. «Viso gero!» (Усіх гараздів!) – браво відповідає мені Олександр Зіновійович, махаючи рукою, і біжить нагору, до тролейбусної зупинки, бо он уже помчав рогатий транспорт. Під сьому ранку – зміна караулу.

Ця розмова з позавчорашнього ранку, коли я вшосте заступав на пост. Ось на шостому чергуванні застукав мене знайомий – він перший, хто мене тут упізнав. Як його звати – не знаю. Вітаюся з ним іще з давніх рухівських часів: він був неодмінним учасником наших мітингів, хоча ніколи не тільки не виступав, але й не був членом громадської організації. Пізніше став мене перестрівати на вулицях із, як мені спочатку здавалось, провока-

тивними питаннями: запитував про враження від конкретної резонансної події в країні, чи думку про компетенцію того чи того обласного-міського керівника, а то про жидів закидав чи кацапів... І щось таке блаженне в його образі мені вловлювалось, що я ніколи не наважувався запитати навіть його імені. Тепер він переступив поріг розчинених для провітрювання дверей, роззирнувся на боки, наче впізнавав давно бачене приміщення, а потім запитав: «То це ви ж письменник?». І що я мав відповідати? Я мовчки дивився на нього, і він не витримав погляду: «А казали ж, що буде кінець бідності. Та якщо в сторожі йдуть...». І не доказав, а лиш виставив перед серцем обидві руки, наче збирався гасити моє невдоволення поставленим питанням, та й позадкував за поріг.

А сьогодні що? Нічого особливого. Дворик з учора розкурочили, позривали місцями вимошені цеглини для монтажу заземлення. «Ви ж пильнуйте за ними у відеокамері! – наставляє мене начальниця: вона на цьому тижні вийшла після відпустки та й проявляє активну діяльність. Чорнява, повна, мабуть, через це поза очі її називають BMW, послуговується мовою окупанта – трохи згодом матиму з нею розмову. А тим часом як це мені за тими руйнівниками пильнувати? – Ну, щоб відімкнути їм ворота, коли вони зайдуть з електрозваркою; котельню знімете з сигналізації й відкриєте – доступ до розеток...». Пильную.

Кум учора провів мою флешку на предмет наявності вірусів – чиста, як сльоза.

Вичерпуються враження. Закінчується літо. Хоч би щось трапилось, а то скучно...

* * *

...і я почув, як щось хлопнуло в коридорі на горішньому поверсі. Прислухався – тиша. Піти перевірити? Та що там може бути! Але я таки звівся з крісла в будці й, аби зняти посіяну тим хлопанням тривогу, подався маршем нагору. Ступив у коридор, ввімкнув лампи денного освітлення, які кліпнули кілька разів і залили сяйвом усі куточки коридора – нікого й нічого. Я пройшовся аж у самий кінець до запасного виходу на зовнішні металеві сходи, навіть взявся за ручку дверей, але згадав, що вони стоять на сигналізації й, мов від гарячого, відсмикнув руку. Потім заглянув у туалет, навіть у комірчину прибиральниці із шафою миючих засобів, швабр, різного формату ганчір'я та зіпсованого електрочайника... Назад уже йшов спокійніший. Але тривога знову в мені заграла, як тільки я погасив світло у коридорі. Тихше, тихше, – сказав я подумки своєму спертому диханню. По сходах ступав обережно, намагаючи кожен східець і тримаючись лівою рукою за парапет. І так різко засвербіло в носі, що я аж скривив його й тернувся ліктем, бо рукою не наважився: ніяк не можу звикнути жити під оком відеокамер, навіть у напівтемряві. Спустившись майже на пер-

ший поверх, я раптово зупинився, бо відчув за кроків три від себе чужий подих. А за мить мене осліпило з кутка за порогом гарячим вогнем – і я прокинувся.

Відкинув з голого тіла м'який ворсистий плед і підсунувся до подушки, щоб сісти, але боляче стукнувся потилицею у під сходового маршу. Врешті втаковився. Місто ще не вляглося спати. За скляними дверима проповз освітлений ізсередини міський тролейбус. Особливо виразно позначались на людських лицях білі, як сніг, і чорні, мов сажа, плями – covid розгоряється з новою силою.

Але що це мені приверзлося? Ага, я ж пожалівся сам собі, що скучно без пригод. От і трапилось – накликав яскравий спалах. То був постріл?

31.08

Останній день літа. Дощ ішов серед ночі – асфальт уже висох, хоч у повітрі відчувається волога. І листя нападало: двірники вже трудяться вовсю. Я з ними вітаюся як із знайомими.

З початком осені я відчуватиму через це сторожування свою ущербність набагато гостріше, ніж досі. Ось учора Р.Л. запросив на презентацію своєї нової прозової книжки «Паралелі та меридіани» третього дня вересня, я хотів би взяти участь, бо ж окремі оповідання готував йому до друку й подавав у «ЛітУкраїну», фіналам кількох навіть пропонував суттєву редакцію – в одному він повністю погодився на мій варіант, а в іншому переробив по-своєму. Однак не зможу одвідати бібліотеку – будка не пускає. І це лиш перший сигнал. Ракуленко готовий підмінити на годину-дві, але це в крайньому випадку...

Учора подумалось, що коли я втримаюсь тут до наступного літа і не вдасться вирішити питання з відпустками для сторожів (ми працюємо ж фактично нелегально!), то я запропоную хлопцям таку схему: кожному треба обрати якийсь місяць літа; наприклад, я проситимусь на липень у Теліжинці – отже, у червні і серпні працюватиму на пару з одним кимось, через день; це нелегко, але іншого виходу нема. Врешті, до літа ще як до неба рачки... Он Славко Товстолип каркає, що нашу охорону мають з'єднати із тією, що в обласному казначействі, фактично розформувати.

* * *

9.30. Починається трудовий день. У холі установи відкривається завіса. Глядач цієї цілоденної вистави один – це я. Нерідко змушений і сам виходити на кін.

Ось поріг переступила маленька, худенька, вся у жовтому одінні з жовтим капелюхом на голові (наче брилик солом'яний!) бабуся із куценьким папірцем у руці, дивлячись у який питає: «Це Велика Перспективна, номер?..». «Так». «То я до вас. Мене направили із пенсійного фонду». «Що

ви хочете спитати?». «Я хочу спитати, коли дітям війни будуть надбавки до пенсії? Я – дитина війни». «Але ж це казначейство: тут таких довідок не дають, бо в казначейства зовсім інші завдання й функції...». «Але ж мене до вас послали!..».

А то заходить повільно й граційно, як пава, бальзаківського віку молодиця у рясному, мало не до п'ят платті, яким грає-балується протяг у дверях – не заходить, а впливає. Усім своїм виглядом вона дає знати, що потрапила сюди вперше. Вона не знає куди подіти той папір, що тримає в руках. «Ви до кого прийшли?» – запитую. «Ви ж казначейство? – запитує й вона. – Це мене попросили занести у казначейство і покласти у коробку. Де ваша коробка – на другому поверсі?». «Може, й на другому є, – кажу я їй, ховаючи іронію у сиві свої вуса, – але принесені папери кладуть ось у цю, на столі. Ану дайте глянути». Мені приємно брати аркуш паперу з нижніх, повних і засмаглих рук – і вся вона пахне, як японський трояндовий куш із квітами, схожими на українські мальви. «То передасте, куди слід?» – запитує вона делікатно й так само граційно впливає з гавані під назвою «ДКС»...

Інша вбігає. Невисока, білява, з різкими рухами, з кіпою паперів у файликах, які розлазяться у її руках, вона накидається на мене коршуном: «Викличте начальника з печаткою, бо в мене нема часу – через чверть години у нас починається сесія!». «Хто ви й звідки?». «А ви не знаєте? З Ленінського райвиконкому». «Такого нема вже в нашому місті», – кажу спокійно. «Мужчина, перестаньте хамить, а покличте когось, аби мені проставили печаті!». «Телефонуйте ось по внутрішньому». Вона неохоче набирає трізначний номер – довгі гудки, ніхто не піднімає трубки. «Ну що це таке – ви можете мені сказати?! – вона уже кричить на мене. – Ідіть і знайдіть мені начальника чи заступника – із печаткою!». «Це не входить у мої обов'язки – я не маю права покидати пост». «Та це чокнутись можна з таким обслуговуванням: у мене в запасі п'ять хвилин – через п'ять хвилин починається сесія!..». У холі вже зібралось стільки народу, наче прийшли на мітинг, і всі слухають нашу перепалку. Поки знадвору не входить у приміщення BMW, e-e-e... Буранна... начальниця управління: «Что здесь такое случилось?..».

Це лишень початок спектаклю. Сцена дуже активно заповнена зранку. А після обіду хто-не-хто забреде, наче випадково.

4.09

Учора була моя найтяжча доба на сторожуванні. Справа в тому, що на другий день навчального року я з гуртом письменників гостював у миколаївських колег – так званий літературний десант. «У Нікалаїві я прожив шість год, – наставляв мене перед поїздкою Славко Товстолип. – Це було давно, я звідти в армію йшов, але, думаю, мало що на сьогодні там змінилося. Значить, перше: нікалаївські водку не п'ють – тільки вино, щоб ти

знав. Вина там, б..., як і в Молдавії, стоїть у кожного барило в хаті. Вторе: беріть щось із собою перекусити, бо там злидні – пі..! Коли я там жив, до мене приїжджала тітка з Кіровограда: «Та ми куркулі проти вас!» – задирає голову, і це мені запам'ятовалося. Там пролетаріат: робочих на судно-ремонтних заводах уйма: вони нічим не цікавляться – лиш би після роботи побухать, пожрать, поспать...». «Як на Донбасі?» – підтримую його регіональні розмисли. «Ну, на Донбасі ще похлеще, нах...». Письменники не бухать їздили, навіть на південний базар не було коли заглянути, але таки натомились: шість, як тепер кажуть, локацій – виступи, зустрічі, екскурсії; під північ вернулись. І я не виспався. Тому зранку ще сяк-так сторожував: намагався читати – ледве осягнув останні чверть сотні сторінок роману Моема «Місяць і мідяки», а ноутбук навіть не розчолював. Після обід же постійно клював носом і мало не впав із стільця та раз по раз виходив до дверей хапнути ротом вітру, ледве дїждався вечора: п'ятниця – короткий трудовий, то о 17-й всіх наче корова язиком злизала. Повечеряв скоренько й перекинувся на карематі, мов забитий. А рівно о 20.30 мене ніби хтось розбудив: пора звітувати Мартинівні («У вас там порядок?». «Так точно!») – її майже за місяць я і в очі не бачив, але зустріч, відчуваю, наближається: вранці Ракуленко передав мені зарплату без 26 гривень, бо впало йому на картку рівно на сотню менше, витрати на пересилання за наш рахунок, але то дрібниця в порівнянні з тим, що скільки ми переробляємо за трудовим законодавством, а за це нам навіть мінімальної не дають на руки... Буде розмова при очному знайомстві. З цією думкою я знову перекинувся під сходовим маршем. Ніколи не гадав, що можу так міцно спати на камені.

Осінь опускається з небес. Особливо явно відчувається це вдосвіта: температура плюс вісім і двері вхідні та запасні я відчиняю хвилин хїба на десять, аби протягом вивіяло застоїний нічний дух стін, які пам'ятають і кухню, і перукарню, врешті нинішніх запахів тут конденсується щодня й щогодини стільки, що... Славко з'являється, як тать, несподівано, бо на пів години раніше, і з розгону підфутболює дерев'яного клинця, якого я вставив поміж дверима й одвірком: «Так розп...ячиш двері, що за рік не розщитаєшся! – повчає він з першого кроку. От уже ж любить повчати... – Клинчиком підпирай край дверей знадвору – тоді не потрощиш! Ну, як там Нікалаїв? Не попробував вина? А нащо тоді туди х...рить?». Він роззирається навкруги, іще шукає причину для повчань. Знайшов: «Ключі чого на столі не виклав по ранжиру?». «Так сьогодні ж субота – кому вони потрібні?!». «Не кому, а тобі! От колись мені виписав пі...ей начальник, бо не знайшов свого ключа в коробці... Він сам, х... моржовий, запхав його в кишеню, а до мене приї..., понімаєш?». «Та їх же тут двадцять душ – за всіма треба пантрувати?». «Ну, не за всіма, але от щоб такого не трапилось, то виклав ключі в ряд на столі – і видно...». «По ранжиру?». «Да-да, по ранжиру: начальник, замісник, главбух і так далі». «Слава, а начальником

був той, що зараз головою Фортечного райвиконкому працює?» – перепитую я про колишнього начальника казначейства. «Та х... його знає. Такі з одного кабінету у другий тільки й переходять, робити ніхто не хоче...». Ще я запитую його, чого він так рано завжди приходить. «Та маршрутка... А ти спішиш? Спіши, спіши... Я в магазин тут ще загляну...». Він замикає двері казначейства знадвору і йде вниз. Я стою й дивлюсь на нього, бо сам ще до такого не додумався, щоб покидати пост. Але на все прийде час.

8.09

Будні минають без пригод, майже безбарвно. Якби не Славко Товстолип, то й записати б було нічого. От якогось разу він прийшов на зміну й потягнув мене на вулицю, показує на клумби поміж хідником і кам'яною бруківкою: «Ти бички пособирав, а цього не укмітив?». Як же ж би це я не помітив цілу купу свіжої землі на тротуарі? «Тут її не було, – кажу я впевнено. – А звідки?». «Та це собаки прибудні риються в клумбах, можуть і понакладать... Так що не тільки за бичками треба віником охотитися, поняв?.. Бо BMW всипле пі...єй!». «Така вона строга, наша начальниця, як тебе послухати», – всміхаюсь я до нього. «А ти ще почувеш на своїй шкурі!.. Постій, я піді візьму совка з віником...».

Місяць минає, як я влаштувався. Здається, все освоїв, навіть більше: сам я додумався, методом тикю, як кожне з восьми віконць на моніторі збільшувати у десять разів, на весь екран, і тоді рух на вулиці видно так виразно, наче ти кіно дивишся. Все освоїв, а Славко мені однак зауважує: «Ти прошлий раз не ставив на сигналізацію ні котельню, ні запасний вихід...». «Як це не ставив?». «А отак, що треба оцю кнопчку з решіткою чи, як лабухи кажуть, із діезом, натискувати три рази, поняв? Отоді комп'ютер все записує так, як нада. А ти тільки два рази натискуєш, да?». «Так як мене навчили – так і натискую». «Ти, друг, не обіжайся, але ж я по ділу?». «Слава, я так зрозумів, що відеозаписів ніхто ніколи не переглядав і переглядати не збирається». «Не скажи... Не передивляються, поки ніх... не проізошло, але як тільки щось... Тамара Федотівна тиждень буде сидіти та перемотувати назад денні й нічні записи, побачить усі наші хожденія, вечері і спання. Ну х... з нею – хай дивиться: ми не скоти, щоб безвилазно сидіти у хліву. І спати спимо! Ти хропеш, кстаті? Бо я тільки тут і висипаюсь – хоч жінка не штурхає всю ніч у боки... Звук, щоб ти знав, відеокамери не фіксують...». «Жаль». «Чого жаль?». «Та, може, менше б матюкався». «От, б., в'їлося тобі моє матюкання. Та я ї...».

Поки я записував наші вранішні з Товстолипом приколи (він ще розказував, що не тільки за клумбами треба пильно стежити, а й за вікнами другого поверху – чи не закинув хто на балкон каменюку, чи не повісив хтось ганчірку на заградування), поки я згадував усі точні висловлювання Славіка, у холі розігралася трагедія: я швидше почув це, ніж побачив.

«Хто придумав оцей дурацький стіл тут ставить?» – лунав верескливий, трохи надтріснутий голос із-під сходового маршу, якраз із того місця, де я стелю свій каремат. Я подумав, що це мене запитують, а тому й виступив із своєї будки. Пофарбована чорно-пречорно, у картатому брючному костюмі згинці немолода жінка трималась рукою за лоба і дивилась на мене з-під знятих окулярів так люто, наче це я її потягнув чимось навідліг. «Що трапилось?» – запитав я. «Хто, питаю, сюди поставив стола? – вона копнула його модельною на високій платформі туфелькою. – Ось ужарилася, блін, лобом об сходи і ще й окуляри розбила... Знайшли місце, хренові слуги, де людей приймати!.. Прикриваються карантинном... Сидять по просторих кабінетах!.. Не ходила сюди скою і більше й не прийду...». Я не знав, що їй відповісти. Вона ще трохи покрутила головою, протерла хустинкою за-темнені, наче пляжні, окуляри й, кинувши наприпослідок: «Бо тут же такі сидять!! Як принци датські!», пішла ображеною на вулицю.

Я подумав, що треба буде розказати про це строгій нашій начальниці.

14.09

Знову вийшов на заміну Ракуленка – він і досі не викопав кортоплю в Богданівці.

Минулого разу сторожував у неділю: це розкіш – уся доба у твоєму розпорядженні. Але я не ризикнув у світловий день перевдягатись по-домашньому: а раптом збрєде в голову якомусь перевіряючому навідатись, а я в капцях та в джинсових споднях – спереду дві пацьорки з металевими конусцями теліпаються? Зате начитався до одуріння. Хоча й не закінчив другого роману Моема, від якого настрій у мене змінювався від розділу до розділу. Тихо й мирно минув вихідний (для усіх, крім мене – я на роботі), окрім однієї хвилини, коли підстрижений під Сковороду юначок почав кидати у вхідні скляні двері липкого м'ячика, а той не приклеювався, а падав на діл. Я зразу не зрозумів, що це за така забава, а потім дійшло: те тонова-не скло як дзеркало і йому цікаво з ним гратися. Правда, він і не підозрює, що по той бік, у заздзеркаллі, сидить у розхилитаному пластиковому кріслі (казначейство! наче якась дешева забігайлівка) сивий і вусатий і пильно стежить за його ідіотськими витівками. Ну, хай побавиться...

А сьогодні, спускаючись від пам'ятника ангелу-охоронцю (віднедавна брат мій – пам'ятник усім сторожам Приінгульського краю; не смійся, читачу, з цієї думки щось може вродити), я мимовільно відзначив, що головна наша вулиця Велика Перспективна всуціль обсаджена одним єдиним деревом – липою. Наступного разу пройду аж до ріки, аби пересвідчитись, чи не вписався ненароком у цю струнку шеренгу якийсь ясенюк чи каштанчик. Отже, вулиця могла б називатись, як і в Берліні – Unter den Linden (Під липами). Тоді можна було б затіяти справу про дружбу споріднених вулиць: української з німецькою. Ге? Сказав про це Товстолипу, а він тільки посмі-

юється мовчки: або не втямив, або зарозуміло дивується, ніби я іронізую з його прізвища... Проте від повчань і сьогодні не відмовився: перед сном, мовляв, не зайве пройти по коридорах та перевірити, чи не залишив хто ввімкнене світло у кабінетах чи туалетах, бо начальник може здійснювати моціон майданом у вечірню пору... Та й пішов із тією сардонічною посмішечкою додому, а я метнувся коридорами: і на горішньому, й на нижньому (німці його називають нульовим, бо й справді: який же він поверх, як на землі стоїть? – щось мене на німецьке сьогодні веде), і на нижньому горить-палає світло у вбиральнях та в нашій сторожовій комірчині – забув сторож із десятирічним стажем вимкнути...

18.09

Дощ будив мене кілька разів у сні поміж «свободою слова савіка шустера» і флотською побудкою горна з мобілки: хлющав за лоджією, барабанив у бляшане підвіконня аж бризки від крупних крапель застрибували на мій письмовий стіл, дихав волого й сиро в спальню. «Як це я буду під таким рясним добиратись пішки?» – переживав, іще й не розплющивши очей. Та тільки-но я переступив поріг квартири, як він ушух. Ще не зовсім розвиднилось, клубочились хмари в небі, трусив вітер дощову пургу з дерев, збігали струмочки краями проспекту, автомобілі сушили шинами чорний асфальт. А я ішов собі, як завше, хіба в руках додалась парасоля про всяк випадок. Траплялись калюжі на моєму шляху: то світлі проти неба, то темні, притінені деревами й будинками – мусиш їх обходити-перестрибувати, не як у дитинстві, коли жодної не минав.

А від архангела до площі Героїв Майдану рахував липи – майже дві з половиною сотні. І ще з пів сотні буде до Інгулу, до кінця головної вулиці міста. *Unter den Linden!*

Так починається 14-е моє сторожування. У день міста. Мав би десь трибуну в такий день чи бодай літературний поміст, а я кваплюся замкнутися в семи стінах і слухати, як гуде свято в полі зору, як баляндрасить Дзідзьо на естраді (міський голова купив його за 15 тисяч доларів із власної кишені), як кричать гнівливо зграї голубів проти окупації їхнього майдану попкорном, колою і пивом...

Читаю книжку оповідань Вільяма Сомерсета Моема.

* * *

Протягом дня дощ пускався кількома нападами, так що в місті відмінили усю програму свята. Але перед найголовнішим заходом небеса змилювались: уже десь після шостої вечора почав підтряхати асфальт, ще через пів години перекрили рух транспорту проз головну площу міста й почали пробувати мікрофони: ге! го! агага! Під сьому почали підтягуватись масово, не поодинокі, як досі, гурти молоді, а після сьомої на кін із двома обабіч нього

широкоформатними екранами вийшли ведучі: «З днем народження, Кропик!». І пістрявий та бравий (захмелілий, напідпитку, під шафе) майдан, уже привчений за роки виборчих кампаній та гастролей заїжджих (і заїжджених) монатків-сердючок до такого телесування, то збадьорювався, то напружувався, то розслаблявся в очікуванні головного шоумена. «Давайте покличемо разом: «Дзі-дзьо!!! Дзі-дзьо!!!». І котилась луна перспективами проспектів та берегами Інгулу в надії, що його таки почує закучмана сорочим пір'ям чорноборода голова тернопільського блазня. Почув? Блазня довелося чекати цілих дві години з гаком. Тим часом публіку пробували розігрівати місцеві роки, хіп-хопи й прочая попса та розігравалися грошові сертифікати на краший вірш чи прикол про рідне місто, аж поки середмістя не ахнуло, коли в юрбу заїхала висока, схожа на скирту соломи, машина з яскравими латинськими літерами «Dzidzio».

У цю пору я на сторожуванні вже встигав повечеряти за столом під сходовим маршем, помити посуд в умивальнику на другому поверсі, поставити усі об'єкти (кабінети, запасний вихід, котельню) під сигналізацію, відзвітувати охоронному начальству («У вас усе нормально?» – «Усе нормально!»), постелитись та приготуватись до сну на твердій кам'яній підлозі... І сьогодні виконав усі процедури, як належить. Але ж сон хіба тебе візьме, коли за подвійними скляними вхідними дверима клекотить майдан? Я вслухався в той шум, але не чув голосу соліста. Чи то супровід його заглушував, чи застудився співак... Адже попри всі свої баляндрази й рекламні ролики про морозиво я чув, як він виконував наш державний славень: такий потужний і чистий баритон, що в душі холоне спершу, а потім тане, наче лід на весняному сонці. А тут не розберу: що ж він співає? Я скоренько перевдягнувся з домашнього у вихідний одяг, відімкнув-замкнув ухідні двері й ступив у юрбу. Обминав спини й чудувався: отим згукам зі сцени підмугикували. А наймолодші то прямо стрибали з радощів і можна було розібрати слова про некерованого павучка... Я зупинився. Нутрощі мої лякливо й ритмічно стискались: гуп!!-гуп!, гуп!!-гуп!.. Я хотів запитати враження від цієї вистави у немолодого чоловіка, що стояв поруч (більше немолодих не бачив), але свого голосу не почув. Проте чоловік побачив, як ворухаться мої губи й нахилив до них своє вухо. «Як вам оце подобається?» – розумнішого питання я придумати не міг. Він розцвів на виду як майська рожка, а потім уже свої губи нахилив до мого вуха: «А що? Розважуха!». І зареготав. Я не почув його реготу, а лиш побачив його задоволену й німу пашеку, наче цей чоловік стояв не поряд, а за товстим склом.

Весь час, поки я був на площі, хвилин десять, мене не покидала думка: ти ж покинув пост – хоч би нічого не трапилось. Справді, при виході я був посунув дверима двох дебелих негрів, які неохоче одступились із нагрітого місця, а потім задерли голови прочитати вивіску. От вони мені, ці чорнобривчики, й не йшли з голови. Але коли я вернувся, то на їхньому місці

уже стояла молода пара з хлопчаком, в руках якого світилась надута кулька зі світлячками – он, через дорогу, їх продають у транзитному кіоску... За двома скляними дверима ті здізьові гупи не так діставали, я навіть по-пробував зателефонувати дружині й поділитись враженнями. «Ну, потерпи ще до півночі, – поспівчувала вона мені. – Але не осуджуй так цього шута: ти б знав, яка сьогодні потужна пропагандивна кацапська хвиля через соціальні мережі накриває наших підлітків! І цю хвилю нічим гасити (про заборону я мовчу), як тільки отакими українськими здідзями...». Здається, вона мене трохи заспокоїла. Я пробував задрімати під ті гупи-виски, та раптом усе стихло. Я аж підвівся з підлоги й глянув поверх гостинного стола, коло якого позаминулого разу розбила окуляри експансивна старушенція: народ розходився з площі. Так скільки ж це він баляндрасив? Одну годину. Гарний заробіток, правда ж? «Не май моди заглядати в чужу кишеню!» – з цією банальною, але мудрою настановою самому собі я й задрімав.

А прокинувся без побудки з мобільного: за місяць організм пристосувався до обставин – не треба й будильника. Та бігом на вулицю з совком і мітлою. Я уявляв собі, що недопалків цього разу буде більше, ніж завше, але щоб настільки... Мені довелося зробити три ходки до сміттевого бака у дворик у казначейства і за годину я ледве вправився прибирати невелику за площею територію хідника і клумб. На землі валялись картонні стаканчики з-під морозива, пластикові прозорі чашки з гофрованими трубочками, скляні четвертушки з-під джин-тоніка, довгі поліетиленові трубки від надувних кульок, чвертьметрові дерев'яні бруски не знаю й від чого – не від прапорців же? лопотючі обгортки, порожні пачки від цигарок різних марок, купками тверде, схоже на морські черепашки, лушпиння від фундука, паперові серветки, а що вже недопалків чи мундштуків різних калібрів... І все це не тільки на тротуарі, а й на підвіконнях заграбованих вікон, на архітектурних оздобах стіни XIX сторіччя, під зеленим розлапистим гіллям ялівцю й інших екзотичних кущів на клумбі, у синіх, білих, рожевих квітах на зграсованому ґрунті... Я видлубував тим дерев'яним бруском притоптані поміж вимощеної цегли недокурки, відривав на ґратах в'язкі захололі жульки і думав про людське свинство, яке так зримо витріщається після цих великих і недешевих свят. Коли це переді мною зупинився молодий, невисокого зросту, пристойно одягнений і гарно підстрижений юнак з чорними коротенькими вусиками: «О, ви й досі замітаєте сліди вчорашнього святкування... Вуса у вас класні – іще б оселедця!». Це вдруге я побачив його сьогодні: на початку мого прибирання він прошкував із гуртом ровесників нагору, а тепер самотньо вертається назад. «Оселедця ти заводь – моя біла голова вже для цього припізналася», – відповідаю. «А порох у порохівницях?» – так раптом неоднозначно. «Порох сухий, – запевняю його. – А ти звідки такий допитливий?». «Полтавський, – каже. – Мене сюди ваш Берьозкін заманив: чули про такого?». «Та чого ж... Багато чули всякого».

«Ану-ану!». «Він покійний, а про покійних...». «Кажуть: крав, обманював державу – так?». «Всяке кажуть». «А ви б не крали, якби була можливість? Чи я не крав би? Не знаю тільки, де його поцупити, щоб і пальців не було знати...». «От-от, а хочемо в Європу», – не стримався я. «Та в яку Європу? Європа – це моя квартира, мій дім, а там хай хоч показаться...». Кость, так звали хлопця, мене провокував своїми зухвалими брехнями, я це відчув одразу, але однак намагався опонувати йому, аби вивідати логіку молодого й активного покоління. В кінці він сказав мені: «Якби ми мали бодай двадцять чоловік в Україні з таким мисленням, як у вас, то Європа була б у нас далеко позаду». Він, цей полтавський Кость, так невдало, по-підлабузницьки хотів зробити мені комплімент, але я ухилився: «Он іде вже мій напарник на посту – будем закінчувати дискусію. Хороший ти хлопець, Костю, тому й надія моя, що Україна буде класною державою, не гасне. Ти кажеш: двадцять. А на небеса ж недавно здійнялася ціла сотня. А скільки їх нині на Донбасі боронять землю від кацапів? Та згоден: цього мало. Треба не двадцять, навіть не двадцять тисяч, а двадцять мільйонів. Чуєш? Іди і сій зерна». І він пішов. І оглядався, аж зашпортувався та махав мені на прощання рукою.

* * *

«Ти вилазив коли на дах цього будинку?», – запитав я при зміні караулу Товстолипа, і він відповів мені неочікувано: «Ніколи». От тут він уже збрехав. Щоб за десять років та не залізти на горище!.. Я ось ще й двох місяців не попрацював, а сьогодні поцікавився. Правда, лізти по вертикальній драбині на метрів п'ять висотою трохи лячно, але ж і цікавість підгонить, а що там на даху? Підважив ляду, зазирнув – і достатньо. Ще я колись тут погуляю! Як і в кабінеті начальниці, звідки відчиняються двері на балкон, перед яким центральна міська площа як на долоні. На ньому, певно, виступав Нестор Махно, коли його хлопці брали штурмом наше місто сто років тому. Чую, як бринить у мені голос Анатолія Сердюка: «про Перекоп»... Давно відшуміли ті літа!.. А тепер чи хоч хтось виходить раз у рік на той балкон? Може, спецназівці, коли приїжджає президент, а їм треба перевірити усі дахи навколо майдану на предмет наявності снайперів... Чудесний, відчуваю, звідси огляд! Отакі відчуття, хоч я ще на балкон і не ступав.

21.09

Похолодало після дощів. Під ногами в будці я помітив невеличкий калорифер, якого досі тут не було чи, може, й був, а я його не завважував. А завважив, коли в підшви стало холодно й не за часом закортіло в туалет. Калорифер – Товстолипова робота: він теж, видно, так промерзав тут позавчора. Отже, Славкові – респект! Тепер головне не спалити собі колоші чи

не обпекти ноги, бо я один із нас трьох сиджу здебільшого лицем до монітора із вісьмома віконцями відеокамер, а вони – лицем до входних дверей, не раз помічав. Та кожному, як кажуть, своє.

Дообід дописував враження від концерту Дзідзя, а як дописав, то мало не завив: виявилось, що мій крихітний ноутбукчик не має програми, яка б відкривала файли у PDF, а саме у цій програмі мені пересилали файли книжок-претендентів на премію Яновського та рукописів на книговидавничу раду – їх я мав читати, а тому не брав цього разу із собою на сторожування ні книжки якої, ані бодай газети. От чим мені тепер зайнятися? Хоч криком кричи.

* * *

Кілька разів поривався розказати начальниці, Марині Василівні, про невдоволення деяких клієнтів обслуговуванням під сходовим маршем. Насамперед про претензії отієї відзігорної дами в картатому брючному костюмі й притемнених окулярах, а потім і про кпини Златопільського міського голови, який поривався йти на другий поверх, а я йому загородив дорогу. «А це що за порядки не пускати міського голову?» – набичився він. «Я вас, вибачте, не знаю, – казав я йому. – Це по-перше...». «Моє прізвище Запорожан». «Чудесне у вас прізвище, пане міський голово, тільки у зв'язку з пандемією, аби не наражати клієнтів державної установи на ризики, прийнято рішення усі операції здійснювати ось у цьому кутку», – показав я йому завчено на стіл із двома стільцями при вході. «Ви тут операції здійснюєте? – хитро посміхнувся чоловік і мені це сподобалось. Потім він повернувся до своєї бухгалтерки й жартома мовив: – Треба буде й собі у міськраді такі порядки завести, а то шастають коридорами всякі-всілякі...».

Отакі невдоволення. Я ж не можу їм зарадити, тому треба повідомити тим, хто може. Ось і намагався піймати момент при зустрічі з начальницею. Але про що їй говорити зі сторожем? На ходу, привітавшись: «У вас все нормально?». «Усе гаразд». Ото й усі балачки. А почекайте, я вам ось хочу про одну неврівноважену молодицю... Я вже думав: може, їй листа подати на електронну пошту? чи на прийом записатись?.. Аж тут Роза Ноївна, яка заступає головну, в обідню перерву залишила в мене свою сумку, аби збігати скупитись іще в один магазин. От як вернулась, я їй і виклав усе. Вона слухала мене з кислою міною, наче я не BMW, а її саму в чомусь звинувачував. Мить подумавши, зробила висновок: «Ну то що ж: це не нами придумано – ми виконуємо розпорядження зверху... Однак... Я перекажу вашу стурбованість Марині Василівні». І пішла угору по сходах: тоненька, граційна, як дівчинка – у шкіряному костюмі з ніг до голови. Я ще й подумав: от за балачками не втиг роздивитися – як вона той тісно приталений костюм на себе натягає? Бо ж ні гудзиків не помітив, ні змійок... І цікаво: чи перекаже начальниці?

Та Ракуленку запустив їжак під череп (улюблений вислів університетського професора): чого це нас у зарплаті дурять? адже ми перепрацьовуємо в місяць на чверть часу (мало б бути нас четверо, а не троє), а вони нам навіть мінімальної зарплати не дають! Й одразу ж знайшов відгук: ми із Славком, каже Ракуленко, хіба раз про це говорили? правда, пошепки, бо тут таке діло: не хочеш, то бувай здоров!.. але треба якось зібратись...

* * *

Уперше на підмітанні перед будівлею казначейства мені зустрілась знайома людина. Жінка, яка мешкає на Полтавській і яку я не раз бачу, як вона прогулюється з онукою. Колишня працівниця обласної газети. Я не помітив, як вона підійшла до мене. Зупинилась на мить і запитала: «А коло «Зоряного» ви не замітаєте?» «Ні», – відповів я. І вона пішла собі далі. А що там таке, біля «Зоряного»? В іншому місці і за іншої ситуації я б її запитав, а тепер якомога швидше уникнув розмови. Чому? Чому уникнув? Мені зробилось трохи незручно за себе. Але я не став її вертати. Та й, може, вона мене не впізнала... Я вдягнув куртку, замкнув установу й пішов глянути: що там біля колишнього кінотеатру? Нічого. То нащо вона запитувала? Може, щось тут загубила вчора?

23.09

Тільки-но заступив на зміну, вислухавши пригоди Товстолипа («Зайшов учора якийсь х...: пусти мене в туалет! А це що тут – міський срач? чи ти не читаєш вивіски? Та приперло, каже, в куток січас насурляю... Я тобі насурляю, б... А він: та я тебе зараз як заї... А само ж таке худе, тільки, думаю, може, який каратіст нах...; ну, я тоді поліцією йому пригрозив, та й він поняв, що я так різко до нього – і здимів»), зняв із сигналізації 202-й кабінет із холодильником, щоб покласти свого сидора, провітрив коридори хвилин на п'ять, не більше, бо вже холодно (вчора сонячне рівнодення перевалило у зимовий період), ввімкнув ПК, коли це бачу: стоїть хтось у масці й пильно вдивляється досередини... Я зразу його й не упізнав, а це Петро, отой чудакуватий чоловік, якому не спиться ранніми ранками й він, як мана, обходить, заклавши руки за спину, у центрі міста вулички й установи, заглядає всюди, як сорока в кістку, посміхається блаженно й мовчки йде далі... Ось і зараз він аж прилип до тонованого скла в дверях, аби роздивитися, що тут робиться, а як я підвівся з крісла, щоб відчинити йому двері, він відступився й швидко пішов уздовж будинку нагору. На збільшеному екрані 3-ої відеокамери я побачив тільки його зігнуту спину й переплетені руки на крижівниці довгого, до кісточок, плаща. Нема, видно, з ким йому спілкуватися, от і блудить, як неприкаяний, та заглядає в шибки...

* * *

Виявляється, так красиво називається дерево у дворіку казначейства – айлант. Я таки розвідав, хоча це було й непросто, бо зустрічаючи не в одному закутку нашого міста гінку тропічну рослину з розкидистим дрібнолистим гіллям, жовтими китицями перестиглого насіння й зі світлою корою стовбура, я ні від кого не міг дізнатися її назви. Пошастав у Internet'і, знайшов щось дуже приблизне із латинською назвою суммах, тільки в того суммаху не китиці звисають, свічки стоять – як у каштанів, лиш не білі, а чорні. І ось простую набережною Інгулу й натакаюсь на цілі зарослі цього дерева: молоденькі пагони, кущі фактично, які так агресивно одвойовують собі місце у кленів та акацій. А далі іще окремо стоїть молоде й міцне – один стовбур, а не три, як у казначействі, з одного кореня. Зайшов до перукарні, коло якої це дерево вимахало. «Та ніхто його тут не садив, воно саме розмножується: вітер зриває насіння й кидає на всі боки. Там он далі, біля гаражів, уже не одне корчували...», – так сказав мені молодий перукар, погрозово клацаючи блискучими нікельованими ножицями над головою вродливої блондинки. І я подався до гаражів. Тут чекав мене успіх: недарма ж кажуть москалики (бодай вони запались!) – хто ищет, тот всегда найдёт. Відставний офіцер, який переймається фауною з дитинства, прочитав мені прямо лекцію про айлант: дерево середземноморських країв з'явилося у нас саме завдяки планетарному потеплінню й активно розповсюджується – за рік виганяється до трьох метрів, має багато цінних лікарських властивостей, але потребує уважного до цих властивостей ставлення: із лікувального при неправильних дозах може стати вбивчим... «Я вже й сам помітив, хоч про це література не пише, що айлант любить рости з-під будівлі, – мовив вояк-ветеран, показуючи мені на два в обхват пальцями обох рук пеньки при самій стіні гаража: – Це ж айлант тут росли. Він наче запрограмований руйнувати, перекидати будівлі... Такий собі протестант природній». А в казначейському дворіку він тільки хідники повикривлював своїм корінням; правда, міг би й кроною похуліганити, але на висоті другого поверху його три стовбури скрутили дротом і спрямували в небеса. Якщо дивитись із майдану на красиву будівлю казначейства, то за нею ще не видно китиць айланта. Але ж іще не вечір...

6.10

«Каштани падають на брук: тук-тук!...» Співалась колись, у юнацтві, така пісня. Минає другий місяць мого сторожування. Я йду на роботу уже в темені: світять міські «соняшники» уздовж проспекту, де-не-де в конвертах багатоповерхівок загоряються вікна – прокидаються від сну люди, телесується тічка псів навпроти студентських гуртожитків, і я обходжу їх стороною, міркуючи, що слід би було застрахуватись бодай бучком, і – падають каштани... Лунко б'ються об асфальт, вилущуючись, вивільняючись

із їжакуватої лушпайки, й котяться мені під ноги – я підбираю їх, вологих і оксамитових, кладу в кишеню. Але ж усіх не підбереш і не підгилиш усіх до бордюра, аби якийсь старенький чи малючок не посковзнувся на тому коричневому, як випукле коняче око, плодів та не вкрутили собі ногу... Осінь по-справжньому вступила в свої права.

Я змінюю Сашка Ракуленка. Прийшов трохи раніше, ніж 7.45, і він ще не встиг підготуватись до виходу: на куценькому столі у будці латочки немає вільної – все заставлено його кульками, целофановими торбинками з яблуками і потрошеними волоськими горіхами, сенсорною мобількою з підзарядним устаткуванням, чашкою, поліетиленовими пляшками і всякою всячиною, серед якої я найперше вирізняю книжку з чорною обкладинкою: «Холодний яр» Горліса-Горського, видання харківського «Клубу сімейного дозвілля». Я знаю це видання – перше академічне, наукове, в якому коментарів майже стільки ж, як і сторінок самого роману-спогаду. Книжка воскресла із мертвих для українців, та ще й не повністю, бо другої її частини й досі не знайдено. Сашко читає роман уже четвертий чи п'ятий раз: сам він родом із села, яке вилонило не один повстанський загін проти більшовицької окупації, у найвідомішого отамана цих країв Кобця-Бондаренка скатовано дружину й діток... А Сашкового діда Кирила, який був у повстанцях, репресовано у 37-ому й розстріляно. Рідний брат Кирилів Прокіп був заступником в отамана Пилипа Хмари. От такі предки в Олександра Зіновійовича, професійного військового й ветеранського активіста. Його носило по всьому Союзу, але на схилі льотчицької служби прибився до рідних місць і досі доглядає рідну хату в селі, куди й мене запрошує на яблука з осіннього саду.

«То ти вже говорив із Славком?» – запитую я його про намір піти поспілкуватися із керівництвом охоронної служби. «Та вони там похворіли обоє – телефони їхні не обзиваються. Помітив?». «Я про Славка запитую...». «А що Славко? Якщо й не погодиться, то удвох підем... Хай вони перехворіють». Говорили-балакали.

9.10

Сьогодні я вперше одважився на самоволку, як казали в армії. Не з пустощів, а з серйозної принуки. Прийняв пост і раптом виявив, що забув узяти вдома окуляри. Такий висновок зробив після того, як пошастав по кишенях штанів, обмацав усі чотири кишені шкіряної куртки, заглянув раз і другий у свою сумочку, обдивився всі кутки й закутки сторожової будки – нема. Сів поближче до входних дверей із книжкою – читаю, але так напружую зір, що навряд чи бодай з годину витримаю... Чекаю до обіду, коли зможу попросити дружину, щоб привезла? Чи самому трохи пізніше вийти у «Оптику» й придбати нові окуляри? Ну, якщо я собі дозволяю вийти в магазин (чи він ще й працює у суботу), то чом би мені не зганяти

на тролейбусах додому? Туди й назад я справлюсь за пів години. Тож, не довго роздумуючи, замкнув казначейську установу на ключ у двох дверях і подався. Справді, в мене це зайняло пів години. Мої ще всі сплять, аж носами висвистують: ніхто й не помітив, як я зайшов і вийшов, прихопивши свої окуляри (вони лежали на пуфику, куди я складав одіж для вдягання вранці) та записника. Одна киця Льоля радісно пікнула при моїй появі і так же сумно нявкнула, як замикав двері. І нічого не сталося на посту. Я навіть калорифер не виключав на період відсутності і мобілку свою у поспіху лишив під монітором з віконцями відеокамер на екрані. Зараз ось сиджу в окулярах та з Отаром Чіладзе в руках і думаю: якби й до вечора не з'являвся тут, то усе було б гаразд, так же?

А після обід поліз на горище. Якогось разу, коли сторожування припало на вихідний, я з цікавості по металевій драбині в умивальнику другого поверху видряпався аж під стелю, припідняв головою важезну ляду на рівень очей і подумав: я ще сюди прийду. Так мене це приміщення зацікавило після розповіді Славка Товстолипа: «Кожного разу, як в область приїжджає хтось із найвищого керівництва (президент, прем'єр чи спікер ВР), то тут таке, б..., виробляють оці нишпорки, колишні кагебісти! що шукають? та снайперів ганяють по дахах і під дахами, бо тут же з віконця площа, як на долоні, нах...». Ось і видряпався я на горище. Воно доступне: навісний замок із ключем висить на скоблі. Не кожен, скажу вам, одважиться на п'ятиметрову висоту лазити без страховки та ще й під такою важезною лядою: назад, коли спускаєшся, то треба бути особливо обережним, аби ляда не звалила тебе з драбини чи не перебила руку, якою ти притримуєшся за брус на підлозі даху. Жодного снайпера я не зауважив, обійшовши всі за-капельки сферичного приміщення. Бані тримаються на товстезних квадратних брусах з дерева, яке пахне торішнім сіном – їм років трохи більше як десять, від минулої пожежі. І підлога теж вистелена тонкими дерев'яними лагами, що трохи прогинаються під ногою, тому з острахом робиш перші кроки в напрямку до віконця. Їх тут троє. Четверте виходить у двір, але воно мене менш цікавить, хоча ним також можна потрапити на горище від айланта. Вигляд з вікна-бійниці заворожує: звідси видно кожен квадратний метр центральної площі, постамент посередині, на якому понад вісім десятиліть стояв пам'ятник Кірову (німці його скинули в 41-ому – збереглися фото, на яких більшовицький вождь рие носом асфальт; вдруге, сподіюсь, остаточно, у лютому 14-го на моїх очах), а нині червоно-чорний, бандерівський, прапор та іконостас героїв Небесної сотні. Фонтани, катальпи, клумби, будівля обласної адміністрації, кожне вікно якої віддзеркалює полуденне саяво сонця. І голуби, звичайно... Їх нинішнього року розвелось – хмари. Звідси, з десятиметрової висоти, їх можна було б порахувати, якби вони не гзились-ворушились, не здіймались раз по раз сизою заметіллю над головами перехожих...

12.10

Не вдається мені розговорити начальницю. Завше вона або в гурті з іншими приходить на роботу, або упереджено промовляє ще на сходах «До свидання!», називаючи тебе по імені й по батькові, і тут же відводить погляд, даючи зрозуміти, що ніяких слів більше не треба, що вони зайві, недоречні, бо вона квапиться додому і час на робочі моменти вичерпаний до дна. От тому я й зрадив, коли зателефонував Товстолип і попередив, щоб сьогодні особливо не розслаблявся, хоч і неробочий день (перед покровою і вихідними), бо начальниця таки вийде на службу: раз на місяць їй випадає чергувати по всій казначейській системі області. Тепер я точно матиму нагоду висловити їй свої-наші претензії. А тут ще й Михайло Михайлович обізвався: «Пазваніте мне, кагда Нікалаєвна будет у себя». Це той чоловік, на місце якого я прийшов у серпні: він сторожував тут три з половиною роки і звільнився в липні, як кажуть у таких випадках, за станом здоров'я. «Гаразд», – відповів я чоловікові, якого ніколи не бачив, а тільки чув один раз його голос по телефону, коли ще в серпні відмовились зирити-фільмувати наші відеокамери й перепудилась уся айтішна група установи. Він мене заспокоював, що нічого страшного не трапилось, хоча я нітрохи тоді не злякався, бо всі ці спостереження давно вважаю лиш дармовою тратою державних коштів. Однак увагу дідуся оцінив.

Начальниця не з'явилася ні на початок робочого-неробочого дня, ні до обіду. Михайло Михайлович двічі добивався: нема? ще не прийшла? «А чом би вам їй і додому не подзвонити, якщо так нагально? Ви ж знаєте номер її мобілки?» – запитав-порадив я. «Па робочім вапросам я нікагда начальству дамой не званю!» – категорично, аж наче сердито відповів він. «Та що ж тут такого? Вибачіться і спитайте, що вам треба». «Я не так вас-пітан, – різко мовив ввічливий досі, як мені здавалося, чоловік. – Званіть начальніку в вихадной да єщо дамой – ета хамство. Я сам кагда-то бил начальніком». Більше я не став його переконувати, тільки здивувався його совковому вихованню. А коли після обід я вже збирався розслабитись (бодай перевдягнутись у спортивний костюм), то у холі запілікав електронний дзвіночок. Начальниця прийшла не сама, а з симпатичним худорлявим мужчиною у твідовому пальті й фетровому капелюсі. Я так зрозумів, що це її чоловік, а тому не став пхатися із своїми приватними проблемами. «Всьо нормально?» – звично запитала вона, привітавшись. І швидко пішла нагору в супроводі. Не знаю, чи встиг після мого сигналу переговорити з нею Михайло Михайлович, бо в кабінеті вона затрималась хвилин на п'ять, не більше. От тепер чекатиме він бажаної телефонної розмови пів місяця щонайменше, бо BMW, сказали мені колеги-сторожі, з понеділка іде у недогуляну влітку відпустку. Чекатиме не тільки він, а й я.

15.10

Пішов третій місяць мого життя в будці. Придивляюсь до бабського царства – якесь воно мені дивне: пісне, зашорене, заков'язле... Не бачив і разу, щоб вони гуртом збирались – усе по своїх кабінетах... Із сторожем вони лиш вітаються і прощаються, іноді я пробую їх зачепити, але до балачок вони неохочі. Я так не звик: працював не в одному редакційному колективі, в наукових установах, громадських організаціях – живі люди, обмін враженнями, жарти, дискусії... А тут якісь манекени, їй-бо... Декого я вже встиг вирізати, запам'ятати: начальниця насамперед – серйозна, як і належить керівникові, з важкою ходою, особливо гучно йде по сходах, BMW; Р.Н. – заступниця, відзігорна єврейка, носить модні строї, майже щодня міняє їх, на роботу їздить електровелосипедом, кілька разів на день виходить курити під айлант; Ася – секретарка, юна вродливка, любить стояти на сходах на дві голови вище від того, з ким розмовляє через парапет; Мирося – ходить у дворику й говорить по телефону, може з годину; Валерія Павлівна – маленька, як мишка: діти-школярики по кілька разів на день провідують її на роботі, сама ж вона постійно похмура; Куньова – струнка, худенька, чи не єдина, хто привітно посміхається, по сходах бігає, як кізонька; Надія Григорівна – моя землячка з Оратівського району, дуже прискіплива до документів, які їй подають, часто відсилає клієнтів переробляти...

* * *

Телефонує Товстолип з дому: «Понабирай води у відра: в котельні двоє і в обох туалетах подивись. Тільки що передали по радіо, що десь там під Знам'янкою водогін порвало нах... Понабирай, бо я завтра там завоняюсь. Поняв?». Та поняв. А сам думаю: ти бач, як за роботу переживає, наче за власну квартиру. Мені, у хатніх апартаментах перебуваючи, ніколи б таке і в голову не прийшло – водою запасатись на роботі.

18.10

Перебравши зміну (Сашко, як правило, довго не може розлучитись при розчинених входних дверях, розказуючи чергову билицю свого мандрівного життя, а заглядавши від дзеркального гастроному тролейбус, бігом, як хлопчак, мчить на зупинку, шукаючи на ходу у спідній кишені піджака covid'ну маску), перевіривши наявність сигналізації по усіх сторожових приміщеннях, я їду вітатися з головним деревом нашої грошерахувальної (лічильної, обчислювальної) установи. «Доброго ранку, айланте!» – гукаю я йому, задираючи голову й голубячи поглядом кожен із його трьох світлокорих стовбурів, ще не зовсім вижовклі його листки, хоч трохи уже й скинув він свого одягу на діл, на замощений каменем дворик, навіть на куці та дерева, які тримає у себе під пахвою – береза й ялівець, калина й сосна, троянда з зів'ялою темно-червоною, як засохла кров, квіткою і ще

одна екзотична рослина, що від кореня пускає довжелезні, на кілька метрів, колючі батоги, які в'ються по металевій огорожі, утворюючи на ній шпалери... Насіння в айланта, що звисає кетягами, почорніло і скоро теж упаде на землю, аби бути винесеним у металеві сміттеві контейнери під красзнавчим музеєм... Мовчить, не обзивається на моє привітання айлант.

Білі, як сніг, квіти магнолії й довгі рожево-блакитні розтруби китайської троянди – немовби спогад із літа.

21.10

Я вже написав листа до керівниці установи. Дав прочитати Ракуленку. «Все правильно, – каже. – Дай Славкові, бо ж йому одному вона у пенсійний фонд дораховує, він іще зелений – три роки до пенсії...». «Ну й що?». «Як це – ну й що? А з чого ж йому пенсію нараховуватимуть, якщо потурить? Це нам з тобою... Хоча якась гривня-друга була б не зайва». «Потурить, кажеш?». «Усе може бути...». От тобі й нащадок холодноряців.

Славко, навпаки, утвердив мене в наступі. Листа він читати не став, махнув рукою, дитинно усміхаючись: «Та все там правильно написано – ти ж грамотний. Тільки ніх... з цього не вийде. Ти що не знаєш, що вони одна з другою діляться? І будуть захищати одна одну, як рідні сестри». «Може, вони й рідні...». «Не виключено. Наша собі котедж строїть на Алексеевці, то гроші їй потрібні... Ти, браток, наївний, як целка: думаєш, чого вони так нахально себе поводять? Бо в них криша з старих полковників та майорів міліцейських: керівні дівки підгодовують старих пердунів за наш рахунок, а ті, відповідно, стоять на шухері...». «Славко, ти в тюрмі не сидів? Чи, може, охороняв зеків?». Він дивиться на мене, як корова на велосипед. А потім, даючи зрозуміти, що балакати більше нема про що, каже: «Давай штурмує – ти ж рухівець...».

Рухівцям було простіше: вони знали, що комуністи відверті їхні ідеологічні вороги і з ідеологією треба було боротись більшою мірою, ніж із її носіями, а тут... Корупція – це страшніше всякої ідеології, бо вона зав'язана на шкурних інтересах, тому можна нарватись... А внутрішній голос мені нашіптував: не перебільшуй. Ще тільки листа написав, а жижки вже трусяться. Так? Ні. Завтра ж підредагую свій запит і передам через заступника з адміністративно-господарської роботи – оце він би мав опікуватись сторожами й сигналізацією без усяких там приватних охоронних установ. Хай почитає...

24.10

Позавчора після обід заніс листа. Секретарка Ася так дивно глянула, коли я прочинив двері у високе й просторе приміщення приймальні: звикла бачити мене у темному, двадцятирічної давності костюмі та грубому вовняному джемпері (від дверей уже тягне холодом, а опалювальному сезону в місті ще не дали відмашку), а тут зайшов франт не франт, але жвавий і

бравий вусань у новому літньому костюмі, білій випрасуваній сорочці, наваксованих черевиках, із червоною папкою в руках – як якийсь конференсьє. Так дивно глянула Ася... Чи, може, це мені здалось?

Ось він, лист начальнику управління державної казначейської служби України в м.К. К-ої області Буранній М.В.: «Шановна Марино Василівно! Дозвольте звернутись до Вас як керівника установи, яку я, як і мої колеги, охороняю кожну третю добу. Мова про оплату нашої праці. Відомо, що ви за Договором охорони №... від грудня минулого року перераховуєте приватному підприємству «Ах-рана» кошти, які в сумі за рік становлять 223 818 гривень. Ми отримуємо кожен із трьох по 3 500 гривень за місяць, що за рік становить 126 тисяч грн. Решта, а це майже ще стільки, 97 818 грн залишається у керівництва «Ах-рани». Цих коштів не вистачає на виплату мінімальної зарплати? Це перше. Друге. Згідно з «Кодексом про працю України» робочий час працівника не повинен перевищувати 2002 години на рік. Кожен із охоронців за графіком роботи одна доба роботи дві відпочинку напруцьовує за рік 2912 годин, що становить майже півтори норми. Висновок: охоронці мають працювати вчотирирох за графіком одна доба робити три відпочинок (по 2190 годин у рік кожен) і оплата згідно з КзПП України (мінімальна зарплата в країні) + додаткова оплата 188 годин роботи (майже 8 діб, тобто 13-а зарплата). Або ж, як варіант, охороняти установу по 12 годин на добу у світловий день від 7.00 до 19.00: тоді зникне перепрацювання, бо кожен із трьох охоронців матиме в рік 1456 трудових годин. Я працюю уже третій місяць, а керівників ПП «Ах-рана» і в очі не бачив, як і вони мене. Ніхто мене, як і хлопців-напарників, не приймав на роботу офіційно, ні заяви про прийом, ні записів у трудову книжку ніхто не робив, а отже, й відрахування у пенсійний фонд не здійснюється. Зарплату мені видають без розпису за отримання – може, й не це головне, а те, що вона сильно урізана.

Чи Ви, Марино Василівно, знаєте про таке ставлення керівників «Ах-рани» до своїх підлеглих і як Ви могли б пояснити їхні дії? Хочу почути від Вас аргументи. Бо надалі буду звертатись у відповідні державні органи за справедливістю і дотриманням керівниками «Ах-рани» українського законодавства. З повагою – такий-то, самозваний охоронець ПП «Ах-рана» (телефони...)».

Я знав, що до кінця дня мене ніхто не потурбує, а завтра й післязавтра вихідні, тому з начальницею побачимось аж у середу. Тільки... чого це я так про це не перестаю думати? Наче б щось лихе затіяв. Хай вони думають та викручуються. «Кінець епохи бідності».

* * *

На пенсію я пішов сім років тому і, маючи три з гачечком тисячі гривень, почувався більш-менш комфортно, оскільки й письменницька спілка

підкидала щомісяця тисячу-півтори – у підсумку це була середня заробітна плата по країні. Але в останні два роки, які стартували з гаслом «кінець епосі бідності» та перманентним підвищення мінімальної заробітної плати, а відповідно й тотальним підвищенням цін на всі товари в тому числі й на продукти харчування, коли продавці в супермаркетах не встигають міняти цінники – ми з дружиною, яка опинилась за бортом, оскільки, повторюю, сьогодні аналітично мислячі журналісти не потрібні, хіба репортери й переписувачі прес-релізів, ми удвох ледве витягуєм на комунальні платежі та на унітаз, як каже один мій знайомий. Ми, випускники факультету журналістики Шевченкового університету, заслужені, лауреати і т. п. То що ж це за порядки такі в країні запровадили? Коли мало не щодня дізнаєшся з газет, телебачення, фейсбуку та інших соціальних мереж, що окремі чиновники державних установ мають зарплати по двісті, триста тисяч, навіть пів мільйона гривень в місяць... Ну хай якийсь там винахідник чи талановитий співак із рідкісним Божим даром... Але ж чиновник, суддя, прокурор – вибачте мені, куди дивиться держава, яку розбирають на запчастини? Ось в учорашній міській газеті опублікували замітку, що колишнього заступника міського прокурора, який підтримував януковичську бандитську камарилью і якого після революції Гідності законно люстрували, тепер реабілітовано й як компенсацію за роки, коли він не працював, а займався фотосправою і здобув навіть кілька престижних перемог у міжнародних фотоконкурсах, йому мають виплатити за судовим рішенням щось там під три мільйони гривень... А скільки зараз говорять про те, що ця корупційна зараза вже опустилась на рівень районних містечок і сіл: люди про все знають, а вони, навіть ті, кого вибрала громада, гребуть під себе лопатами й посеред білого дня. Чи втримається Україна з такими провідниками й такими апетитами? Чи почнеться відстріл у першу чергу явних і безсоромних? Я боюсь бути ясновидцем, але мимоволі з'являється думка, що іще послужать ті віконця на даху казначейської установи юним і безкомпромісним сучасним кармалукам...

27.10

Після марудної ночі на холодній кам'яній підлозі під маршем (випробовував благодійного спального мішка, якого напередодні подарував щедрий зять), вже вдома мене розбудив телефон від начальниці охоронної фірми. Спросоння я навіть не зрозумів хто це чого хоче. «Ну, Ви ж листа писали? – наголос зроблено на другому слові. – Скаржились на мене, що я присвоїла майже сто тисяч?...» Ах, так: це той самий м'який солодкавий голос, тільки без позіхів, який я чую рівно о восьмій, вранці і ввечері, коли доповідаю про порядок на посту. «Ангела Мартинівна?». «Це я. Треба приїхати сюди, щоб я роз'яснила, куди гроші діваються. Зможете приїхати зараз?». «А чого ж це Ви мене кличете на розмову, коли листа я писав Марині Василівні?». «А от приїдьте, то я й розкажу очень любознательным!...». «Зараз не можу,

– сказав я твердо, хоч мені нічого не коштувало одягнутись і добратись тролейбусом на правий берег Інгулу. Сторожі ж теж люди! – Після обіду». «Нет, после обеда у меня суды, – перейшла вона раптом на мову окупанта. – Давайте уже завтра к десяти! Адрес знаете? Октябрьской революции...». «Вокзальна, тобто?» «Да-да, Вакзальная-анальная...», – реготнула вона на завершення нашої розмови.

Вулицю знайти було не важко – це один із просторих сучасних перспектів міста з рухом у чотири лінії. От чого так зневажливо («...анальная...»), мені було важко зрозуміти, тим більше, що саме цього року до свята міста, у вересні, її відкривав мер після капітального ремонту. На вулицю я втрапив легко, а кабінет попошукав із входом на задвірках будинку та вивіскою «Гуртожиток». І з перших хвилин перебування в офісі (таке ж слово бундючне!), оглянувши по кутках примітивні меблі, зрозумів: буде зараз плакатись на долю та труднощі ведення бізнесу в країні-Україні. І як у воду дивився. У воду, але не на Анжелу Мартинівну: статна, чорнява, вродлива, вона пасувала до того нікельованого меча, що висів на протилежній від її столу стіні, аж я не стримався від компліменту. Але очі її були погаслі – смутні й наче засльозені. «Цього року я вже двічі хворіла на covid, – сказала вона, помітивши мою увагу на своїх очах. – А ще ці суди, мало не щодня... Та й ви ось теж погрожуєте... Значить, послухайте, я вам на цифрах все поясню...». Вона шкрябнула розфарбованим нігтем по екрану смартфона й почала писати на папері цифри, які вираховувала калькулятором. «Ви поняли? – запитала мене, наче поставила до стінки. – Так що ніякі сто тисяч, а... Не хочеться тільки правильне слово употребляти, бо чотрзнащо подумаєте про мене. У прошлому годі в нас було кілька крутих фірм під охороною, що я да – розкошувала. Ще й ваше зачухане казначейство покривала за їхній рахунок. А вони ті фірми лопнули, як бульки на воді. У нас же страна дураков: те, що дає прибуток, знищують податками, штрафами... – Вона помовчала хвилину, наче збиралась із новими силами, і видала, потворно кривлячи своє вродливе лице: – Они мне в печёнках сидят: законодательства Незалежної України треба дотримуватися! Та щоб ти здох, рагуль вонючий!.. Ви мене поняли?». Так, хотілось сказати мені й чимдуж дременути з цього охвісу. Але ж вона мене не пускала: «Не йдіть ні в які, як ви там пишете, державні органи за справедливістю, бо ніякої справедливості не доб'єтесь, а тільки мене вони ковтнуть із потрохами... Не йдіть хоча б до декабрия. А щодо відрахунку в пенсійний фонд – хоч зараз пишіть заяву і буде вам надбавка. Чого до декабрия? Потому шо в декабрі вас будуть реформувати знов: з'єднають із обласним казначейством – я з вами більше не укладаю ніяких договорів. Ви мене поняли? Да, іще згадала: з мене ж вищитують, окрім подоходного та мінімалки, півтора відсотка на цю б...ську, пробачте за мій французький, оборону...». Тут я вже не витримав і підві-

вся. І хаотично шукав виходу у лабіринтах довгих коридорів гуртожитку, відчуваючи на своїй спині її засльозені, перехворілі всесвітнім вірусом очі.

* * *

Сьогодні моя зміна почалася зустрічами з небанальними людьми. Ще тривала ніч, хоч уже забігали-заметушились тролейбуси наполовину заповнені... Ким? Базарювальниками, сторожами, двірниками... Я з ними тепер вітаюся кожного третього ранку, коли прошкую на роботу, вітаюся, як з колегами. А ще щодосвітка на зупинці біля швейної фабрики зустрічав одну й ту саму бабусю, зігнуту, як ото Григійр писав, ніби нахилилась цибулину висмикнути на грядочці та й не випрямилась. Закутушкана по самі очі, у підв'язаних калосах, з кошовочкою в одній руці, з ціпком у другій: куди вона так рано-ранесенько квапиться щодня, який клопіт водить її у тривожному безсонні? Тільки надумав було розпитати (чи ще й схоче відкритись чужій людині?), як вона перестала мені попадатись на очі.

Так от, ще до початку робочого дня, коли вхідні двері, примощовані на період холодів товстою, мов волос із кінського хвоста, жилкою через висклиці коліщатка, риплять і бахкають безперестанку хвилин шість-сім, коли гурмою ввалюється державна служба – при сходовому марші став чоловічина невисокого зросту з конвульсивними рухами і таким же рухливим поглядом. Я сказав йому, що робочий день ще не розпочався і що взагалі за правилами, вивішеними он при вході, вони приймають через пів години, поки втаковляться – можете, мовляв, посидіти-почекати на стільцях під сходами або прийти через хвилин сорок і... «Та мені треба було б невеличку консультацію отримати... – сказав він якимось невпевнено. – Від юриста. Вона ще не прийшла?». «Це така висока, маслакувата?» – перепитав я його, бо за два місяці таки ще не всіх вивчив. «Так, маслакувата! – повторив він радісно. – І на роботу приходить, коли заманеться?». «Ну, цього я не відстежував». «А я їх усіх знаю, як облуплених. Я мент, тільки колишній. А зараз осьо на пенсію пішов. Якраз вчасно, бо наші добились підвищення. Бачили, скільки мусорні пікетувало і Верховну Раду, і Кабінет Міністрів? Та по всіх каналах показували! І добились: досі мені належало три з половиною тисячі, а зараз – вісім з половиною: є різниця?». «Ого, ще й яка!» «А вам скільки тут платять? – запитав він раптом, зиркаючи то на мене, то на відеокамеру, що стежила за ним з кутка холу чорним із дрібненькими, як макове зерня, цяточками оком. І, не чекаючи відповіді, сказав: – З-під поли, так?... Та це по всьому місту. Старі пердуни керують процесом, а формально отаких, як ця юристка, пооформляли на посади... Кажуть, реформу в поліції провели. Х... на рило: сержантів та старшин набрали нових, а вся ж верхівка лишилась та сама...». Він ще й далі вивертав би мені завошивленого міліцейського (пардон, поліцейського) кожуха, але хвиля службовців

гунула в двері, відтрутила його з проходу, і коли людський потік, з яким я чемно вітався, зник-розтанув у коридорах установи, то й він пропав, мов кризь камінь провалився.

Натомість зайшли три інші гевали. І я чомусь подумав, що вони з тюрми: такими грубими й неотесаними були їхні, сповиті у плямисту камуфляжну форму, руки-ноги-плечі-животи-мармизи. Я не помилюся, тому не став заходити з ними в розмову – був час у молодості, коли я цю виразку нелюдської подоби видивився зсередини. Правда, скільки б не видивлявся, а вона кожного разу повертається до тебе своїм понівеченим, потворним ликом. Та хай йому грець.

Ще прийшли двоє, теж чоловіки і теж із силових структур: афганці. Громадська організація. Їх так само, як й інших, схиляють до закупівлі (700 із гаком гривень) токена, бухгалтерської флешки, без якої не отримаєш ніякого бюджетного фінансування. «Наплодили ораву, – жаліється один із них, – і деруть тепер чи не щороку з громадських організацій три шкури, бо за щось же їм треба себе утримувати...». Це він про казначейство, якого, мовляв, коли вони служили в Афгані, не було, і потреби в ньому не було. О, так можна знаєте до чого домовитись? Я теж не в захопленні від того, що такі побори влаштовує держава, але це наша держава! Ви чого в той Афган поперлись? «Родіну захищать, – трохи насмішкувато відповів один з них: видно, їм нерідко доводилось сперечатися на подібні теми. – А ви знаєте, що наша організація за ці роки стала удвічі менша за кількістю? Задавлені рани, так. Хто на це зважає? Он і сьогодні хлопці гинуть...». «Ви що, серйозно?» – мені здалось, що переді мною стоять хлопці з Донбасу, сепари. «Та куди вже серйозніше! – вставив другий. – Геополітика – в курсі? Світовий порядок сьогодні диктують Росія, США, Китай, а ми... На жертвних підтанцюнках». Хай і так, хотів я їм відповісти, але хіба ви не відрізняєте того, що одна справа віддати життя, обороняючи рідну землю, а зовсім друга, коли тебе посилають на завоювання чужих територій? Я не встиг їм відповісти, бо з другого поверху спустилась до них найвродливіша з-поміж казначейських красунь, Ася, і вони, отримавши роз'яснення, скоренько здиміли.

* * *

Після зустрічі з Анжелою я подумав, що коли влаштовувався у сторожі, то треба було назватись Іваном Драчем чи Василем Земляком... І ніхто би не засумнівався. Бо, справді ж, понад два місяці жоден з керівників охоронної фірми мене в очі не бачив і взагалі не знав чи я існую, чи хлопці просто записали мене, аби гроші отримувати. І так само цим казначейським працівникам що Драч, що Земляк – пусте місце. Хіба, може, якби Левом Толстим назвався, то котресь би, лукаво посміхаючись, перепитало: «Це не ви «Муму» написали? Ми у школі проходили – забавна баєчка».

5.11

Поетеса з літмузею запросила на виставку театральної художниці. «Ти такого мистецтва ще не бачив, приходь! – сказала вона й не проминула дорікнути: – Щось ти взагалі останніми місяцями перестав відвідувати наші, літмузей маю на увазі насамперед, заходи...». І я не втримався, признався, що змушений був через безгрошів'я піти в сторожі. «А, то ти, значить, виконуєш обіцяне в нашому інтерв'ю?». Та розмова була опублікована в обласній газеті під заголовком «Треба йти у кочегари чи сторожі...». Звичайно, цю фразу я мовив уже тоді, коли поспілкувався з Ракуленком і мав намір. Бо чого його варнякати на вітер? Але поетеса тут же мене трохи й налякала: мій, каже, двічі влаштовувався в пенсійному віці на нічні роботи (у пожежній команді, охоронцем у бібліотеці), то надбав собі два інфаркти, від яких і досі не можемо вичухатись. І таке, мовляв, трапляється не випадково: лікарі категорично не радять на схилі віку впрягатись у нічні труди – хай це навіть не фізична робота, а елементарне недосипання.

Так то ж на схилі віку! А мені до схилу ще стільки, що... Брикаєм!

* * *

Я стою у холі казначейства і спраглими очима, наче в'язень за ґратами, дивлюсь на проминаючих перед нашою будівлею людей без масок, на пофарбовані в жовте, голубе, сталеве нові й старі-поремонтовані тролейбуси з пасажирями в масках, на зграю голубів на площі – прямо хмарами вони здіймаються над поріділими катальпами, вихором, заметіллю – раптово спурхують, накидають невисоке коло в повітрі і знову сідають на площі, де їх чекають люди, дівтора з мамами переважно. Он і зараз, бачу, маненька чорнокоса, мов циганча, дівчинина дістає з кулька в маминих руках зерно й розсипає його під ноги, а голуби!.. Голуби метушаться на всі боки, хапають дзьобами зерно на камінні й на льоту, деякі прямо з рук... Я не можу більше витримати взаперті, я покидаю свій пост і йду через дорогу – автомобілі вищать гальмами, сигналять, тролейбус шарпнувся, аж іскри посипались на каміння 18-го століття – а мене наче щось веде до моря голубів, до чорнявого дівчиняти із щедрим помахом руки і щирим усміхом на лиці...

* * *

«Сьогодні після обід я принесу другого листа до начальниці», – кажу я Товстолипу після здачі зміни, і його наче хто підкидає на стільці: «Ті'ки не на моїй зміні! І воппе припини це безтолкове баловство... Нічого ти не доб'єшся. Ті'ки нашкодиш нам – погонить всіх к чортам!..». Я його не узнаю: що це з ним? «Славко, тобі байдуже, що тебе дурять на рівному міс-

ці?». «Хто дурить? Ти ж сам казав, що Анжелі вона перераховує щомісяця 18 тисяч. Казав? А це і є мінімальна зарплата наша разом з податками – так що до неї не підкопаєшся. А злість через твої листи вона на мені зганяє... Отак роззявить ротяку, ментиліючи твоїм пісьмом: шо это такое?! Вона ж думає, що це я подстрекатель!.. Так що – все, не на моїй зміні!.. Все, мені це ні до чого».

12.11

Я добираюсь, як завше, пішки на чергову свою зміну. Не кваплюсь, бо знаю, що вийшов завчасу. Вдруге поспіль – під дощем. Минулого разу таки рясний був припустив, що мусив ховатися під парасолею та петляти по хіднику, щоб не брести калюжами, раз по раз перестрибуючи ручаї і прямо потоки з дворів. А сьогодні не дощ, а така собі мжичка сіється, дрібненька й невидима, аж ліньки для неї розпускати парасолю. Невідь-звідки узявся листочок і припечатався мені до лоба – я чую його приємний холод і бридку мокроту. Й тоді наче помічаю шеренги тополь, що стоять уздовж проспекта як страпаки, тільки внизу ще тримається листя на молодих пагонах – кожне дерево нагадує мені лик моджахеда лисого й бородатого. Звідки це порівняння – я ж не служив у Афгані? А, недавно заводив мову з афганцями-інтернаціоналістами: геополітика, світовий порядок... Дехто з них і досі носить бороду.

Виходжу на проспект, на розширену у чотири автосмуги вулицю, реконструйовану-відремонтовану минулого літа – рівну, як скло, з яскравими білими пунктирними лініями уздовж; я хочу перейти на той бік, але не по зебрі, а навкосяк, лиш в останню мить зауважую краєм ока авто, яке без ввімкнених фар, натемно мчить зліва, і я по інерції вже не можу зупинитись, мене несе прямо під колеса машини, єдине, що я намагаюсь зробити, це щосили підстрибнути, аби мене не шарахнуло по ногах, і враз чую усім тілом, як гепаюсь на капот чи вітрове скло й мене відкидає на м'яку, намочену за тиждень дощами землю за бордюром. Автомобіль завищав гальмами й зупинивсь як укопаний метрів за двадцять від мене. Я підвівся – без сумочки на лівому плечі (там книжка для читання, кілька аркушів паперу, згорнутих учетверо, ручка, окуляри) і без сидора з харчами, які мені на добу наготувала дружина. Але не час про це думати, бо он уже біжать два гицелі від іномарки, розмахуючи бейсбольними битами. Мені треба або тікати, що навряд чи вдасться, бо вони молоді й прудконогі, або треба їх зупиняти – тільки як? І мої обидві вільні руки мимохіть піднімаються, як ото в Оранти-матері на малюнках, і я не своїм голосом кричу: «Стій, сатано-о! Сті-йй! – і вони обоє ніби зашпортовуються, пригальмовують, а я продовжую кричати: – Не копайте собі яму! Мені смерть, а вам тюрма довічна! Стійте!». Вони зупиняються від мене за два-три кроки й виряченими очима ніби хочуть мене з'їсти, але не можуть ковтнути: я

застряг їм у пельці. «Вам тюрма довічна, чуєте! – кричу я. А потім тихо, майже довірливо кажу: – Вам жити треба. Я вам дарую життя. За сто тисяч гривень – стільки заправило видавництво за мої повісті. Згода? І тоді я – нікому ні слова... Пацан сказав – пацан зробив!...». У мене від цих слів, чую, мають виступити на очах сльози. А їхні бити враз перетворюються в смугасті поліцейські жезли.

15.11

Прокинувся о другій ночі від того, що запрів у спальному мішку і давив мочовик. Сходив у туалет, повернувся, приліг зверху на плед, бо праглось охолодити тіло. Але відчув, що треба таки підмитись, бо пече воно в найінтимніших місцях. Ти бач, як некомфортно. І це тільки дві доби я побув у примусовому закритті (Ракуленко попросив забрати в нього одну добу, а я вирішив не ділити її на двох, як вони це завжди робили, а самому відсторожувати. «Та півтори суток ти не витримаєш, а двоє підряд!..» – покрикував Товстолип на мене, але я не поступився. І ось добігає вже друга доба). А як же в тюрмах люди роками витримують неволю? Не кажучи вже про тортури, яких зазнають такі, як описав у своїх репортажах журналіст Асєєв на Донбасі в «Ізоляції»... Освіжився, знову ліг на камінь під маршем, а сон не йде. І я подумав, що це не випадково. Треба піти взяти на столі в Руслана Дмитровича підписаний лист начальниці й переписати його собі, бо завтра його вже там не буде. Листа побачив я випадково ще вчора за вечерею, сидячи в розкішному з високою спинкою кріслі заступника начальника з господарських питань (202-ий кабінет). Як і свій перексерокопійований лист від 22 жовтня. А сьогодні показав і дружині. Вона прийшла з пляшкою кислого домашнього вина (подарунок із Помічної місяць тому) та плиткою пористого шоколаду, й так за глінтвейном (мікрохвильовка в цьому кабінеті працює справно, хоч електрочайник вийшов з ладу) ми промугикали зо дві вечірні години – наче вдома нема коли за комп'ютером та іншими нагальними справами.

Офіційний лист BMW до «Ах-рани», яким Анжела розмахувала мені перед носом два тижні тому. Ввічливий, діловий лист з проханням надати вичерпну інформацію по суті поставлених паном охоронцем питань. Чесно кажучи, я не чекав від начальниці казначейства такої толерації. Думалось, перевела стрілки на Мартинівну та й на цьому кришка. Аж ні. Отже, треба підсилити нашу позицію другим листом.

* * *

Провівши дружину за хвіртку, я ще почитав трохи Жура (книжку підписав мені дослідник Шевченкової долі у Петербурзі майже 40 років тому, тоді місто ще називалось Ленінградом, а читаю лиш тепер, коли вже й дослідника немає на світі), потім повечеряв, чесно кажучи, без апетиту (в го-

лові трохи шемрало від глінтвейну і вуса мої пахли чоколядою)... Збирався стелитись під маршем, коли почув за дверима пісню. Уже не перший вечір я чую музику в цей вечірній час. Хто її вмикає, з яких динаміків вона лине, якщо пробиває подвійні вхідні двері установи? Вийшов надвір і зрозумів: музика, здається, жива, від стін колишнього готелю «Україна». Я замкнув двері й без куртки, в самому джемпері пішов попід стіною XIX століття (нині казначейство, порожнє приміщення Нацбанку, книгарня «Буки», магазини одягу, взуття).

Співав молодий чоловічина під електрогітару. За плечима в нього стояла біла автівка з закритим кузовом, а перед ним – розкритий чемодан, до якого час від часу наближались слухачі й опускали паперові грошові знаки. Їх, слухачів, було небагато, до десятка, не більше: вони сиділи двома півколами на лавчинах у нішах при хідникові центральної площі – курили, хто натуральні цигарки, хто зі штучних мундштуків, пускаючи хмарками дим, пили вино з дволітрової поліетиленової пляшки нахильці, сміялись-реготали чи й підспівували солістові; а одна дівчина вихилялась за три кроки до співака, танцювала начеб, плавно розводячи над собою руками і щось вигукувала раз по раз, розібрати було важко, хіба матюки чулися виразно й дисонансно до мелодії. А хлопець співав класно. Різні пісні: російські, білоруські, українські, навіть італійською мовою одну виконав. Популярні шлягери минулого й сучасності: «Сіла птаха сизокрила на тополю...», «Воїни света, воїни дабра...», «Там, где кльон шуміт над речной валной...», «Я піду в далекі гори...»... Я подумав, що співає він не гірше від Дзідзя, а що шляхетніше, то тут і говорити не треба. Тільки до того клоуна пів міста було збіглося, а тут ось молоді неприкаяної шопта і я, сивий шанувальник сердечного мелосу.

20.11

Учора заніс другого листа до пані начальниці міського казначейства. Точніше, третього, переробленого з другого. Я познімав усі гострі вислови (типу «тому й напрошується питання: за кого Ви нас маєте? ви білі, а ми чорні? мовляв, що дають, то й за це дякуйте. Ні, так не буде. Вкладайте гідний людини договір») враховуючи відгук на мій перший лист, знайдений на столі Шолуденка.

«Шановна Марино Василівно! Даруйте, мушу вдруге до Вас звертатись, оскільки на мій лист від 22 жовтня Ви не відповіли, а перевели стрілки на А.М. Онішко як безпосереднього керівника охоронної служби. Усні роз'яснення я від неї отримав, до середини листопада обіцяла надати й письмові, але слова свого не дотримала й досі. Вона сказала, що нинішнього року її фірма завершує співпрацю із казначейством, тому нема сенсу звертатись до неї. І дуже просила, аби я не звертався в державні інстанції, бо штрафами її знищать.

У мене нема жодних намірів завдавати комусь болю. Прагну лишень одного – справедливості. В оплаті праці і соціальних допомогах (мінімальна зарплата, оплачувана відпустка, відрахування у пенсійний фонд).

А Вам я кваплюсь повідомити тому, що надходить пора укладання договору про охорону на наступний рік і прошу Вас прорахувати таку суму, аби вона не перечила українському законодавству про мовлене вище.

Про працівників казначейства Ви дбаєте, як про рідних. Скільки отримує кожен із них? Думаю, що в три-чотири рази більше, ніж тепер з-під поли охоронець. А хай хто з них посторожує одну ніч та повитріщається 24 години на добу в монітор – тоді оцінить і роботу, і відповідно оплату такої праці. Та й відпустки охоронці не знають роками, а Ваші працівники мають мало не по два місяці щороку. Ми теж ваші, бо охороняєм вашої установи будівлю. Не зазіхаю на чужі зарплати, але боронитимем свої права.

Марино Василівно, я знаю, що з весни-літа фірма пані Онішко заборгувала охоронцям Р. Товстолипу й О. Ракуленку по тисячі гривень, а звільненому у липні Михайлу Михайловичу у п'ять разів більше. Що це за ставлення до людей?

Не хочу ні з ким загострювати стосунки, лиш нагадую. І вимагаю. Сподіваюсь, що при укладанні договору з охоронною фірмою на наступний рік будуть враховані наші побажання.

З повагою і надією на порозуміння...»

Тут я вписав після імені й прізвища усі свої заслуги та колишні посади, навіть належність до політичних партій, які ще недавно обзивали петлюрівськими та бандерівськими. Може, це її насторожить? А ще номер мобільного телефона, звісно.

23.11

Вороння ходить по поверхні калюж, цокаючи кігтиками по свіжому ковзькому льоду – вступає в права зимонька, хоча снігу іще нема. Але в повітрі уже відчувається його недалекий візит.

Під дев'яту ранку двері установи бахкають раз за разом – казначейські працівники квапляться на місце роботи. Я стою у розчинених дверях сторожової будки і приймаю парад: «Здравствуйте!», «Добре утра!», «...сте!» – і лише зрідка «Доброго ранку!» – а я відповідаю кожному: «Доброго здоров'я!». Чи не останньою заходить Роза Ноївна – і мені кортить вхопитись за фотокамеру: наче з кіно про XIX століття вийшла! Мене, здається, й не помітила – ну, та врешті... Ні, останнім сьогодні вітається Руслан Дмитрович, безпосередній начальник сторожів від установи: він на роботу приїжджає на авто, ставить його на задвірках і в установу потрапляє з чорного ходу. Вітається він єдиний за руку і може сам заговорити, на відміну від усіх інших, які проминають, мов тіні – зрідка тіні усміхаються або вищиряються, в кого як виходить. «Роза Ноївна, – кажу Русланові, – сьо-

годні така, така!...». «А що ж ви хочете – заступник начальника!» – піднімає вгору вказівного пальця. «Та я не про те, – усміхаюсь, – вона так вишукано одягається, наче з паризького літака щойно...». «Температурний режим підвищили?» – переводить розмову у ділове русло Руслан Дмитрович.

Субординація тут, як в армії. Ще влітку я помітив це, коли Роза Ноївна добиралась на роботу електровелосипедом. Вона ставила його у дворі за огорожею, а хтось із чоловіків (їх, нагадаю, у цьому бабському царстві, не враховуючи сторожів, троє), хтось один, відповідальний, уже піджидав її з ключами, відмикав металеву хвіртку й заводив веломашину в котельню. Або в 106-у кімнату на першому поверсі. Навіть мені одного разу така місія випала, коли не було мужчин, то я трохи розпитав заступницю про велосипед, на якому не треба або майже не треба крутити педалі. Але ж це не цікаво!

Усі кабінети керівництва установи знаходяться на вищому поверсі: начальниці, її заступників, головного бухгалтера, завкадрами, юриста... Я не заходив до їхніх кабінетів, окрім Шолуденкового, в якому стоїть холодильник і мікрохвильова плитка – ними можуть і сторожі користуватись, але не сумніваюсь, що кабінети ці комфортніші, просторіші та й меблі вишуканіші, добротніші. Підвищену комфортність я відчув, коли двічі заносив у приймальню начальниці листи. Вона, до речі, уже й на другий мені відповіла письмово, але жодного разу не опустила до того, аби покликати мене в кабінет та поспілкуватись. Чи бодай на посту, коли майже щоразу покидає установу останньою, не враховуючи прибиральницю Любу.

Субординацію радянських часів я спостерігаю навіть у тому, що всі ключі від кабінетів на ніч зберігаються у продовгуватому картонному пеналі, що стоїть на столі перед сторожовою будкою – всі, але тільки не начальства: їх треба на столі викласти так, аби на брелочках прочитувалась по рангу уся ієрархія установи. Мовляв, не змушуйте керівників ритися в пеналі та шукати ключа від свого кабінету. Хай це роблять рядові... Рядовим, до слова, й батарея холодна у туалеті на першому поверсі, тоді як на другому така гаряча, що доторкнутись не можна. Ну, я ж це не вигадав – прийдіть і перевірте.

Мої очі то на вхідних дверях, то на моніторі.

На вхідних дверях: високий плішивий чоловік у супроводі своєї бухгалтерки, зупинившись у холі перед сходами, викликає співробітника, і коли та спускається з вищого поверху, я чую: «...падаю на калені, уважаемая, очень просім – памагіте, пажалуста!» – чолов'яга справді наче збирається падати коліньми на сходи, але Надія Григорівна підхоплює його за руки й веде до столу під маршем.

На моніторі: перша камера мерехтливо показує, що у дворик запускають барахольщика із кучмовозом; він розсупонює свої клейончасті сумки й розкладає на бордюрі всіляке дрантя – навіть якщо я збільшу показ першої

камери на весь екран, то мені важко буде розгледіти предмети продажу, проте я здогадуюсь, бо он уже попливли у дворик коридором одна за одною перебирати та перемацувати... Сказано: бабське царство.

26.11

«Учора приходила Мартинівна й казала: потерпіть, хлопці, ще місяць: з нового року десь на тисячу набавлю вам зарплату», – цим радісним, бо з усміхом на лиці, повідомленням зустрічає мене Ракуленко на порозі канцелярії. «О, нарешті й вона обізвалась, а то більше місяця наче пропала кудись була. Таки подіяли мої листи», – відповідаю я йому. «Та ні, – кривиться він, – це загальні тенденції...». Ах ти ж барбос! Були б тобі загальні тенденції, якби я не поставив їх перед фактом звернення в інспекційну компанію з питань оформлення трудових відносин. «А про відпустку нічого не обіцяла?» – запитую його спокійно, хоча чую, як всередині в мене уже закипає. «Ні». «Треба вимагати мінімальної зарплати й оплаченої відпустки!». Ракуленко хмурить брови. Внук холодноярських повстанців.

Якось я йому сказав: ми як той робітничий клас на початку ХХ століття (пригадуєте сумнозвісну історію КППС?): спочатку висуваєм економічні вимоги, а потім і політичні, себто світоглядні, поставимо. «Що ти маєш на увазі?». «А те, що державні службовці якою мовою тут послугуються?». «Ну, по всякому, залежно...». «Та ніяких залежно! Приїжджає сільський голова із бухгалтеркою поміняти банківський рахунок чи створити електронний ключ для обслуговування в цій установі, а їм ось тут, під маршем, пояснюють-цвенькають по-московськи...» «Ну, ти все й одразу хочеш...». «Тридцять років уже минуло! – кричу я йому. – Ви з якими гаслами виходили на першотравневі демонстрації в кінці вісімдесятих, на початку дев'яностих?! Забули? А молоді хлопці сім років тому на Майдані за що покладали голови свої?!».

Я сьогодні ж, зустрічаючи начальницю, питаю її... Що я її встигну спитати на ходу? Вона ніколи не зупиняється й на мить – пре як танк. Точніше – BMW! Це вже в незалежній моїй державі виховані кабінетні шурі, які звисока дивляться на тих, хто стоїть за прилавком у маркеті, а тим більше на тих, хто підмітає недокурки перед фасадом її установи. Треба писати їй листа. Третього. І хай думає, що я скандаліст, що я хворий на епістолярну манію... Негайно провести зібрання трудового колективу й кальоним железом випекти мову окупанта з державної установи – чуєте! Кальоним железом! Не хоче – заставимо. Врешті, й заставляти не треба, варто дати пораду. Досі ніхто цього не робив? Не відаю. Проте я знаю, що жоден із них, послушних виконавців з цифрами в очах, не заперечуватиме, бо де він іще знайде такі заробітки і такі преференції в цій убогій країні, яку продовжують щодня розкрадати пройдисвіти, слуги народу, що поставали депутатами та керівниками установ, подібних до тієї, яку я охороняю?..

2.12

Другий день зими за календарем. Але й надворі мінусова температура, калюжі примерзли. А вчора з самого ранку, наче спеціально сповіщаючи про початок, посипався сніжок з нахмуреного неба. І хоч до обід він ледве втримався на пожухлій і потьмянілій траві, однак це був даний небесами сигнал, що прийшли справжні холоди.

Причиняю двері в сторожовій будці, бо від них жене холодом. А дівчата, молоді особливо, розчахують вхідні і гримлять ними так, що кортить кожній казати: мій родич своїй дружині, яка бахає дверцятами авто, горлає – я так тепер зачинятиму на кухні двері холодильника! Кортить казати, однак я прошу їх делікатно: дівчата, притримуйте трохи... Руслан Дмитрович на мої зауваги реагує, кривлячи лице: «Раніше на дверях стояли амортизатори, але спрацювались...». «Ну, я не про те. Просто хочеться їх запитати: ви і в свою квартиру так рвучко заходите?». «Ага... он у туалеті біля рукомийника стоїть пляшка з рідким милом. Намочив руки, цвиркнув раз-два... Ні: на сухі руки п'ять разів – і розтирає без води!...». Руслан Дмитрович таки дбає про суспільне майно. Але звернутись до всіх публічно... Мене аж коробить: за чотири місяці я не бачив, щоб вони, ці казначейські мишки, бодай раз зібрались у залі засідань. Навіть не знаю, в кого ключ від тієї зали. От від усіх кабінетів лежать на столі у холі, від господарських приміщень (котельні, щитової, боксу з акумуляторами, воріт і хвіртки у дворику, навіть від горища) висять у сторожовій будці на цвяшках горішньої варцаби, а від залу засідань – нема. А я б їх там зібрав. І знайшов би про що поговорити!.. Цікаво все-таки – в кого той ключ?

* * *

Я вже розсобачився до краю із нехтуванням службою: шість днів тому у п'ятницю кинув пост на цілих півтори години, аби побачитись із журналістами, які гуртуються в «Лісовій пісні» двічі на тиждень, а сьогодні, повечерявши, вирішив здійснити вечірній моціон до Інгулу й назад. (Це слово, моціон, я запам'ятав від старого Наума Добріна, якого нерідко зустрічав вечорами на проспекті Комуністичному: він прогулювався перед сном під тінистими каштанами і називав це моціоном. Немає давно ні Наума Нойовича, ні Комуністичного проспекту – а моціон вічний). Заодно порахував усі липи від Майдану Небесної Сотні до набережної – 111 штук. Отже, на всій Великій Перспективній їх – понад три сотні. Ну, хай якийсь там кленок чи явір затесався (зараз, коли вже дерева скинули свій одяг, нелегко розпізнати породу за стовбуром, хоча липи таки вирізняються поскручуваними вітрячками цвіту на гіллі), однак право на назву *Unter den Linden* у головної вулиці міста законне.

На набережній де-не-де гуртуються: розмовляють ледаченько, гиготять, п'ють радо і всмак (холодно ж!) горілку, цілуються... Освітлення блаженське:

з того боку, від храму, горять ліхтарі й відбивають світло на дзеркальній поверхні ріки, і з цього, від кількоповерхових торговельних магазинів, у яких купиться народ. Я проходжу мимо гомінливих гуртів, далі затемненим тунелем попід головним мостом міста й потрапляю під ряд катальп, які порозвішували свої тоненькі, чорні в нічному мороці пацьорки-стручки, і зустрічаюся із знайомими очима: Сковороди, Лесі, Грушевського, Тараса. Вони дивляться мені в душу і промовляють писаними своїми словами. Наприклад, Григорій Савович: «Не шукай щастя за морем». Або Михайло Сергійович: «Добре робити історію важливіше, ніж гарно писати її». Прикріплена до бетонного бордюра табличка сповіщає, що це окультурення набережної зробили волонтери (портрети, фрази, лавчини у нішах, розмальованих національними орнаментами) за добровільні кошти містян. Браво? Та ж так.

Але мені треба вертатись на службу, бо починаю намислювати: он зайнялося від Mancheten'а й димить... (Дванадцять років тому тут таке трапилось – вигоріло все дотла. А 12 – цифра циклічна, небезпечна). Чого мені найдужче шкода? Мого ноутбука зі «Спутаним айлантом»! Але ж удома лишився варіант, без сьогоднішнього запису, правда. Тому не слід печалитись.

6.12

На столі в Руслана – купа паперів. Він, бідолаха, зараз завантажений по вуха: кінець року, опалювальний сезон почався – усі папери-документи треба налагоджувати, цифри можливостей і витрат підрихтовувати до норми... Зверху на тому паперовому воросі, наче спеціально для мене викладено, лежить тендерний запит на покупців обслуговування охорони установи. Очікувана ціна на рік – 380 тисяч гривень. Мені не привиділось. Проти цьогорічної 224... Отже, наш голос почули? Вигавкали і на мінімалку, і на відпустку? Врешті, іще ж торгів не відбулось, а тільки наміри, однак, однак...

* * *

Люба, прибиральниця наша, зайшла якось непомітно, коли я був занурений в «Українську літературну газету» не тільки з головою, а й з руками й ногами, бо там писалось про мого університетського викладача, нині 90-річного, а тоді набагато молодшого, ніж я тепер, і, читаючи, я подумки ходив за Василем Васильовичем по просторах жовтого корпусу коридорів, допомагав йому заносити в 32-у аудиторію масивного, як п'ятирядний баян, касетного магнітофона, аби почути з нього живий голос іще одного Василя: «...вирушиш в дорогу, вирушать з тобою приспані тривоги; за тобою завше будуть мандрувати руки материнські і білява хата...».

А потім я побачив Любу на збільшеному екрані комп'ютерного монітора. Спершу не її, а усіх п'ятьох працівників казначейства 204 кабінету:

трое сиділи на коридорних стільцях, а двоє підпирали плечима протилежну стіну і щось ледаченько обговорювали, у будку не чути – не виключено, що й ту соціальну акцію, влаштовану в обідню пору на центральному майдані міста («Покличте Руслана, хай вас підмінить: он, гляньте, гарячий плов із м'ясом роздають і черга коротенька», – щебетала Роза Ноївна, розгортаючи в целофановій торбинці пахучу страву у пластиковій мисочці). Дуже довго прибирала Люба кабінет, а як вийшла на коридор із відром і шваброю, то жалко було на неї дивитись: вона ледве ноги волочила. І коли спускалась по сходах, то хотілося взяти її на руки. «Що трапилось?» – спитав я її. «Та вилазила із машини зятевої, спіткнулась і вдарилась сильно коліном об ріжок дверцят... Зразу й не боліло, а тепер...». Я бачив, як сильно розпухло її коліно: стрункій, елегантній, воно геть тепер не пасувало. «Кидайте роботу й ідіть додому! – сказав я їй, наче сам командував цією установою. А потім додавав: – Я перекажу Марині Василівні, якщо що...». Але вона не зреагувала на мою пораду: це було видно в іншому віконці відеоспостереження. За документами, які збираються у картонній коробці на столі при сходовому марші, з вищого поверху спустилась секретарка Ася. «Вона мене не послухає, то хоч ви їй скажіть!» – показав я Асі збільшений екран п'ятої камери. Мене просто розпирало від неуваги тих п'ятьох, що обговорювали соціальну допомогу на майдані... Ні, кожна з них співчутлива, звичайно, але ж... Але ж це не наша справа – на це є начальство!.. Та зайди й скажи начальниці! Начальниці? Та я людина маленька, чи мені найбільше треба?..

Колись я так само забився обома колінами на льоду. Слизько було на тротуарах (замість снігу з неба падав дощ і тут же замерзав, одягаючи землю в льодяний панцир), я перечепився і з усього розмаху гепнувся коліньми. Але встав і пошурував, ніби нічого й не трапилось. І на третій поверх вискочив, як хлопчак. Врешті, я тоді й ще був хлопчаком, недавно одружившись. Але ввечері ледве зіліз по сходах донизу – нестерпний біль у чашечках...

До речі, на столі у Руслана я побачив і папушу тендерної закупівлі прибиральниці. Чи змінилась очікувана сума – не знаю. Але навіть приблизний підрахунок майже удвічі менший від мінімалки. Хто за Любу заступиться?

* * *

Айлант схуд і почорнів. Безлистий, він стоїть сумний, аж знічений тими обвислими пацьорками набряклого на осінніх дощах насіння. А ще й чорне проти світлих небес дротяє пучо так йому не личить, що хочеться вилізти й зірвати його. Пишуть, що в рік він виростає до трьох метрів. Ой, дуже я сумніваюся в тих писаннях...

* * *

Ранній вологий досвіток. Видно, вночі дощик пролопотів, поки я дрімав у спальнику на карематі: вся площа блищить під електричними вогнями

(бачу, що й ялинку посеред майдану почали лаштувати, хоча до святого Миколая іще два тижні). Недокурки поприлипали у розшивках між цеглинами на хіднику так, що хоч пальцем їх видлубуй... Коли не шелестять шини на древньому камені, то чути як лунко лопотять прапори: їх аж шість можна розгледіти від казначейського порога – попарно з державним на будинку адміністрації прапор області, на колишньому готелі «Україна» кримсько-татарський і на постаменті, з якого колись тикав пальцем у землю Костріков-Кіров, червоно-чорний бандерівський бойовий... Чи могло мені в юності таке бодай приснитися? Але сьогодні нам цього мало...

Я переходжу вмент і Велику, і Перспективну, висипаю з довгопалого совка сміття в урну при дуговій лавчині (щось нікого досі не видно із прибиральниць) і бачу, як невеличка зграя голубів копошиться неподалік. Ага, ввечері розсипав хтось не то дерті, не то грису – я ще й здивувався, коли під північ виходив послухати майданного музику при білій автівці з чорною гітарою в руках: «Наталі, уталі маї печалі, Наталі!...». А тепер ось найраніші птахи визбирують усе до крихти, тільки голівки трясуться. Ох ви ж невсипущі!.. Я промовляю до них уголос, а їм хоч би що: знай снідають собі та й нічого більше. А потім уже будуть літати тут над катальпами гуртом, як сизокрила завірюха... Сизокрила завірюха-віхола-хурделиця – це так природно серед грудня, але цьогоріч грудень безсніжний. Закликаю небеса!

14.12

Цю оповідь мені хотілося закінчити інтригуючою невизначеністю, але ось щойно зателефонував Ракуленко і тремтливим тембром повідомив: «Анжелці не хочеш подзвонити? Це ж вона на тендер виставила цифру у півтора рази вищу, ніж цьогорічна. Але знайшовся інший міліціант-старпер, який купляє охоронців за ще нижчою ціною, ніж цьогорічна... Ти чуєш?».

Десь так тривожно закінчується «Fata morgana» у Коцюбинського: «На світанні козаки вступили в село...». Коцюбинський мій улюблений письменник і я завше, закінчуючи читати «ФМ», жалкував: чому він не продовжив цю повість, адже починається друга серія й, може, ще цікавіша від першої?

1.01

Тендер на охорону виграла фірма «Центуріон на Інгулі» із сумою, яка була менша, ніж завершеного року. Я одразу, як тільки взнав про це, заявив, що попрацюю до кінця грудня й на прощання бахну дверима, опублікувавши своє листування із начальницею міського казначейства. Адже це проблема не локальна, а загальнодержавна (де ви, слуги народні?). У передостанній свій вихід на сторожування я зупинив на коридорі пані керівницю і повідомив їй своє рішення. На яке вона відреагувала спокійно: «Це ваше

право. Від мене тут нічого не залежало, я діяла згідно із законом. Мені спускають цифри з Києва і я повинна їх приймати. Якими б вони не були». «А якби вони були, наприклад, утричі нижчі, ніж цьогорічні?» – вирішив я познущатись із бюрократів. «Навіть так», – відповіла вона, не мигнувши й оком.

Ракуленко сказав: «Я теж розраховуюсь, бо це ж... Так безпардонно витирають об нас ноги». Внук холодноряських отаманів – що тут скажеш...

Лиш Славко іще в роздумах. Він на другий же день після проведення тендеру пішов до керівництва нової охоронної служби, до центуріонів («Сидить, б..., таке сиве мурло за столом, що в нього харя мов не репне, мент вонючий, і шамкотить мені: да о каких отчісленнях у пенсійний фонд із такой суми может ітти реч?»), просив ту харю підшукати йому роботу, щоб хоч допрацювати до пенсії, іще три роки... Тому мусить виходити і в січні та ждати з моря погоди.

Несподівано помер Михайло Михайлович. У день поховання, перед самим Новим роком, Славко покликав мене підмінити його в полудень на годину, аби піти попрощатись із напарником. А в мене стригнуло у крижах і я сидів на посту, як підстрелений. Того дня народ до казначейства плив плавом. І все з кульками-торбами-коробками: так ска'ть, хочу пожитать вам в новом году!... Дівчата (бабське царство!) радісно покидали свої просторі кабінети, збирались у холі під маршем, вислуховували масні побажання й знічено переймали кульки-торби-коробки. Не опускалось на нижній поверх лиш начальство: охороні було наказано пропускати гостей до BMW і до Рози Ноївни без затримки. «Та це така неписана традиція перед новим годом! – розчовпував моє здивування Славко, вернувшись підхмелілим із поминок. – Третій день несуть їм, як воду на пожар! Ну, то таке, хтось і справді, може, хоче подякувати... Але чого ж ніхто не прийшов хоч би з квіточкою до ями Михайла Михайловича? Він же їм тут усю апаратуру по всіх кабінетах встановлював... І в крісла їх чи не всіх садив, коли був начальником... Це вже в останні роки його списали в охрану – і борг так і не оддали, плакала осьо мені на вухо його жінка... Та й не свинота, б... й... т... м., скажи, га?!»

Розійшовся Славко у той день не на жарт.

А день був гарний, сонячний. Кучугури чистого з ночі снігу сліпили очі, а темно-зелені айлантові кетяги-грона з білими шапчинами паморозі нагадували мені ворочки пломбіру, які, зрозуміло, не дочекаються спеченого літа.

*Серпень-грудень 2021,
м.Кротивницький*

Микола ІСТИН

АРМІЙСЬКІ ВІРШІ

Це тимчасово мобілізовані верліброві і силабічні віршування
що шикуються рядами в душах поетів
котрі словесне втілили та озброїли
зادля захисту української поетичної країни, її літературної природи,
зоряного художнього слова,
що є цвітом духовним землі нашої,
філософськими плодами вирощеними народом,
із камуфляжів пікселі і листя осіннє та стрічки барвисті
з сіток маскувальних прикрашають ці вірші,
війна грається в них аж до смерті солдатськими долями,
і душі космічно-безмежні тут скуті в бронезилетах,
їхній час мине коли війну перетворим на мир,
і підєм у свою винайдену в поезії досконалість,
лиш вони залишаться на сторожі...

* * *

З всепрекрасної поетичної матерії
розцвітають в душах сенсів нових містерії,
зростають міста філософські,
наступність її народжує оновлені цивілізації людословесні,
але ці вищі вишукані літературні структури всесвітніх ідеалів
потребують наших бойових чергувань на позиціях добра віддалених,
де війна розмовляє пострілами та вибухами
і я на цій грубій мові на чергуванні добовому
прагну захистити вищесказану тонку поетичну небосферу душі,
не даю розтоптати землі нашої вірші,
от тільки чи побачить нас з-за своїх книжкових стін
домосід-літературознавець,
тих поетів які могли розсувати гори літературними працями,
змінювати русла мови
й створювати нові явища Слова,
і зрештою вбиратися в однострої,
та брати до рук зброю,
для оборони не лише українства
але й ВсеЗемного вільного людства,
чи наречуть наші змісти зоряною поезією із сонячними загравами,
чи може впадемо від втоми в похмурих казармах,
або згаснемо для цього світу
маловідомими воїнами світла...

* * *

Мілітарна форма життя
і воєнний стан існування
все більше вдягає моє тіло в камуфляжні одяжки
все об'ємніше намотується клубок обов'язків
і додається важкої зброї та різкості пострілів
все гучніше стукіт серцевого барабану
і ріки крові на межі виходу з берегів
і вже не залишається надії на те що ці грубі та жорсткі життєві
і смертоносні форми армії та війни коли небуť відпустять мене
підбадьорюю себе так ніби підпираю плечима будівлю та латаю
долонями греблю мовляв усі ці надзусилля потрібні
для захисту української літературної землі
і загалом для свободи поетичного неба

і тішуся що моя душа має ще й паралельні життя овіршовані
та літературні дороги до ідеалів
а перехід за лінію смерті не страшить того хто вимушено
перебуває в обмеженні пекла
бо десь після нього має бути простір раю
і моя вогнева позиція з просвітом словесного добра

* * *

Солдатське життя обмежене в часі і просторі,
і за дім слугує казарма,
війна замінила наші мирні справи на бойові чергування,
і за матеріально-відповідальне майно солдатам стали
автомати з патронами,
та актуальними законами – військові статuti.
А паралельно з нашим живуть свободою розмаїті міста,
у мирних селах вечорами тихо падають з неба зорі,
й поезія вільно вимальовує та виспівує світами,
що було б унеможливлено та загарбано війною,
якби не захист від нашого солдатського стійкого та обмеженого буття,
яке з часом знайде свій шлях до всесвітньої свободи...

* * *

Може, забере мене миле літечко,
та перенесе на легкому крилі метелика,
з обладунків важких,
від заліза що з характером вогневибуховим,
подалі людей, в яких вірив як у богів,
та ще більше я прагнув істини,
і як, колись, повертався до першооснови
то по дорозі до неї зникав крок за кроком,
так що мною залишалося тільки словесне
як матерія з якої можна сотворити все,
певно воно те саме запозичене в Бога
в яке повірив та ствердив,
і збагнув що за плечима і під ногами
безліч пластів та нашарувань мовних

котрі потребують добропримножень, всегармоній
та безмежноваріантних ідеалів,
і перетворив себе на майстерню Слова Овіршованого
бо означення вищих сенсів потребує поетичності,
а згодом і виходу її тексту за межі людського світу і життя,
і мої читачі майбутнього що заселять ці вірші
самі стануть новотворами змісту Всесвіту,
а вірші носіями ідей всесвітів інших,
але зараз коли цей світ уже постарів,
а новий ще не народився
лише виношується,
і я в обладунки важкі закутий,
із залізом, що з характером вогневибуховим, в руках,
поки ще потрібен тут на варті землі Слова,
але, відколи літо ласкає теплом війну,
гадаю: чи не забере мене миле літечко,
та перенесе на легкому крилі метелика,
як душевно-словесне майже невагоме
в інші: виміри, змісти, всесвіти...

ОСІНЬ СТАНУ ВОЄННОГО

Виходимо з себе, як з бомбосховища,
бо осінь – пора збирача.
Хай вродила вона полями мінними
помежи злаками і коренеплодами, обласканими сонцем
й дощами милими.
Але дощі затяжні не такі, як позаминулими
мирними осенями,
бо багато змінилось відтоді,
і тепер вони з шурхотом смертоносних гравів.
Нині очі очікують не так зустрічі з птахами перелітними,
як з літаками ворожими,
які здійснюються зі смуг злітних,
щоби нас зі світу вижити.
І метаються зграї ворон
в перемішку з атакою дронів.
Осінь ця похилилася,
мов покинута оселя,

бо війна
мешканців вигнала.
У нашій вимушеній відпущеності,
в саду запущеному,
у вирви від вибухів, як у землі рани,
падають золоті ранети.
Час прикрас польових зі снопів та косиць
поміж окопами,
і намист лісових з багрянниць
з пожеж опалами.
Листя нині зосінилось
на маскуванні солдатів, як осяяння.
Захищають наші бійці
жовтих долонь оголених рук дерев місяці.
Жито тут скошене до стерні,
а життя людське – від пострілів.
Осене стану воєнного, що, як туманом, тривогою вкрита,
ти, панно з золотими косами,
розпущеними
по камуфляжах,
подаруй втіленням нашим
добра хоч крихти,
а ми відкриємо для тебе свої душі з квітучими полями
і сонцями поетичними,
щоби не закупилися
і не розірвалися,
як тромби,
взаємозв'язки між землею і небом.

* * *

До захисту поетичного українського світу докластися,
у цьому вбачаю зміст і сенс ЗСУ в основному і цілому
(принаймні, кажу про своє перебування в армії).
А далі йдуть обрахунки земель кадастрові,
демографічні пласти українства і інші аж до демонізованих.
і держава десь поміж ними з замашками диктаторськими, а хотілось би
з обіймами
дружніми.

І побратими мої камуфляжні далеко не всі, скажу точніше тактовного,
є такими,
бо наплювати багато кому на моє серце поезії.
Але сенсопростір вірша цього не про правду гірку і солону,
істина вершкова поетичноцентричної культури закладається тут як стіна.
Галактики українства в вербальному всесвіті в віршокосмосі сходять
мегаважливими.
У безмежних прогресіях кохання розширюються життя межі.
Синонім свободи наступної для мене некстмодернізм і навіть як син.
Спробуймо дієпоезівцями нових сенсів творцями та захисниками Слова
добровсезможливого бути,
це не малодушно і не марновірно,
в закуліссі й на сцені,
ідеали щасливовсезвітні такі молоді лише тільки будуються...

* * *

Не лише навпроти твоєї позиції ворог,
ним може стати і той що поряд, який зрадив тебе,
і я втрачав позицію через «своїх»,
і біда переводила мене в надтяжкі стани,
де від навантажень уже не витримувала спина,
тоді я втирав мазь зі зміїної отрути
у свою шкіру,
і це допомагало мені вистояти
в світі де люди перетворювалися на злих драконів
та еволюціонували у зворотному напрямку до стану диких звірів,
і я даремно дарував їм свої вірші
бо далеко не всякому воїну потрібні матерії вищі,
але армія не повинна зраджувати своїх поетів,
бо це буде зрадою найпрекрасніших сенсів поетичності народу,
і військо без поезії скотиться до озброєних головорізів
що воюють за інтереси своїх правителів,
тому в плитоносці мого бронезилету
попри чорні плити
аркуші білих віршів,
і література не повинна плювати у спину свого авангарду
бо інакше буде її країна як забута біженцями книжка...

Тетяна ЯКОВЕНКО

Тетяна Яковенко – кандидатка філологічних наук. Доцентка. Відмінниця освіти України. Членкиня Національної спілки письменників України з 1988 року. Головица Вінницької обласної краєзнавчої літературно-мистецької творчої організації «Велика рідня». Обиралася депутаткою Вінницької обласної ради V скликання, головою постійної комісії з питань освіти, культури та духовного відродження, членкинею президії обласної ради. Заслужена працівниця культури України. Нагороджена орде-

ном княгині Ольги III ступеня, Почесною відзнакою НСПУ. Авторка понад 20 книжок лірики, кількох книжок для дітей та переспівів Святого Письма, зокрема «Пісня над піснями» (2004), «Книга Екклезіястова» (2005), «Книга пророка Даниїла» (2008), «Псалми Давидові» (2002), «Осанна господу, Осанна!» (2013), «Хвалімо Господа ім'я!» (2022) та ін. Лауреатка літературно-мистецьких премій: обласних молодіжних ім. Миколи Трублаїні (1978) та «Кришталева вишня» (2001), всеукраїнських – ім. Михайла Коцюбинського (2002), «Благовіст» (2003), ім. Євгена Гуцала (2004), ім. Івана Огієнка (2008), ім. Михайла Стельмаха (2008), ім. Марка Вовчка (2008), ім. Павла Тичини (2009), ім. Анатолія Бортняка (2010), ім. Володимира Забаштанського (2020), міжнародної – ім. Івана Кошелівця (2008).

МАРКО

Здоровенний чорний кіт сидів на гребені даху новісінького будинку біля димаря і, презирливо мружачи жовті очі, здивовано роздивлявся невеличкого круглоокого сіро-зеленого кудланя, що, наїжачившись, хоч і незалежно, але обачно тримався на безпечній відстані.

– Ти хто? – котяра обережно простягнув лапу, щоб доторкнутися до незнайомця, а той гордовито буркнув у відповідь, про всяк випадок відсунувшись ще далі:

– Домовик я. Ще маленький. Вважай, Домовичок. Але ми швидко ростемо. І живемо довго.

– Домовик? – замислено перепитав Кіт. – То це ти нечиста сила?

– Сам ти нечиста сила! – обурився Домовичок. – Я знаєш як чепурюся щодня!

І він знову найжачився так, що став схожим на пучок сіна, піднятий на вила.

– Та це люди так кажуть на вас, домовиків, – примирливо муркнув Кіт. – Люди багато чого вигадують. От дехто і мене вважає нечистою силою, бо я чорний. А я он який чистий! Глянь!

І Кіт ступив із затінку на місячне світло, так розпушивши свою розкішну шубку, що кожна шерстинка в ній заблищала, як світлячок.

– Ого! – захоплено вигукнув Домовичок. – Я такого ще й не бачив ніколи!

– Отож бо! – втішено примружився Кіт. – А що ти тут робиш?

– Я тут живу, щоб берегти цей дім. Так заведено. Кожен дім має мати свого домовика!

– Овва, – здивувався Кіт. – А я думав, що це я бережу цей дім. Ну гаразд, будемо берегти вдвох. А як тебе звати?

– Я не знаю... Ніяк... Нам, домовикам, не годиться мати імені, звичай не велить...

– Непорядок! – Кіт невдоволено поворушив вусами. – Все, що живе, має якимось зватися. От я, наприклад, – Василь. Так мене господар охрестив. А господаря звать Петром. А господиню – Оксана. А ти будеш – Марком!

Так Домовичок став Марком. І вони з Василем почали вдвох берегти дім.

Власне кажучи, вони не дуже то й перероблялися, бо дім був новісінький, а господарі – роботящі й дбайливі. Тож вдень Марко з Василем дрімали собі, хто де, а вночі сиділи рядочком біля димаря і дивилися в небо, розмовляючи без слів.

Одного разу біля них примостився незнайомий Лелека. Він якраз перед Новим роком приніс у дім немовлятку – дівчинку Лесю, натомився, бо дівчатко було нівроку, ще й добряче змерз. Тож трохи посидів, розповів їм про чарівні вічнозелені сади, де на гілках у золотих кошичках дозрівають хлопчики та дівчатка, яких потім лелеки розносять людям дощ не дощ, сніг не сніг. Але він не нарікав на свою долю: бо був дужий, молодий і любив свою роботу. Отож, трохи погрівшись і погомонівши, розправив крила і, не прощаючись, розтанув у темряві. Марко з Василем не помітили й коли.

Втішне маля їм дуже сподобалося. Василь бавив Лесю вдень, а Марко –

вночі. Невидимий, він розповідав їй про свої пригоди, яких у нього було ще небагато, тому він трохи прибріхував, а Леся тихо всміхалася, тримаючись пальчиками за його волохату лапку. І всі були щасливі.

А потім почалася війна, і весь світ пішов шкереберть. Господар зразу ж пішов до війська, боронити рідну землю, а Леся залишилася тільки з мамою, яка весь час пригортала її до грудей і плакала. А невдовзі у двір заїхала велика машина і з неї вийшли незнайомі люди, що звеліли їм швидко збиратися. І вперше прозвучало страшне незвичне слово «евакуація».

– Швидше, швидше, – підганяли Оксану втомлені й заклопотані військові. До будинку уже долинав жажливий гуркіт і вибухи. Оксана ледве встигла схопити Леся і запахати Василя в переноску.

– Марко! Марко! – щодуху волав Василь. – Заберіть і Марка!

Але на його крики ніхто не зважав, подумавши, певно, що то котячі нерви. Та Марко й сам не поліз би в ту коробку з ручкою. Його справа – берегти дім, адже дім – це його життя, доки дому – доти й домовика... Навкруги все горіло, бахкало та розривалося, а він сидів у підвалі в рукаві старого господаревого кожуха, і не тому, що боявся смерті, а просто там було його улюблене кубельце, і журився, що залишився сам самісінький на весь світ і чи стане у нього сили зберегти цей чудовий дім, у якому всім жилося так добре...

Кілька днів він нипав порожніми кімнатами та горищем, зазнайомився з трьома багатодітними сімействами мишей і старим пацюком Грицем (це вже Марко його так назвав, бо той вічно щось гриз, а пацюкові було байдуже – Гриць то й Гриць). Мишачі родини з кількома десятками мишенят евакуювалися в його дім із сусідніх уже розбитих вщент снарядами будівель. Марко розсипав для них кілька банок різних круп, які знайшов на кухонних полицях, витрусив з хлібниці сухарі, приніс з підвалу яблук з морквою і провів детальний інструктаж, розказавши, що можна в домі гризти, а що – вкрай небажано. Перелякані гості з усім погоджувалися, в один голос запевняючи, що вони тут тимчасово, ненадовго, ось закінчаться обстріли і вони повернуться в свої обжиті нірки. Марко махнув на них лапкою, дозволив жити, де їм буде зручно, хоч би й у старому дивані на кухні. Він знав, що повертатися їм уже нікуди, бо вилазив на дах і бачив навкруг одні руїни. Та й його будинкові дісталося, але, на щастя, не дуже. І як тільки вцілів? Може, і його стараннями? Він же все-таки домовик, хоч і дуже ще молодий.

А десь за тиждень ворота двору з тріском розчахнулися і у двір заперлася, нахабно ревучи, залізна бездушна потвора. Марко знав, що такі називаються «танками», бо вже бачив щось подібне по телевізору, але не думав, що воно настільки велике і страшне.

З черева того залізного одоробла, як чорти з коробочки, голосно регочучи, вискочило троє істот, зовні схожих на людей. Але то були не зовсім люди, бо розмовляли між собою незрозумілою мовою, раз по раз вживаючи жахливі слова і вислови, які навіть у демонічному середовищі домовиків вважалися суворо забороненими. Вони штовхалися. Від них огидно тхнуло. І вже по тому, як вони розтрошили вхідні двері, Марко зрозумів, що це не просто не люди, а біда. І від неї дім треба рятувати.

Смердючі чужинці гатили своїми чоботиськами куди бачили, не знати навіщо сипонули автоматною чергою по серванту, де мирно дрімали такі гарні кришталеві чарочки поруч з охайним чайним сервізом, поздирали штори, розпороли шкіряні крісла з вигуками «Хахли, хто вам пазволіл так шікарно жіть?». І при тому реготали, аж заходилися. Потім вони стали ділитися між собою вцілілими речами, вибираючи, які кому сподобалися, гучно репетували, лаялися і навіть побилися за унітаз.

– Хай вам грець! – журився Марко. – Що ви за бісівщина? Цур вам! Пек! І де ви взялися на мою голову?

Чужинці пиячили у вітальні, а Марко всю ніч сидів у старому дивані в оточенні принишклого численного мишачого виводку та старого пацюка Гриця, міркуючи, як швидше спекатися цих божевільних зайд.

Гриць радив діяти радикально. Він вважав, що найкраще вночі цим істотам поперегризати горла, отам, біля вуха жилка така є, гризиць – та й гаплик! Відважний Гриць гороїжив шерсть і запевняв, що він цілком готовий до таких бойових дій!

– Та ні... – сумнівався Марко. – Одного гризнеш, він наробить галасу: і їм шкоди не буде, і ти пропадеш. До того ж, нам, домовикам, суворо заборонено смертовбивство... Треба, щоб вони самі забралися геть. Розумієш? Треба думати!

І всі вони стали думати.

Надвечір другого дня непрохані квартиранти знову заходилися пиячити, щедро освітлюючи стіл знайденими у буфеті свічками. Хисткі язички світла вихоплювали з темряви вузькоокі низьколобі мармизи, кидаючи на них рухомі тіні. Спершу чужинці за своїм звичаєм галасували, дерлися за краший шматок їжі, а потім на мить затихли і в тому короткому проміжку тиші раптом щось виразно і голосно вигукнуло тоненьким голосочком: «Слава Україні!»

– Слиш, Ванька? Што ето било? Аль ослишался?

– Слава Україні! Слава Україні! Пі-пі-пі! – дружно запищало звідусюд дзвінким прозорим дзвоном, неначе хтось скляною паличкою пройшовся по кришталевих бокалах. Здавалося, що вся вітальна задзвеніла цим ра-

дісним вітанням! Голоси рухалися, перебігали з місця на місце, спліталися разом і розсипалися, немов намистинки, врізнобіч.

– Слава Україні! Слава Україні! – найвідважніші мишенята повилазили аж на стіл і снували межі посудом, невтомно вигукуючи:

– Слава Україні! Пі-пі-пі! Слава Україні!

– Во, Єгор, допілісь ми с табою до зельоних мишей, – бурмотів зайда по імені Ілья, вибалушивши очі на тарілки. – Ану атадвінься, я їх сейчас пріхлопну!

Але мишенята були жваві і жоден з них не постраждав. Тільки тарілки розбивалися вщент. А коли Гриць виліз на голову тому, кого називали Ванькою, став на задні лапи і гаркнув «Героям слава!», а на додачу ще й захрипів «Батько наш Бандера, Україна – мати!», Єгор не витримав і садонув з пістолета просто Ваньці в лоб! Ванька мовчки зсунувся під стіл.

– Ти зачем Ваньку прішїл? – п'яно заварнякав Ілья, схоплюючись на ноги.

– Да пьос с нїм, – апатично озвався Єгор. – Всьо равно он бил чурка. Он меня абїдел, унітаз атабрал себе.

– А сейчас, когда его нет, чей будет унітаз? – запитав Ілья. – Твой или мой?

І вони почали лаятися, а там і битися.

– Усі ви чурки! – розгнівався Марко і, вхопивши обома лапками недоїдену банку з кількою, жбурнув її в забіак. Банка потрапила просто в бороду того, кого звали Єгором.

– Ти зачем в меня кількой бросаешь! – зарепетував він, розмазуючи томат по мармизі.

– Это не я! – злякано заверещав Ілья, і в ту ж мить отримав і собі.

– Ах ти ж гад! – бійка розгоралася все дужче, а Марко кидав і кидав у них всім, що потрапляло йому до лапок. А коли вони, вхоркавшись, попадали на стільці, мишенята так знахабніли, що видряпалися їм аж на плечі і пищали вже у самісінькі вуха: «Слава Україні!». Зайди ляпали себе по вухах обома руками, але марно.

– Бесовській дом! – злякано хрипів Єгор. – Ти зачем в ікону вистрелїл, прїдурок ака्यानний!

– Бесовській дом! Ево нужно жжечь! – репетував Ілья.

– Я тобі, урка зальотний, жожгу, скотиняка ти така! – обурився Марко. – Ти що до нього доклав? Ти його будував, злидню? – і поцілиив цибулиною зайді просто в ніс!

Наостанок Марко щосили дмухнув, враз погасивши всі свічки.

– Ну всьо! – не витримав Єгор, укотре заїхавши сам собі по вусі, в яко-

му дзеленчало і дзеленчало: «Слава Україні!». – Пашлі во двор! В машині переночуєм, што лі!

І вони перелякано вискочили надвір, вирішивши сховатися в танкові. Але найхоробріші мишенята Мамай з Вусом таки встигли залізти одному з них у кишеню.

– А тепер можна гризти? – вихопилося найменшеньке, у якого ще росли зубки і йому нестерпно хотілося щось трошити.

– Гризїть! – дозволив Марко, і миші радо накинулися на рюкзаки, залишені окупантами в кімнаті. За якусь мить все було погризено на тирсу. Не байдикували й Мамай з Вусом. Вони теж уже в танкові трошили все, що здужали.

– А можна ми зараз підемо до сусідів? – запитали розохочені пригодою мишенята і гайнули на сусідню вулицю в дім, де за дня Марко бачив чужинецький танк, маючи на меті навчити і тамтешніх мишей такій веселій розвазі! Потягся за ними й Гриць.

Марко ж, не чекаючи світанку, попід тинами та городами метнувся на річку. Не для його босих довгоп'ятих ніжок була та мандрівка. Ніколи ще так далеко він не вибирався з дому. Та на цей раз мусив. На річці бобри, діловито сопучи, дружно лагодили вщент розбиту греблю. На березі стояв старий пузатий Бобер з довгими сивими вусами і керував роботою.

– Здорові були, дядьку! – чемно торкнув його лапкою Марко. – Добрий ранок!

– Який в дідька він добрий! – огризнувся той. – Он бач, якесь дурнувате вгатило з пушки по нашій загаті! Скільки праці пішло на вітер! Ще добре, що всі живі, хоч і трохи контужені. І що воно за люди? Хіба їх можна людьми називати? Гірше нечистої сили, – сплюнув старий, – вибач, це не про тебе. Де воно, ця напасть на наші голови взялася, бодай під нею земля розступилася! А ти, малий, чого тут вештаєшся?

– Та, дядьку, бачите отой місточок? Ото якби палі на ньому попідгризати під водою, щоб зверху не було видно. А коли танк заїде, щоб провалився!

– Танк? – перепитав дядько-Бобер. – Оце залюбки! На коли тобі треба?

– Та чим скоріше, бо чує моє серце, що вже на світанку тікатимуть!

– Буде зроблено! – Бобер обома лапами хвацько підкрутив вуса. – Агов, хлопці! Йдіть-но сюди! Справа є! А ти, малий, шуруй звідси, бо скоро зовсім розвидниться, а по дню тобі не годиться ходити!

Марко подякував бобрам і вже хотів було чкурнути додому, та передумав. Дуже вже хотілося йому побачити, що буде з тим танком, що ночує у нього на подвір'ї.

До сходу сонця бобри впоралися.

– Що, малий, таки чекаєш? – почув Марко. Біля нього дядько-Бобер

струшував з себе воду, аж холодні бризки сипалися навкруг, наче роса з дерева. – Бррр! Холодно вато вже! Але нам не звикати!

Невдовзі зелена черепашиста потвора, обережно зсунувшись з горба, повільно всунулася на місточок.

Невже проїде? Марко з дядьком-Бобром затамували подих. Аж тут місточок глухо тріснув, і танк беркицьнувся в ставок доверху гусеницями, аж чвакнуло. Забулькотіло та й стихло.

– Іч, як лапті задер! – вдоволено буркнув Бобер. – Отам тобі й місце!

Задоволений Марко погнав бур'янами додому, тримаючись тіні, щоб сонце не так сліпило. На подвір'ї нетерпляче зустріли його Вус з Мамаєм. Марко їм страх як зрадив, бо вже був думав, що вони поїхали із загарбниками і разом з ними ловлять раків. А під вечір у містечко зайшли наші. Їх Марко зразу упізнав, бо говорили вони рідною йому українською мовою і ноги витирали об килимок, коли заходили в хату, і двері полагодили, вибиті тими песиголовцями. Зраділі мишенята влаштували для них таке шоу, що хлопці аж за животи бралися, особливо, коли Гриць гаркав «Слава Україні!» і починав свою коронну «Батько наш Бандера, Україна – мати!». За це хлопці своїх маленьких побратимчиків пригощали всім, чим були багаті, а один з них зі своєї новісінької шкарпетки пошив для Гриця справжню балаклаву і навчив віддавати честь! У балаклаві гостра Грицева мордочка з воружками вусами була неймовірно кумедною, але Гриць на те не зважав і не знімав її, навіть коли лягав спати. Втім, хто коли бачив, як сплять щурі? Марко тоді теж на радощах витворяв усілякі фокуси і вперше пожалів, що невидимий для людей.

На превеликий жаль усіх мешканців будинку воїни-захисники побули в ньому недовго, бо треба було гнати ворога далі. Тим мишенятам, що рвалися з ними на фронт, категорично, хоч і чемно, відмовили, сказавши, що в окопах у них є свої миші і, крім того, там багато котів, тож нехай вони залишаються вдома і далі охороняють цей казковий дім, бо захищати Україну треба скрізь, де є живі душі, які її люблять. При слові «коти» ентузіазму в мишей трохи поменшало, втім, Мамай з Вусом таки щезли.

Воїни поїхали далі, щедро залишивши малим артистам і круп, і макаронів, і хліба з сухарями, і печива, і цукерок, і киселю в брикетах, і сушні, навіть різних консервів у банках, які Гриць навчився хвацько відкривати одним кігтем!

А ще через кілька днів під вечір прибився Василь, вихудлий, зі скуйовдженою порижілою шерстю і стертими в кров лапами. Він сів на порозі і заплакав. Великі прозорі сльози котилися одна за одною з почервонілих запалених очей. Марко так йому зрадив, що мало не впав з комина. Зрадив і разом з тим злякався, подумавши, чи не сталося чогось недоброго з Лесею

і її мамою. Він кинувся вниз і міцно обійняв Василя, а той все плакав і плакав. Виплакавшись, попросив води. Мишенята враз сипонули врозтіч і пошилися хто куди, побачивши такого гостя. Та Василь на них і не глянув. Марко мерщій покотив під комод найбільшу банку тушонки, щоб Гриць її відкрив, а затим – приштотхав її вправно, як бувалий вантажник бочку, до Василя. І поки він делікатно їв, не втрачаючи своєї вродженої шляхетності, метнувся до аптечки по йод і бинти, аби перев'язати йому скривавлені лапи, одна з яких, як він зразу зауважив, була перебита.

– То той нелюд кинув у мене камінцем, горлаючи «Пашол прочь, нечистая сіла!». Сам він нечиста сила! Гіршої нечистої сили й на світі нема, – скаржився Василь, коли вони вже потім сиділи вдвох рядочком на ганку, бо вилзти на їхнє улюблене місце до димаря Василь ще не міг. Заходила осінь, вечори ставали все холодніші. Марко тулився до Василя, обіймаючи його обома лапками. А Василь поволі, зітхаючи і подеколи схлипуючи, розповідав про свої поневіряння між людьми, як він без нього не хотів сидати в ту переноску і кричав «Марко! Марко!», а неухажні люди думали, що то він нявкає. А Марко відповідав йому на те пошепки: «Дякую, брате!», хоч і знав, що він нізащо не покинув би цей дім, бо домовикам стільки й існування, скільки тим хатам, за які вони відповідають і які мусять берегти, як своє власне життя. Потім Василь розказував, як він жив разом з іншими е-ваку-йо-ва-ни-ми (він ледве вимовив це складне і ненависне йому слово) у якомусь шкільному спортзалі, серед таких самих, як він, евакуйованих звірят («Ти навіть не уявляєш, які бувають улюбленці людей: і щурі, і миші, і хом'яки, і папуги, і навіть змії з ящірками!»), як одного разу його переноска ночувала з одного боку з величезним пітбулем, а з іншого – з декоративними мишами, і то просто його щастя, що той пітбуль був сумний-пресумний і не звертав на нього увагу, а у нього, Василя, всю ніч шерсть щіткою стояла сторч, хоч і він з усіх сил намагався не звертати увагу ні на собацюру, ні на мишей, ні на попугайчиків. А потім, уже коли господиня з Лесею сідали на величезному вокзалі у поїзд, щоб їхати кудись далеко-далеко, він таки зумів відкрити переноску і вистрибнути, мало не потрапивши під колеса вагона. І оце так довго добирався додому, без їжі й води, вряди-годи перебиваючись об'їдками на смітниках, волочачи перебиту лапку, оминаючи людей після того, як був необачно наблизився до якихось чужинців, приваблений запахом їжі, а вони обізвали його нечистою силою і жбурнули каменюкою... Василь знову схлипнув...

– Нічого, от побачиш, скоро заживе... – заспокоював його Марко. – Я ж домовик! А домовики зроду-віку володіли цілющими здібностями, ось побачиш...

– Дай Бог... – зітхнув Василь.

І Марко почав йому розповідати, як-то вони жили тут без нього і гуртом рятували дім. Розказував так дотепно, аж Василь заусміхався. Особливо смішним йому здавався досі ще ним не бачений Гриць у військовій балаклаві.

– Ех, мене тут не було! Я б їм показав! Я б їм пазурами всі пики пороздирав! – журився Василь.

– Не журись, – втішав його Марко, пригортаючись тісніше до його шерсті, що пахла пилом, димом, горілим бензином і бозна якими ще не вивітряними дорожніми пригодами і випробуваннями. – Не журись. Ми вже разом. Дочекаємося Лесі з мамою. А там і війна закінчиться...

– Дай Бог, – знову зітхнув Василь. – Ось скоро буде Різдво... Ой, вибач, я зовсім забув, що ти нічого не знаєш про Різдво, бо ти ж ніби нечиста сила...

– Сам ти нечиста сила! – штовхнув його в бік Марко. І обидва засміялися.

– А за Різдвом – Новий рік. Після Різдва ми сюди якраз і переїхали. А Новий рік ти вже мав би пам'ятати: вогні, гірлянди... ялинка... Де ж ми візьмемо ялинку? – спохопився Василь.

– Не журись! – озвався Марко. – Скільки нам треба для щастя? Піду он-о в парк, виламаю соснову гілку, ввіткну в димар на хаті та й буде нам ялинка... А мишам і Грицеві я таку ж гілочку на кухні поставлю. Вони все одно тебе бояться.

– Миші мають знати своє місце, – буркнув Василь. – На те вони миші, а я – кіт. А де ж ти візьмеш гірлянди?

– А навіщо тобі ті гірлянди? Від твоїх вусів і шерсті такі іскри сипатимуться, що жодна гірлянда так не світитиме. Ти сам будеш для нас гірляндою!

– А я ж іще вмиюся і причепурюсь! – Василь мрійливо лизнув собі здорову лапу. – І буду хоч куди! Тільки хіба ж я видерусь аж до димаря? – занепокоївся він.

– Видряпаєшся! Ще й як! Ось побачиш! Ти весь час забуваєш, що я домовик! А домовики вміють лікувати!

І вони ще довго сиділи на східцях і дивилися в небо. А місяць усміхався до них всім своїм круглим золотим обличчям, ніби вже бачив і ту ялинку в димарі, і кожну сяючу Василеву шерстинку, і перемогу над лютим ворогом, яка обов'язково настане для всіх, хто живе в країні, яку любить всім своїм серцем!

Сергій І. ТКАЧЕНКО

Народився на Чорнобильщині, виріс на Приятранні. Закінчив Київський держуніверситет ім. Т. Г. Шевченка. Служив на флоті. Викладав у Київському інституті іноземних мов. Захистив дисертацію з проблем шекспірознавства. Працював у Секретаріаті ООН у Нью-Йорку (США). Автор низки поетичних, перекладацьких і дослідницьких книжок. Лавреат кількох літературних премій.

ВІД ОКЕАНУ ДО ОКЕАНУ (ПЕРЕКЛАДИ З ПОЕТІВ США)

Філіп Френо (1752–1832)

ВІДСТАВКА

Самотній дім на березі ріки
В краю, де пущ і диких нетрів глиб,
В якому – знай! – живу я залюбки,
Мені стокрот привабніший таки,
Ніж замки коронованих осіб.

Хатина ця, яку своєю зву,
Навкруг якої невеличкий гай,
Де валуни вляглись на сон-траву,

Де віть плющеву, цілоріч живу,
Лоскоче плюскотливий водограй,

Дає мені таке безмежжя втіх,
Яких вовік не відає скупар,
Що вкляк над купою скарбів своїх,
Чи той, хто світ увесь поклав до ніг,
Не розуміючи, що то – тягар!

Дурна людино! Гордість і пиха
Твою натуру сповнюють ущерт!
Тебе твоя зажерність не страха,
Ти робиш все для злочину й гріха,
І геть собі не думаєш про смерть!

Генрі Водсворт Лонгфелло (1807–1882)

МОЇ КНИЖКИ

Як дивиться середньовічний рицар,
Старий, смутний, на зброю давніх літ –
Дворучний меч і щирозлотний щит –
І спогадами давніми ятриться

По тих літах, коли звияжна криця
Ходила з ним і в битву, і в похід, –
Йому чоло вкрива холодний піт,
І ув очах гірка сльоза іскриться;

Отак і я дивлюся на книжки –
Моїх найкращих днів красу і зброю,
Надійну ще, але цілком безділну!

І молоді пригадую роки,
Коли хода моя була твердою,
Не те, що нині – стомлена, повільна.

*Емілі Дікінсон (1830–1886)***112 (67)**

Успіх – то скарб найдорожчий
Для повних невдах і нездар.
Лиш ті, що страждають від спраги,
Цінують насправжки нектар.

Ніхто з пурпурового війська,
Що д'горі зняло свій стяг,
Не цінить так перемогу –
Вершину усіх звитяг,

Як той, хто побитий, в пилюці
Конає від ран і мук
І чує крізь смертну судому
Ворога радісний згук.

138 (126)

Герої – ті, що йдуть на бій,
Коли сурмить сурма,
Ще більше – ті, що Орди Бід
Долають мовчком –

Їх доля – безіменна смерть
Без прославлянь і тризн –
По них скорботно не сплакне
Ані одна з Вітчизн –

Лиш янголи – за рангом ранг –
Вшанують цих бідах,
Осявши сяйвом сніжних тог
Їх мученицький шлях.

260 (288)

Я тут – Ніхто! І ти – Ніхто?
Отож нас – двійко! Се
Тримай в секреті – а то хтось
На нас ще донесе.

Як страмно й бридко бути – Кимсь!
Щоранку – ледве світ –
Включатись – жвавим Жабеням –
В горластий хор Боліт!

269 (249)

В буйну цю Ніч! –
З тобою – разом! –
В шалі чуттів
Стратила б розум!

Вій – Вітрюгане! –
Серце – як порт.
Геть – усі Карти!
Компас – за борт!

В плаванні – в пошуках
Райського неба –
Пришвартуватись би –
В Ніч цю – до Тебе!

356 (511)

Якщо ти будеш – Восени,
То Літа веремій
Я з-перед віч своїх змахну,
Як Мух обридних рій.

Якщо ти будеш – через рік,
То й цьому дам я лад:
Змотавши місяці в клубки,
Запхну їх вглиб шухляд.

Якщо чекати ще – Віки,
То всі жахи й жалі
Злічивши, пальчиком торкнусь
Ван-Дімена Землі.

Якщо зустрінемось – вже там,
То з себе, як Кору,
Здеру своє земне життя
І Вічність оберу.

Брак певности в таких речах
Над вухом, як Бджола,
Дзижчить, пророчачи мені
Укус її жала.

377 (502)

Зостається – тільки – молитва –
О Єсусе – до тебе – в Етері –
Я не відаю – де твоя Дома –
Тому й стукаю – в кожні двері –

Як творець лютих Бур на Морі –
І самої Землі струсу й зруху –
Ти не здужаєш – Назаретянцю –
Простягти Мені свою Руку?

383 (585)

Як хтиво він глитає Доли –
По кілька миль за раз –
І хлебче на зупинках Воду –
А потім – впавши в раж –

З пихтінням обгинає Гори –
Мов купи брил і скель –
Зневажно зиркаючи в вікна
Обабічних Осель –

І – пропетлявши між Кар'єрів –
Та скаржачись щосил
Гудком – як лементом пророчим –
На надто прикрий Схил –

Звітує радісним іржанням
Про хист свій і знаття
І точне – як рух зір у небі –
До стайні прибуття –

409 (303)

Душа збере своїх Обранців –
І Двері на запір –
Не втрутяться в їх Боже Братство
Ніхто з тих пір –

Дарма тісняться Колісници
Біля Воріт –
Дарма цілує Імператор
Її Поріг –

З усіх людей – з Одним – привітна
Вона –
До інших – Слух її – гранітна
Стіна –

445 (613)

Вони мене заперли в Прозі –
Як ще малим Дівчам
Бувало запирали у Коморі –
Щоб я не «докучала» їм

Мене – бо Ум мій швендяв всюди –
Вони – мов Снігура –
Заклямчували ув Оборі
За Зраду справ Двора –

Однак тій Пташці – всюди воля
Як Зірці в небесах –
Їй та тюремна Загорожа –
Як і мені – на сміх –

448 (449)

Я вмерла за Красу – мене
Ледь тільки поховали,
Як Інший, що за Правду вмер,
Ліг поруч у Могилу –

«За що ти вмерла?» – він спитавсь.
«Я – за Красу. А ти?» –

«А я за Правду – знай, Посестро,
Що я – твій Побратим».

І так – мов Рідні – в темну Ніч –
Ми з ним перемовлялись –
Аж поки Мох не вкрив нам губ –
Сховавши Наші ймення –

788 (709)

Публікація – то Продаж
Гідности Людської –
Лиш Нужда штовхнути може
До ганьби такої –

Краще з Хижі – та й на Хмару
Де сліпуче світло –
До Творця – ніж білим Снігом
Гендлювати підло –

Мислі родить Той, хто знає,
В Тих, хто їх зуміє
Одягнути в Плоть словесну –
Тож облиш затію –

Оцінити Божу Милість –
Не торгуй Повітрям –
Не ганьби Людського Духу
Гендлюванням хитрим –

905 (861)

Жайвора розчахни – і знайдеш Музику –
В Срібло загорнуті Пуп'янки співу
Що втішать твій Слух – Літнім Досвітом –
Як Час зістарить Лютню грайливу –

Сточи той Потік – що пульсує струменем –
Для Зору твого – шарлатова Вирва –
Ти знаєш тепер – Хомо, повний сумнівів –
Що Пташка була справжня і вірна?

Едвін Арлінгтон Робінсон (1869–1935)**ВІРА**

Я збивсь зі шляху: в небі – ні зорі,
Ніч так всю землю саваном накрила,
Що через товщу темряви несила
Почути навіть шепіт сфер вгорі.

Все, що звучить мені о цій порі, –
Лише в душі жалоба неспочила,
Та схлипи янголів, що, склавши крила,
Із мертвих руж плетуть вінки в журі.

Скрізь, де не глянь, – мовчання тьми безкрає,
І той, хто з викликом і страхом зрить
В бездоння ночі й хаосу єство,

Той зна, що в засвітах його чекає
Найголовніша вість усіх століть
І світла переможне торжество.

Роберт Фрост (1874–1963)**ПУСТИЩА**

Сипле сніг, і ніч спадає в полі,
Проз яке додому йду поволі.
Кілька бур'янинок і стернин
Ще стирчать з-під снігу, мертві й голі.

Поле й ліс тепер – пусті простори.
Все живе давно сховалось в нори.
Я один пригнічено бреду
Між снігів, в задумі, повен змори.

З самотою – сам-на-сам достоту.
Де знайти самотнішу істоту?
Біла пустота нічних снігів
Не дає відради – ні на йоту.

Чи ж мені страхатися віднині
Пусток у міжзоряній пустині,
Якщо в нетрищах мого нутра –
Пустища, безлюдні й страховинні.

ПОЩО НАУКА НАМ

Глумлива речниця доктрин сарказму й страху,
Наука нас пита, як будем звідсіля
Тікати – і куди? – коли стара Земля
Від наших згубних дій зазнає раптом краху?

В якій ракеті ми і вздовж якого шляху
Полинемо до зір, що світять нам здаля;
Чи холод космосу, що й тут нам дошкуля,
Не заморозить ту ракету-бідолаху?

Пощо чекати нам на догми наукові,
Коли тут ясно й так ба навіть простакові,
Що буде людства шлях таким же до зірок,

Як був мільйони літ тому наш перший крок.
Чи хтось пригадує, як там було спочатку?
Мені здається, що я маю певну гадку.

СТЕЖА

Коли мене з обридлих нетрищ бору
Знов вабить люд, – тоді проз пастівець,
Де міцно сплівсь корінням ялівець,
Я сходжу на вершину косогору.

Звідтіль, улігшись зручно на траві,
Я поглядаю на далекі схили,
Де, наче цяточки, хатки й могили:
В них – люди мертві й люди ще живі.

Тим стеженням свій зір стомивши трошки,
Перевертаюсь я на інший бік
І відчуваю, як тремтять морошки

Від подиху мого, як крапле сік
З билинки, зраненої кимсь, і зблизька
Заглядную у кратер муравлиська.

ЯКБИ ПОТРАПИВ Я В БІДУ

Мене застала раз в лісистих горах ніч,
І я не міг знайти стежин, щоб вийти з бору,
Аж раптом – з далини, де край гірських узбіч,
Тремтливий вогник фар сяйнув мені навстріч,
Мов зірка, що з небес упала в добру пору.

Як тому вогнику чужому був тоді
Я радий – там, між хащ, самотній на обочі!
Він враз додав снаги моїй важкій ході,
Хоч чимось допомгти й не зміг би при нужді,
Якби потрапив я в біду тієї ночі.

МОЯ ЛИСТОПАДОВА ГОСТЯ

Моїй Журбі, коли вона зі мною
Бреде неквапно по грузькій мокві
В безлистий гай, що за озиминою,
Миліші, аніж день ясний весною,
Дні осени, похмурі й дощові.

Вона мені твердить без перестанку,
Що пізня осінь – це її пора,
Адже нема вже крику птаства зранку,
А виднокруг, зотлілий до останку,
Туманних барв все більше набира.

Нагих дерев покручені рамена,
Нависле небо, вицвіла земля –

То все для неї зваба достеменна.
Вона питається, чи щось для мене
Листопад цього разу промовля.

Ну що сказати їй? Що я не вчора
Навчивсь любити сум осінніх днин,
Після яких зима іде сувора?
Ні, мовити про це – було б не впору
Урвати скарг її жалобний плин.

ШЛЯХ ДО СЕБЕ

Я б так хотів, щоб та дрімуча пуща,
Усупір бурям з давніх пір живуща,
В собі таїла не звичайний змрок,
В який ступнеш – і з місця ні на крок.

З цих ферм і нив колись, у певну днину,
Мене позве в її лячну темнину
Вузька стежка – не широкий шлях,
Розтовчений возами в пух і прах.

І що ж тоді – назад мені вертати?
Хай краще під дубів крислаті шати
За мною стануть вслід на цю стежу
Всі ті, ким я найбільше дорожу.

Нехай відкриється їм правда щира:
Моя стара й стократ зміцніла віра.

Вільям Карлос Вільямс (1883–1963)

ЧЕРВОНОКОЛЕСИЙ ВОЗИК

який він трудяга
отой

червоноколесий
возик

в оздобі крапель
дощу

із почтом білих
курей

Клод Маккей (1890–1949)

АМЕРИКА

Вона дає мені свій хліб гіркий,
Мене за горло взявши так запекло,
Що ледь дишу. Та все ж, я вдячний їй
За це любовно витворене пекло.

Її можуть, розбурхуючи кров,
Дає снагу від зненавиди й злості,
Її огром, як повинь, знов і знов
Мій дух здійма в бунтарські високості.

В її фортечні стіни люто б'ють
Злоба й терор, що мруть на безбережжі.
Вдивляючись в її майбутню суть,
Я бачу, як її гранітні вежі

Під Часу невмолимо грізний крок
Безжально грузнуть, як скарби, в пісок.

Вільям Фолкнер (1897–1962)

ПОХМУРИЙ ДЕНЬ

Похмурий день, холодні небокраї,
В повітрі – ластівок прощальний крик.
То знак: весна на південь відлітає
Й зима вже дише з неба звіддалік.

Печальна земле, ти не хочеш спати,
Однак, облиш зелені сни – і спи.
Забудь про дотик плуга і лопати
Й ходу по травах дружньої стопи.

Що квітень, травень, червень – ти їм рада?
Що серцю буйність літа принесла?
Чи варто сон старого листопада
Будити знов заради їх зела?

Між голих віт вітри не криють квилю,
І по змарнілих травах дрож пройшов.
Час і Печаль – моря в обіймах штилю.
Спочинь, спочинь! Адже він вдома знов.

ПО П'ЯТИДЕСЯТИ РОКАХ

В її хатині – пустка, в серці – змрок,
Де сплять скоцюрблено примари й тіні,
Які вона, мов ниті в павутинні,
Спліта в клубочки марень і думок.

Колись – на кожен клич її і крок –
Злітались в гурт, мов птаство, кавалери,
Увись її здійнявши легкоперо –
Найворожбитнішу з усіх жінок.

Якою звабною вона в ті дні була,
Свічада відають і дзеркала,
В яких вона й тепер – в вінку й короні,

Та він, що серцем вірний їй, як брат,
Той давній час вдиха, як аромат,
В довічному любовному полоні.

Френк Горн (1899–1940)

ТОСТ

П'ю до твоїх очей –
За дивний світ,
Занурений у них.

П'ю до твоїх уст –
Двох стрічок вогняних.

П'ю до твого серця –
Хай повниться воно
П'яним коханням...

П'ю до твого тіла –
Гнучкого деревця на верхогір'ї,
Колисаного
Леготом весняного досвітку...

П'ю до твоєї душі –
Все ще
Ненародженої.

Ернест Хемінгвей (1899–1961)

В ОДНОМУ ЖУРНАЛІ

В одному журналі
Я бачив малюнок траншейного кийка,
Утицяного залізними шпичками
Зі сталевою пікою на кінці,
І подумав:
Боже, яка замашна штучка,
І мені закортіло замахнутися нею
І відчути, як вона хряпне по голові якогось фріца –
Бажано беззбройного –
А потім ще одного,

І ще одного, і ще одного.
Боже, хіба то не хвацько –
розтрити їм черепи,
Щоб аж кров бризнула навсібіч,
як із загнаної на бійню худоби?
Якщо ж вони змоляться: «Камерад»,
То ще раз їх – кийком!
Того ж дня я бачив,
Як довготелесий блондин, рожевощокий швед,
Будучи напідпитку, став опиратися трьом полісменам,
Які намагалися витягнути його з автівки:
Кремезний «бугай» врізав хлопчині по голові,
Мов уперіщив по бейсбольному м'ячу:
Не глухо ляснув, як об стіл колодою карт,
А лунко луснув кийком.
Потім вони взялися гуртом дубасити його, і він упав,
А вони потягнули його уверх по сходах,
І його закривавлене лице стукало і стукало
По східцях.
Боже Ісусе! Невже я – та людина, що хотіла
Обзавестися
Траншейним кийком?

Каунті Каллен (1903–1946)

МУДРЕЦІ

Померлі – наймудріші з нас, бо знають,
Як тяжко й глибоко в ґрунт корені сягають,
Як довго зернятка – щоб прорости – там гнити мають.

Померлим не страшні ні грози, ні морози,
У них давно серця схололи й висхли сльози,
Їх не турбують жодні болешці й неврози.

Лише померлі знають смак блаженства,
Бо сплять і снять під знаком примиренства,
Без тягара шаленства й навіженства.

Чому ж живі щораз здійсмають істерію
І думають, що я – дивак, бо я волю
Поринути у їх холодну летаргію?

Вістан Х'ю Оден (1907–1973)

ВІЛАНЕЛА

Нового час не скаже вам нічого,
Він лиш назве належну з вас ціну.
Я б вам сказав, аби моя спромога.

Скрізь – лицедії й блазні, ну й що з того?
Ще стерпите виставу не одну.
Нового час не скаже вам нічого.

Чудес нема, якщо судити строго,
Ніхто вам не повіда тайну.
Я б вам сказав, аби моя спромога.

Вітри гудітимуть, як згуки з рога,
І листя знов впаде в лабети сну.
Нового час не скаже вам нічого.

Про те, як зросту прагне квітка вбога,
А мрія марить про будучину,
Я б вам сказав, аби моя спромога.

Що , як леви з пущ вийдуть на дороги,
А ріки висхнуть, збігши в даль сумну?
Нового час не скаже вам нічого.
Я б вам сказав, аби моя спромога.

Джон Гілеспі Магі (1922–1941)

ВИСОТНИЙ ПОЛІТ

Я вислизнув із владних пут Землі
Й злетів на трепетних від шалу крилах

Увись – де хмари в сонця на чолі
Розпатлані такі – і в трюках смілих,

Що ти їх і не бачив, – мчав, зринав,
Безумствуючи в соняшнім просторі,
І гнавсь за вітром – в розпалі забав,
Що мій літак творив – то сторч, то д'горі.

Ген там, – де аж пашить голубизна,
Усе, що міг, я витиснув з машини
І злинув на священні ті вершини,

Що їх ні жайвір, ні орел не зна.
І там, простерши длань – настільки змога,
Я доторкнувся до обличчя Бога.

Джозеф Кеннеді (нар. 1929 р.)

ГОЛА, ЩО СПУСКАЄТЬСЯ СХОДАМИ

Навшпиньки, біла й золота
На тлі ранкового осоння,
По сходах, що ведуть у зал,
Вона ступає, гола й сонна.

Як можна відірвати зір
Від поступу хитливих стегон,
Перед якими весь наш дім
Враз розступивсь, здолавши стогін?

Не жінка – водоспад, вона
Несе свій рух, мов пелерину,
Й спинившись, кадри тих видінь
Збирає знов у плоть єдину.

Переклади з англійської

Юрій БОНДАРЕНКО,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови,
літератури, культурології та журналістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ЛЮДИНА З ТВОРЧИМ ПОЧЕРКОМ

Кожна особистість запам'ятовується чимось своєрідним, якимись неповторним виміром чи гранню. Тим більше особистість креативна, яка виявила себе і в художній творчості, і в журналістиці, і в науковій діяльності. Це про Олександра Вадимовича Забарного, який створив ряд цікавих прозових та драматичних текстів, має поетичні збірки, виступає як публіцист, захистив кандидатську дисертацію з методики навчання літератури. А ще не один рік очолював філологічний факультет Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Проте, говорячи про ювіляра, мені в першу чергу хочеться підкреслити його художні здібності. Немає роду літератури, у якому б він не виступав. Олександр Вадимович зробив свій внесок в усі родові номінації. І тут уже справа читацьких смаків. Мені найбільше до вподоби мала проза автора (збірки «Обриси на серці», «Багряні терикони», «Зорепад над Калюжинцями»).

Написані в реалістичному ключі, оповідання письменника запам'ятовуються, з одного боку, натхненою душевністю й

навіть ліричністю, а з іншого – гостротою й трагічністю, особливо, коли в них розповідається про воєнне лихоліття чи Другої світової війни, чи сучасної російсько-української. Як прозаїк автор завжди на вістрі часу. Він відчуває больові точки й говорить про них часто з позицій простої людини, для якої війна – справжня трагедія. О. В. Забарний не захоплюється батальними сценами. Їх в оповіданнях фактично й немає. Натомість максимального увиразнення зазнає ментальний феномен українця в його ставленні до збройного протистояння, душевний і духовний вимір людини під час війни. «Саме такий підхід дозволяє віднести прозу О. Забарного до антивоєнної, адже ціннісна система, сформована українцями, постає в оповіданнях як головний елемент художнього світу, основа авторської позиції і водночас моральна сила, що протистоїть війні, заперечує її агресивну сутність». Це й зацікавило мене як літературного критика, що у свій час запропонував наукову розвідку «Антивоєнна проза Олександра Забарного: релігійно-родинна ціннісна парадигма», опубліковану в збірнику «Література й культура Полісся» (2023, №109; самоцититування звідти).

Як і в названій статті, хочу наголосити, що визначальною змістоутворювальною парадигмою збірки «Багрянні терикони» (додаю, і збірки «Обриси на серці», «Зорепад над Калюжинцями») є біблійність. Вона формує основу художнього світу творів. О. Забарний реалізує цю концепцію через ідеалізований образ світу, де Україна асоціюється з раєм, а її герої втілюють християнські цінності – жертвовність і миролюбність. Тому значна частина персонажів-українців має архетипний образ людини, яка жила в раю до гріхопадиння.

Ще одним важливим моментом художнього моделювання у творах О. Забарного є тема родинності. Вона тісно переплітається з уявленням про ідеальний устрій. Автор зближує поняття сім'ї та України, поєднуючи їх настільки тісно, що вони взаємно підсилюють одна одну. На думку письменника, вся Україна функціонує за принципами міцної й дружньої родини, а життя в сім'ї найкраще виявляє особливості національного духу українців. Ця основа породжує антивоєнний заряд збірки «Багрянні терикони», у якій чітко протиставлено два полярні світи сучасності: агресивний, мілітаристський і неоімперський Росії та архетипно ідеальний України, що за своєю духовною сутністю заперечує війну й здатний пом'якшувати її руйнівні наслідки.

Продовжуючи розповідь, треба сказати, що письменник є світоглядно сталою особистістю і тема біблійності пронизує й інші його літературні твори, зокрема збірку «Зорепад над Калюжинцями» – текст по-своєму до-

машній, сповнений щемливих спогадів про малу батьківщину, в яку також закорінені спогади про «рай», але вже свого дитинства та юності. Щось у цьому тексті є від «Зачарованої Десни» О. Довженка, трохи від «Тореадорів з Васюківки» В. Нестайка, щось від творів У. Самчука чи В. Лиса про українське село. Щось... Але не так і багато, адже Калужинці одні, й Олександр Забарний має свій творчий почерк. У результаті вийшла родинно-вулична сага, у якій я впізнаю інше село, вже близьке мені, адже українці завжди й скрізь ті самі люди, у чомусь найбільш важливому вони дуже схожі, і те, що думають, відчувають, їхні життєві історії можуть переповторюватися в різних варіантах по всій нашій рідній землі. Уміє Олександр Вадимович портретувати українську людину, особливо ту, із якою довелося бути хоч трохи знайомою, уміє вихоплювати яскраві деталі, перетворювати в цікаві художні явища. Виникають оригінальні характери й типи, що в цілому віддзеркалюють нашу національну сутність.

Ще однією письменницькою гранню ювіляра, яку треба виділити, є його драматургія: п'єси «Проклятий вогнем», «Леся», «Грішниця». На основі останньої було поставлено виставу в Ніжинському обласному драматичному театрі імені Михайла Коцюбинського, яка багато разів збирала повні зали глядачів. Успіх постановки очевидний. Пам'ятаю повний зал глядачів, які з глибоким переживанням дивляться на сцену, де відбувається театральне дійство, а в кінці вистави – бурхливі оплески.

У центрі названих п'єс завжди стоїть герой чи героїня з гостро драматичною, а точніше, трагічною долею. Тому ці твори за змістом і формою балансують між двома жанрами – трагедією і власне драмою. Дві з них присвячено подіям давнім, історичним. Одна про XVII, а друга – XIX століття. І лише у драмі «Леся» головну роль відведено людині, яку Олександр Вадимович знав особисто. Героїчний чин Лесі Коцюби, її непросте життя – тема твору. Тому шана письменнику, який віддав належне видатній особистості, патріотці, що належала до руху шістдесятників і причетна до передачі роботи І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» за кордон. Сподіваюся, що і вистави «Проклятий вогнем» та «Леся» побачать театральну сцену. Вони варті того.

Не можна оминати увагою й публіцистику ювіляра, особливо його останню книжку «По обидва береги серця», присвячену цікавим творчим постатям – художникам, які пов'язали свою діяльність із нашим Поліссям. Побудована на діалогічній основі, вона вдало портретує тих, хто все життя тримав і тримає пензель у своїх руках. Перед читачем проходять долі, творчі устремління, людські характери цілого ряду митців: О. Івахненка, Ю. Коваленка, О. Кошеля, О. Куценка, А. Риженка, Е. Усова, В. Шульги. На

мій погляд, така робота О. Забарного як публіциста надзвичайно потрібна, адже пам'ять про людей треба берегти і особливо тих, хто мав непересічні здібності, завжди був у творчому горінні.

Сюди ж слід додати й художньо-публіцистичну повість «Під знаком «білої плями»», присвячену постаті сучасного ніжинського письменника Анатолія Шкуліпи. І знову виручає діалог як публіцистичний прийом. На його основі відбувається жива розмова, під час якої розкриваються основні риси А. Шкуліпи і як людини, і як поета.

А ще варто згадати постійну участь О. Забарного в роботі щорічної науково-практичної інтернет-конференції «Літературна творчість представників ніжинської вищої школи: гуманітарний дискурс». Його виступи про Олену Печорну, Олександра Гадзінського, Анатолія Дністрового, молодих авторів сьогодення завжди покликані виділити творчу особистість і окреслити її неповторність.

До речі, Олександр Вадимовичу притаманний підвищений інтерес до літератури рідного краю. Уже у своїй науковій якості як методист літератури він створив корисний для навчальної діяльності в школі посібник, присвячений вивченню творчості письменників Чернігівщини.

Тому, підсумовуючи, треба визнати: ювіляру є, що показати людям. Хочеться побажати не тільки з роси й води, а ще й подальшої багатолітньої творчої праці, цікавих задумів і їхньої реалізації на славу нашій Україні.

Євген БАРАН

НЕЗРУЧНИЙ ВОЛОДИМИР БАЗИЛЕВСЬКИЙ

*«Я НЕ боюся критики, бо жорстокішої правди за ту,
яку я знаю за собою, сказати вона не зможе»*

Володимир Базилевський. Інстинкт істини. 2024

Моє знайомство з Володимиром Базилевським (14 серпня 1937–21 січня 2026) як письменником розпочалося з його книжки критичної прози «І зав'язь дум, і вільний лет пера» (1990), яку купив у Києві ще навчаючись в аспірантурі Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Тоді взагалі таких книжок виходило небагато, і цей автор, якого я не знав, заповнив мене своїм легким есеїстичним і водночас професійним письмом. А оцінки постатей літератури для мене взагалі виглядали революційними.

Поетичне вибране Володимира Базилевського «Вертеп» (1992), за яку поет був відзначений Державною премією імені Т.Г. Шевченка (1994), я прогавив, але «Вокзальну площу» (1995) вже «виловив» десь у Київській спілці письменників і прочитав, знову ж таки зі здивуванням і внутрішнім захопленням поетичною сміливістю автора.

Десь тоді ж Володимир Базилевський в «Літературній Україні» опублікував полемічну статтю «Варваризація», в якій було поставлене питання глобальної кризи літератури і спроби пояснити причини: «Криза літератури – передусім криза світоглядна. Корозія письма в тих чи тих його виявах тільки тому підтвердження. Обдарованих не поменшало. Як ніколи, спостерігаємо їх приплив. Але з талантом щось діється! Він деформується і нівелюється, стає додатком до хору, втрачає суверенітет. Каламутна хвиля несе його, як і всіх. Він втрачає вміння протистояти їй» [2, 484].

Нарешті, влітку 1999 в журналі «Кур'єр Кривбасу» я прочитав статтю Володимира Базилевського «Пушкін, Пушкін...» (передрукована у книжці

«Лук Одиссеїв», 2005), яка мене тоді вразила глибиною міркувань. І хоча з Володимиром Базилевським пізніше почав опонувати Василь Чепурний, що перейшло у патологічне упередження, я й сьогодні вважаю, що та давня стаття Базилевського стала важливим переходовим моментом в оцінюванні імперської класики, але також і застереженням в засиллі політичної кон'юнктури, яка відкидає пласт імперської культури, в якій ми перебували і формувалися понад 300 літ, як зайвий багаж: «Порушення культурних комунікацій згубне для таланту і вигідне його поверховій подобі: на безриб'ї і рак риба» [2, 83].

Власне, з цієї статті і все розпочалося. Якось в розмові зі Степаном Процюком я поділився враженнями про статтю Володимира Базилевського і сказав, що багато моментів у статті є суголосними з моїми, що хотілося б письменникові написати і подякувати за матеріал. Процюк відповів просто: «У чому проблема? Хочеш написати, – напиши». І тоді я відважився написати Базилевському листа, адресу узявши з письменницького довідника. Так зав'язалося наше листування і спілкування. Листів збереглося небагато, усього шість, з 12 серпня 1999 до 11 грудня 2007. Останній, сьомий запис, замість підпису на книжці «Холодний душ історії» (2008).

Після першого листа був ще лист із запитаннями до Володимира Базилевського. Ця розмова була опублікована в журналі «Кур'єр Кривбасу» (2000. – № 123. С.95-113) і передрукована в книжці «Лук Одиссеїв» (2005. С.630-653). Вона ж дала поштовх до цілого циклу розмов, які я провів з письменниками і опублікував на сторінках журналів «Кур'єр Кривбасу», «Золота Пектораль», «Форма[р]т», «Березіль» і «Перевал» у 2001-2010 роках [4, 76-78].

Чому не продовжувалося листування? Одна з причин, що мода на традиційне листування сливе пройшла. Час від часу ми спілкувалися телефоном і обмінювалися книжками. В останні роки Володимир Олександрович писав такі короткі враження над прочитаним, переосмисленим і видав два величезні томи: «Талант і талант: Есеї, статті, інтерв'ю, діалоги» (Київ: Укр. письменник. 2021. 868 с.) та «Інстинкт істини: імпресії та медитації» (Кам'янець-Подільський. 2024. 1160 с.), в яких письменник згадував і мене: «Десять років тому критик Євген Баран, навівши цей сповідальний пасаж, зауважив: «Тільки зараз я усвідомив, чим притягує мене цей поет-мислитель. Гострим, болісним відчуттям власної і чужої катастрофи, як власної. Тільки зараз я розумію, чому його поезія мене притягує і відштовхує, – гострим, болісним відчуттям катастрофи». Мене зворушують ці й подальші слова, сказані людиною набагато молодшою від мене. Бо вони – з влучань у десятку. І – опосередковане підтвердження того, що багато років тому зауважив критик старшого покоління» [3, 376-377]; «ЛИСТ від Г. Білоуса

(Черкаси). А в ньому рядки зі статті Є. Барана про мене: «Я щасливий, що є сучасником цієї самотньої і мудрої людини. Бо зерна, посіяні ним, такі проростають». Оце і є мій орден до 70-ліття. Тим приємніше, що мовлене це критиком іншого покоління: вдумливим, тверезим, не схильним до компліментарних щедрот. І мені, зізнаюся, старому скептикові, хочеться вірити: «...такі проростають»» [1, 710].

У кожного з нас є моменти, коли ми розкидаємо каміння і коли приходить пора його збирати. Настав такий момент і в мене. Оглядаючись на свій майже 40-річний шлях активного читання сучасної української літератури, перша публікація в газеті «Друг читача» від 11 лютого 1988 [4, 21], розумію, що мені пощастило спілкуватися зі знаковими постатями української літератури другої половини ХХ-го століття, які знали ціну слову і ціну мовчанню. Володимир Базилевський із цього поважного ряду.

Література:

1. Володимир Базилевський. Інстинкт істини: імпресії та медитації. – Кам'янець-Подільський. 2024. 1160 с.
2. Володимир Базилевський. Лук Одиссеїв. – Київ: Ярославів Вал. 2005. 656 с.
3. Володимир Базилевський. Талант і талант: Есеї, статті, інтерв'ю, діалоги. – Київ: Укр. письменник. 2021. 868 с.
4. Євген Михайлович Баран: бібліографічний покажчик (до 50-річчя від дня народження) / Упорядник О.Б. Гуцуляк. Івано-Франківськ. 2011. 132 с.

Листи Володимира БАЗИЛЕВСЬКОГО

1)

Глевах-4, 12.08.1999

Шановний п. Євгене!

Вашу пропозицію щодо оприлюднення майбутньої розмови приймаю. Накопичуйте і надсилайте запитання.

Це може бути вільний обмін думками з широким охопленням матеріалу (поезія, критика, історія, можливо, Ви читали мої скандальні статті в «Дніпрі») або ж локалізована розмова, підпорядкована певній темі.

Вирішуйте самі. Одне лишень застереження: не оминаючи проблеми с т а р і – м о л о д і, не зациклюємось тільки на ній.

Щодо публікації визначимось потім. Можна в «Кур'єрі...», можна і в «ЛУ». В залежності від того, що в нас вийде. Головне, аби діалог був змістовний.

Передавайте мої дружні вітання С. Процюку. Ми всі троє так п р и ж и л и с я в ж-лі Гусейнова, що є відчуття особистого знайомства. Між іншим, торік я використав рядок з його вірша як мотто до свого власного.

Добре, що Ви надіслали свою книжечку. Це допоможе мені глибше зрозуміти Вас, а отже, гадаю, стане в пригоді для реалізації нашого наміру.

Щиро Ваш В. Базилевський.

2)

Київ, грудень 2006

Добридень, п. Євгене!

Доброго Вам здоров'я, ясногодумання і мудрописання у Новому році!

А в паузі між двома останніми вишліть Слабошпицькому свою книжку. Забув, у якому ж-лі і коли має бути Ваш відгук на мій «Лук...».

В. Базилевський.

3)

Глеваха, 3.06.2006

Шановний п. Євгене!

Ваші 45 – здоров'я Вам і творчості! – прекрасний вік для імпресій та медитацій. Свідомо провокую Вас на цю тривалу в часі акцію, саме з огляду на Вашу ощадливість.

Приємно було дізнатися, що ми одностайні в оцінці Л. Новиченка. Для багатьох він досі лишається постаттю одіозною і неприйнятною. Частково він і сам у цьому винен. Але він мав те, чого не мали вони – гостроту вродженого (вже потім розвиненого!) критичного чуття. Це був критик, який рано зрозумів безпідставність власних художніх претензій, і цим вчасним розумінням подвійно употужнив свій критичний потенціал. На схилі життя від нього чи не всі відвернулися, хоч декому ой як хотілося, аби він згадав про них бодай побіжно. Боляче було спостерігати, як старість та болячки ламали цього високорослого, на позір незламного чоловіка. Почуваючись майже в сирітстві у свою призахідну пору, Л. М. дуже прихилився до Л. Талалаєва і до мене. Написати б про це, та не доходять руки...

У Василя Сухомлинського я не вчився. Вчився у його брата Івана Олександровича та сестри Милі (Меланки) Олександрівни. Позаяк у моєму селі Байдакове (у нас – Байдакова) була тільки початкова школа, то до 5-го класу я пішов у с. Омельник. Це був один колгосп, відстань між селами – 4 км. Омельник, то, сказати б, родове гніздо Сухомлинських, неподалік від знаменитого Павлиша (його, здається, в «Мальвах» згадував Горький) де, до слова, я народився.

Іван був особистістю не менш яскравою, ніж Василь, педагог і ритор божою милістю. Загубила його дочасно горілка. Дружина І.О. Паша (Параска) Марківна викладала в нас географію, з нею та її дочкою Тамарою (теж педагог, тривалий час директорка школи в м. Олександрії) ми (дружина і я) підтримували зв'язки: я читав листи В. О., писані його бісерним почерком, гортав родинні альбоми. Ви змусили мене згадати те, про що я сам почав забувати...

Про існування «Книжкового Клубу» почув від Вас вперше, але раз лають, то, отже, й зазирають у мої писання. У нашу епоху нечитання і блазнювання і то п(ф)люс...

З повагою В. Базилевський.

4)

Київ, 24.01.2007

Шановний п. Євгене!

Майже в одночасі отримав «Січеслав» і Ваш «Читацький щоденник» з гарним портретом на обкладинці.

І, як раніше, зауважив Ваше уміння висловлюватися коротко й містко. І знову згадав зненавидженого (не без підстав!) Белінського. У нього є чому повчитися: він умів роздягнути автора одним-двома реченнями. Добре, якби Вам, як свого часу мені, пощастило придбати його академічний 13-томник (1953-1959).

Чи перевидали його – не відаю. Навряд: одіозна, як на нинішній час, фігура і – не євреї.

Дякую на доброму слові. Здоров'я Вам і нових книжок.

З повагою В. Базилевський.

P.S. Ви, звичайно, знаєте про безглузду смерть Л. Куценка. Дуже прикро. Він засвітив Маланюка, а Маланюк – його. І це був тільки розгін...

Добре, якби Ви надіслали (я Вам про це писав) попередню книжку Слабошпицькому. Він хотів її мати.

5)

Глеваха, 3.11.07

Шановний п. Євгене!

Колись Ви назвали мене незручним автором. І то правда. Прочитавши за один присіст Вашу книжку, переконався, що Ви теж не належите до зручних авторів. Ваше дошукування правди в літературі і в стосунках з людьми – це перманентний ризик наштовхування на нерозуміння, неприйняття й ворожду.

За намагання бути собою треба платити. Тому певний дискомфорт Вам забезпечений. Але саме він – парадокс – дасть Вам можливість упевнитися у своїй правді і достойно нести свій хрест. На благо літератури, яка не знає лицедійства, скверни й мерзоти. Тим огидніших, якщо їх продукує людина з хистом. Є талант, як бліда поганка: зовні привабливий, а всередині смертельна отрута. Рідко відважуємося на діагностику в цьому дусі.

В одній із Ваших публікацій в «ЛУ» вчулася мені зневіра чи й розгубленість. Мені знайомі ці душевні стани як наслідок видимого й невидимого тиску середовища на нашу психіку. Збирався навіть написати Вам кілька підбадьорливих слів, та не зумів себе організувати: хвороби, клопоти.

Тепер, коли книжка Ваша прочитана, виніс цілком певне враження – Ви в добрій формі. Отже, вистійте, хоч реакція на цю публікацію, звичайно ж, буде неоднозначна.

У щоденниковому асорті багато слушного й точного. Опустив би хіба що деякі домашні чи дріб'язкові моменти, як і сентенцію з приводу зустрічі з 15-річною дівчиною. Я не ханжа, річ не в цьому. А в тому, що запис цей (про те ж саме можна сказати делікатніше й глибше) не ув'язується з тоном і ладом вдумливих Ваших розмислів. Часто ми, самі того не помічаючи, йдемо на повідку в оточення.

Найбільше припали до душі есеї. У них відбилися Ви найповніше. Хід міркувань, несподіваний ракурс, вміння синтезувати враження – гадаю, розумний читач оцінить усе те належним чином. А на нерозумного і зважати нічого. Навіть там, де матеріал відомий, мулярська кладка Ваша. Зачепила розповідь про батька: не кожен на це зважиться. Але без такої відвертості нема письменника.

Подумки пов'язую Ваше літературне майбутнє (найближче) з потужною книжкою коротких есеїв. Подразників – море. Не знехтуйте заохоченням аксакала: це Вам вдається.

Сьогоднішня белетристика переважно мені чужа, відчуття стороннього тіла. А це означає (окрім усього іншого), що звукується мій час. Від ювілею втік, від себе, як відомо, не втечеш. Усе частіше ловлюсь на тому, що навіть на листа підняти себе важко. І якщо я сьогодні розписався, то «винна» в цьому Ваша книжка. Ось тільки одежа її не зовсім адекватна плоті, та й не вельми свіжа. Оте «наодинці» замацали вже мої ровесники. У виграші тільки Марк Аврелій.

Щиро Ваш В. Базилевський.

P.S. Щодо Вашого прохання підтримати новий часопис. Був у мене ц. р. в Києві одеський журналіст, мій колишній начальник на «Чорноморській комуні» (нині газета «Чорноморські новини»). Відбувся діалог. Йдеться в ньому про одеську пору мого життя. Чи підійде він Вам? Якщо так, повідомте.

6).

11. 12. 07, Глевах

Добридень, п. Євгене!

Порпаючись в архіві, натрапив на цикл, який не друкувався. Його й пропоную. З «Імпресіями...» заплутався: що було оприлюднене, що ні. Тому є небезпека повтору. Стосовно інтерв'ю передумав: озиратися – ні сіло, ні впало – у свою молодість на сторінках журналу, у якому друкуєшся вперше, не зовсім коректно. Тому не прогнівайтесь.

То правда, що в «кожного із нас своя міра дивної компромісности». Причини відомі.

Щодо ворожості. Критик не дівка на виданні: ворожість – підтвердження його присутності в літературі. Пряме свідчення – його читають. Тому «неприязнь» Старуна радше плюс аніж мінус. Я мало знаю писання цього чоловіка. Зо два десятиліття тому побіжно згадав його «Абетку світла» у своїй книжці «І зав'язь дум, і вільний лет пера». З поодиноких публікацій у періодиці склалося враження, що це поет зі своєю нішею, яку й освоює плюс-мінус. Ось тільки його намагання ставити крапки посеред рядка (добірка в «ЛУ») – це підкидання колод перехожому на рівній дорозі. Є ризик спіткнутися і розбити фізію.

Література таки скурвлюється. Добре, що й у цьому пункті ми одностайні. Неминучість «скурвлення» я запідозрив ще гай-гай коли, протистояв, як міг, упродовж багатьох років. Зрештою, дійшов невтішного висновку:

до глухонімих не достукатися. Та й коріння тенденції – у нездоров’ї суспільства.

Ваш приятель нарощує м’язи. Кажу про Процюка – прозаїка й есеїста. Щоправда, читав не все з ним написаного. Ще в пору мого членства у Шевченківському комітеті запам’яталася його «Інфекція». Менше б тільки блуду. Уже хоча б тому, що це – партія хору.

Принагідно вітаю Вас з наступаючим роком. Нехай він буде прихильним до Вашого вдумливого пера.

Щиро Ваш
В. Базилевський.

7).

Шановний Євгене!

Ось Вам книжка, а в ній стаття, яка, за Вашими словами, викликала масу обурень» («Лук Одиссеїв»).

Тепер, гадаю, Ви матимете повне уявлення і як про ту, нині вже давню дискусію (битву), так і про донкіхота-автора, що в одночасі змагався на два фронти. Другий – літературний. Кажу про «Варваризацію», що була написана того ж 1995-го.

На наше нещастя, холодний душ і варваризація тривають. Сьогодні ця пара – нерозлий-вода.

З дружнім потиском
В. Базилевський.

9.04. 2008.

Київ

«СМІТТЄВІАДА» – ПРО ЧЕРНІГІВ 80 РОКІВ ТОМУ, ПІСЛЯ ВІЙНИ

(Уривок)

Документально-іронічна книжка «Сміттєвіада» іще пишеться. Вона, за задумом, на прикладі одного комунального підприємства в Чернівці має показати історію поводження зі сміттям і прибиранням в Україні від бронзової доби до наших днів.

Пропоную уривок, який написаний за унікальними документами на основі рукописних наказів, які досі зберігаються на підприємстві АТП-2528 Чернігівської міської ради і показують час у проблемах, емоціях і долях людей. Вони жили і працювали у той час, після вигнання нацистів 21 вересня 1943 року.

Автор

ЯК ПОЧИНАВСЯ АСЕНІЗАЦІЙНИЙ ОБОЗ

Нова історія чернігівського прибирання почалася після звільнення міста від нацистських загарбників у вівторок, 21 вересня 1943 року. І вже на десятий день – у п'ятницю, 1 жовтня – офіційно почали набирати прибиральників.

Швидкість вражає: ще дим стояв над руїнами, а вже складали списки тих, хто прибиратиме каміння й сміття. Хоч хтось мав почати історію відновлення – і це були не маршали й генерали, а Андрій Кузьменко, Анна Зубець, Ірина Потоцька, Марія Бовда, Матрьона Корж, Марія Гайкевич, Євлампій Піший ... Справжня гвардія прибирання. Конюхами зарахували жінок – Марію Бондаренко, Пелагею Тупицю. Жінки переважали.

Вражають імена. Навряд чи зараз хтось так називає дітей, крім загальноновживаних.

***Керівник підприємства АТП-2528
Руслан Волок уперше взяв до рук
знайдений артефакт –
книжку рукописних наказів Асобозу***

Теперішній керівник АТП-2528 Руслан Волок гортає літопис підприємства – книжку рукописних наказів Асобозу. Вона почата 23 листопада 1943 року і закінчена 31 грудня 1949-го на 116 сторінок. Заповнювали її, між іншим, «заднім числом» – майже через два місяці після звільнення, хоча заяви на роботу почали писати уже у суботу, 25 вересня 1943 року.

Цікавий і наказ № 1 у цій книжці:

«Згідно з наказом Облкомгоспу від 19 листопада 1943 року і наказом Чернігівського міськомгоспу від 23 листопада 1943 року я вступаю в обов'язки ди-

ректора Чернігівського Асобозу. Наказую усім працівникам і службовцям беззаперечно виконувати мої розпорядження, що стосуються господарства Асобозу. Всі розпорядження колишнього директора Чугаївського з цього числа вважати недійсними. Директор.»

І нерозбірливий підпис. Згодом стане зрозуміло, що керівником тоді став такий собі Васильков.

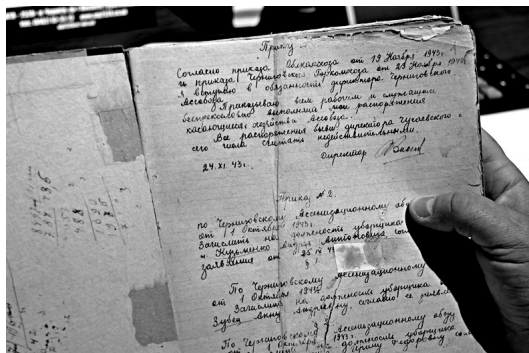
Звичайно, наказ – російською мовою. Можна припустити, що попередній керівник очолював підприємство за часів німецької окупації. Але про це в наказі – ні слова.

Директору несолідно було вести книжку наказів, то його секретарем оформили 3 грудня 1943 року Єлизавету Мікешину. Вона і писала цю книжку наказів рівним каліграфічним почерком. Директор тільки ставив під кожним розмашистий підпис.

ДОГАНА за ПЛОЩУ і ПОГРОЗА СУДОМ

Перший дисциплінарний наказ увійшов в історію як своєрідний «чорний гумор» Асобозу. Наталія Царенко отримала догану за те, що проїгноувала прибирання центральної площі ім. Куйбишева. Не вийшла на «воскресник» безкоштовного прибирання в радянські часи. У неділю, розумієте! Хотіла хоч один день побути вдома – а тут трудове щастя настигло.

«Пропоную прибиральниці товарищі Царенко упродовж трьох днів

Книга наказів

здійснити роботу відносно очищення від бур'яну площу», – було написано в наказі.

Оголосили робочим днем також і неділю, 16 липня 1944 року. А Тимофій Барбаш взагалі мало не став першим «саботажником благоустрою». За прогул йому пригрозили судом. Так і уявляється прокурор із серйозним обличчям: «Товариш Барбаш, чому

не з'явилися на недільне прибирання площі? Ви розумієте, що це – замах на радянську чистоту?»

УНІКАЛЬНІ ПРОФЕСІЇ

Тоді асенізаторами працювали здебільшого жінки. Видовище, мабуть, непересічне: тендітні жінки з відрами й бочками на конях звільняють місто від нечистот.

А 15 травня 1944 року трапилось справжнє «нашестя Гуревичів»: аж п'ятеро членів однієї родини офіційно влилися в ряди Асобозу. Фаня – прибиральниця двору, Герц і Абрам – возили сухе сміття, Синя – пастишка й сторож Юхим Герцикович, ймовірно батько цих дітей. Справжній трудовий десант. Наче багатосерійна сага: «Гуревичі проти сміття».

А коли Гуревича Файбу Герциковича звільнили з посади постачальника і записали, що він не був зацікавлений в роботі, то загадка тільки загострилася: скільки ж їх усього було? Останнього ще й зобов'язали повернути привласнену ним драбину. Інакше – стягнення 100 рублів. Тут і сучасний серіал про «асенізаційні династії» можна знімати.

ПРЕМІАЛЬНА ПІВЛІТРА

А ось і справжня вишенька на торті! Наказ від 30 липня 1944 року: «За якісне скиртування стогів премією громадян згідно з представленим списком – по півлітрі спирту. Бухгалтерії виписати з комори».

Ось так: замість грамоти – «рідка валюта». Півлітра – універсальний стимулятор радянського працівника. Після такого бонусу й косовиця здавалась мелодійнішою, і скиртування йшло веселіше.

Ось така «вишенька у чарці».

1944-1945: ЗМІНА КЕРІВНИЦТВА, АРЕШТИ і...

КОНІ НЕ ВИННІ

Чернігів після вигнання окупантів виглядав, м'яко кажучи, не як курорт. Робочих рук бракувало. Продуктів не вистачало навіть людям, тож про корм для коней говорили з сумною усмішкою.

Споруда міськкомунгоспу на Валу, передана 11 січня 1945 року під клуб «Водник» (згодом їдальня «Водник») – знімок з ДАЧО (Державний архів Чернігівської області)

цією» коней: вигнав хворих на коросту на водопій разом зі здоровими. І отримав догану, а коні – окремі стійла з табличками та лікування в газовій камері ветеринарної лікарні. Договір про це оформлював особисто поставальник «товариш Гуревич» із знаменитої династії.

Уночі хворих коней підгодовував сторож Розуменко. За таку турботу йому навіть доплачували 100 рублів на місяць – на ті часи це була непогана «кінська премія».

ЗА СІНО – ДО СУДУ!

6 січня 1945 року завгосп Демиденко вирішив поєднати приємне з корисним: узяв 3 підводи і поїхав за Десну по сіно. Заодно домовився з працівником обозу Ромашком і продав одну підводу в село Анисів.

8 січня «за продаж державного сіна і за зараження здорових коней коростою» завгоспа звільнили й повідомили міліції. Але поки діло до суду, не залишили без роботи, бо людей не вистачало, призначили на загадкову

13 грудня 1944 року Чернігівський міськкомунгосп (щось на зразок міського управління комунального господарства) звільняє керівника Асобозу Василькова, а новим призначає Тарасюка – людину рішучу, грамотну й різку. Писав накази власноруч, каліграфічним почерком, наче хотів, щоб навіть папір відчув його характер.

А вже 16 грудня завгосп Асобозу вирішив влаштувати «соціаліза-

*Підвода з сіном у Чернігові
(фото з колекції Д. Сіліча)*

посаду «транспортника».

Це не загадка історії. Людину, яка їздила на возі і керувала конем, шофером чи водієм не називали. Це і був транспортник.

А вже 12 березня 1945 року Демиденка заарештовують.

Весна принесла не лише сонце, а й сумні новини: коней ставало дедалі менше – зима і хвороби робили своє. Тому конюхів переводили в транспорт-

ники, а на роботу за сумісництвом запросили ветеринара Павла Геращенко з окладом 300 рублів.

Тут стається сюжетний поворот, гідний серіалу: начальник Тарасюк призначає завгоспом колишнього керівника Асобозу Сильвестра Чугаївського – того самого, якого колись зняв Васильков ще у 1943 році, одразу після деокупації Чернігова. Санта-Барбара з інтригами відпочиває. До того ж Чугаївського зобов'язують виконувати роботи по двору – щоб життя медом не здавалося.

КВАРТИРНЕ ПИТАННЯ

Після війни гуртожиток був місцем битв не менш запеклих, ніж на фронті.

17 квітня 1945 року звільнили й виселили жінку, яка працювала без паспорта.

Через два місяці під гарячу руку потрапила асенізаторка Фаня Альохіна – її вигнали з гуртожитку, бо лаялася й зірвала замок із власної кімнати, яку передали сім'ї військового. Разом із кімнатою вона мусила здати... коня, упряж, асенізаційну бочку, відро й навіть ліжко.

З 26 липня по 16 вересня директор Тарасюк був у відрядженні у Львові. Що він там робив, документи скромно замовчують. Керувати замість себе він залишив уже згадуваного Чугаївського.

А з вересня 1945-го робітникам почали давати профспілкові відпустки – нарешті бодай маленьке соціальне полегшення. Бо у 1944-му доводилося працювати і в неділю, а субота була коротким робочим днем, якою і залишалася до 1970-х років.

ДРУГА СУДОВА СПРАВА

Повернувшись із відрядження, Тарасюк вирішив навести порядок і звільнив сторожа луку Тимофія Ігнатенка – за «бездіяльність в охороні луку» і втрату двох коней (одна з них хвора кобила утопилася в озері). Ігнатенкові виставили рахунок на 1000 рублів за вкрадені дві копиці сіна. І – під суд.

Цікаво, що свідка-рибалку, який знайшов кобилу в озері, Павла Аксюту призначили новим сторожем луку.

На початку листопада, до річниці Жовтневої революції, встановили цілодобове чергування. Навіщо – ніхто не пояснив, але «так сказала партія».

АС-КАНЦЕЛЯРІЯ

Асобоз у 1944-му виглядав як стартап воєнного часу: паперу немає, тож звіти писали на старих шпалерах і будь-яких клаптиках. Чорнила розбавляли так, що звіти виглядали як секретні послання, які треба розшифровувати з лупою. Олівці теж не відзначалися якістю – здається, графіту там було менше, ніж у сучасних безглютенових батончиках шоколаду.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ

Але прогрес наступав! У 1945-му з'ясувалося, що в Асобозі – майже ідеальна гендерна рівність: із 24 працівників 12 були жінки. В тому числі серед робітників було 4 жінки і 10 чоловіків. Разом возили нечистоти й рятували місто від хаосу.

За підсумком 1945 року на підприємстві – 24 працівники, але уже переважають жінки – їх 15, а чоловіків тільки 9. Кого арештували, як ви про читали, кого звільнили...

«ПРОДУКЦІЯ» – ЦЕ ЗВУЧИТЬ ГОРДО

Звісно, слово «нечистоти» звучить не надто презентабельно, тож їх у звітах сором'язливо називали «продукцією». План був амбітний: 6 тисяч кубометрів цієї «продукції» вивезти на поле для компостування. Ідеальний стартап з утилізації, ще й на кінній тязі!

Контора тоді була на околиці міста, на вулиці Павлова, 22 (нині Тролейбусна). Саме звідси вирушали вози з діжками – своєрідний ранковий парад чистоти.

Цікаво, що пізніше в цій будівлі розмістили витверезник – тому місце продовжило служити очищенню міста. Тільки вже від людей, хто любив повалятися у веселому стані на вулицях Чернігова.

АВТОПАРК МРІЇ

Офіційно в господарстві мали бути 18 коней, а реально – лише 15. Справжній дефіцит кадрів на чотирьох ногах! Та й бочок для «продукції» було десять, а працювало лише п'ять. В таких умовах план, звісно, накрився тією ж «продукцією».

Керівник Тарасюк писав у пояснювальній: «не вистачає матеріалів для ремонту бочок, коліс, возів, людей і навіть кормів для коней». Якщо перекласти з чиновницької – «робимо, що можемо, але не чекайте дива».

А для себе відзначимо фішку – у 1945 році підприємство частково вивозило тверді побутові відходи.

ФІНАЛ РОКУ

Так і закінчився 1945-й: із конями, судами, гуртожитковими драмами, але й першими профспілковими відпустками. Місто повільно оживало, а в Асобозі сподівалися, що наступного року план вдасться виконати бодай на половину...

СУДИ, АРЕШТИ, КОНІ І ПЕКЛО ...

1946 рік для санітарів-прибиральників Чернігова розпочався з наведенням ладу в самому Асенізаційному обозі. Посилювалася дисципліна аж до перспектив потрапити за ґрати на такому скромному підприємстві, де можна сісти тільки в калюжу, а не у в'язницю.

Директор Тарасюк вирішив посадити наступного завгоспа. Завидна стабільність, як у 1945-му. Той же сценарій: спочатку сувора догана, а потім на викинштейн.

Цього разу меч правосуддя мав покарати того, хто ніс таку ж відповідальність, як і сам директор. Більше того, адже сам Тарасюк призначав завгоспа Сильвестра Чижевського виконуючим обов'язки на час своєї відсутності.

Виглядало так, наче власні недоліки в керівництві Асобозом Тарасюк перекладав на іншого, щоб самого не посадили. Адже йому ніхто не заважав помічати недоліки в роботі малесенького колективу вчасно і не допускати проколів.

Черговим наказом у середині січня 1946 року він оголошує догану завгоспу – «залишив коней без кормів». Хоча Десна не замерзла. Кормів не вистачало – сіно ж за річкою.

19 січня Тарасюк видає цілу поему у формі наказу і підводить «фундамент» та звільняє з роботи і віддає під суд. Перераховує злочини завгоспа з

Асобо́з

ВІДДІЛ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
Місто *Чернігів* Область *Чернігівська*

РІЧНИЙ ЗВІТ за 1944 рік
про чистку міста
(гул та авто-асенізаційний транспорт)

Лист нп.	НАЗВА ПОКАЗЧИКІВ	Один. виміру	Фактично за 1940 р.	За планом на 1945 р.	Фактично за 1944 р.
а	б	в	г	д	е
І. Інвентар					
1	Кількість полів асенізаційних та компостування в місті на кінець року	число		1	1
	Із площі	га.		10	10
2	Середнє число робочих коней на кінець року	шт.		48	15
3	Кількість коней-дів перебували в господарстві за рік	коне-дів		1614	5475
4	Кількість робочих коней—занищено та пограбовано німецькими загарбниками	шт.	×		
5	Інвентарна кількість на кінець року:				
	а) автомобільних асенізаційних цистерн	шт.		10	8 15
	б) наливних бочок	шт.			
	в) пневматичних бочок з насосами	шт.		5	1
	г) каламашок	шт.			
6	Кількість руйнованих:		×		
	а) автомобільних асенізаційних цистерн	шт.	×		10
	б) наливних бочок	шт.	×		
	в) каламашок	шт.	×		
7	Загальна кількість бочок та каламашок на кінець року	кб.		5	44
	а) бочок	кб.		2,5	0,5
	б) каламашок	кб.			
8	Загальна кількість руйнованих і не відновлених бочок та каламашок на кінець року	кб.	×		5

Звіти контори Асобо́зу за 1945 рік

увгоспа Асобо́зу. За рік Тарасюк відправив під суд уже трьох своїх підлеглих – пряма дорога до таборів і білих ведмедів.

СТОРОЖІ ТА МОРОЗИ

У Чернігові на той час було неспокойно – перший післявоєнний рік. Злочинність висока, особливо крадіжки. Тому керівник бере на постійну роботу двох нічних сторожів двору – жінку і чоловіка, щоб працювали через день.

На початку лютого 1946 року в Чернігів прийшла справжня зима. Десна замерзла, і сіно з луку можна було перевозити.

Тарасюк наказав мобілізувати всіх коней, крім тих, що вивозили асенізаційні бочки, на доставку сіна на підприємство двічі на день.

Коней стали годували щедро – пуд сіна (16 кіло) на добу та півтора літри зерна. Ще й годували двічі на день.

Ідилія тривала до моменту, коли знайшли нову «злочинну схему» – об'їдки сіна. Коні ж не могли підібрати їх копитами. А ось працівники Асобо́зу об'їдками підтоплювали груби в гуртожитку. Саботаж!

Видав наказ: об'їдки сіна збирати і класти під замок на склад. Хто їх торкнеться – у Сибір. А сторожам наказано нікого чужих не пускати на територію, ніби там дійсно «золотарі» видобували золото.

Безпросвітна повоєнної атмосфера. 28 лютого у Чернігові арештували транспортника – людину, яка працювала на підводі чи санях. За що Вален-

такою пристрасно, що мимоволі здається – це не службова записка, а драма в п'яти актах.

Не відправив 2 підводи в розпорядження начальства – «міськкомунгоспу», не забрав кінські шкури померлих коней, не віддав у бухгалтерію рахунок на оплату двох возів, не лікував коней і тримав здорових поруч із хворими. Усе – як у кримінальній хроніці.

Так закінчилася кар'єра ще одного загоспа Асобо́зу.

тина Духна і звільнили з роботи та йому випала подорож туди, де макар телят не пас – невідомо.

Працівників і так бракувало, та до середини березня всі стоги сіна таки перевезли. Потім прийшло літо – гаряче, як у пеклі.

ПЕКЛО І ГОЛОД

Кінець травня 1946 року вийшов страшенно спекотним. Через жахливе пекло удень асенізатори починали працювати о 19 годині і вивозили нечистоти лише вночі. Спека знищувала усе живе, тому в Україні 1946-1947 роки були голодними.

Почалася економія коштів. Штат скорочували. Сумісників звільняли, навіть ветлікаря. Коні, мабуть, засумували.

Жорсткою була не лише погода. Черговий завгосп Асобозу вилетів з роботи. Протримався лише пів року. Директор звинуватив його у крадіжці фуражу і 32 кілограмів посівного матеріалу. Про те чи потрапив під суд – не повідомляється. Завгоспом стає В.Я. Терехов, який, уже за традицією, буде виконувачем обов'язків директора.

ПЕРЕДОВИК І СИМУЛЯНТ

Головного бухгалтера Анну Ілляш забрали на підвищення в міське комунальне господарство. Взяли на це місце Тимофія Кудрявцева. Але через 10 днів той прогуляв роботу і за це його звільнили, а справу передали до суду. Голоvbухом призначили Костянтина Лахтіонова.

Хліб тоді видавали за картками. За їхній облік відповідала Марія Тарасевич – жінка, якій довіряли найсвятіше.

Життя не ставало легшим. Чергового транспортника звільнили у жовтні за відмову збирати картоплю на підсобному господарстві Асобозу. А транспортник Абрам Гуревич не протримався на роботі й 2 місяці – звільнили з рідкісним «юридичним» формулюванням – за симуляцію в роботі.

Останнім наказом складного 1946 року стало звільнення одного теслі, який працював тимчасово, і поновленням на роботі колишнього – Гната Зевченка, який «повернувся з лав робітничо-селянської червоної армії».

Перший місяць зими був надзвичайно морозним, наприклад, 18-го грудня температура $-22,3^{\circ}\text{C}$. А ось 1947-й буде дуже спекотним у травні. І це стане жахом для України.

Так закінчився напівголодний і напівбожевільний 1946 рік у Чернівці – коні, бочки, накази, догани, арешти. Життя тривало. І коні бачили все – і війну, і суди, і зиму, і інколи трохи людської теплоти.

ГОЛОДНИЙ 1947 рік

Січень нового, 1947 року знову нагадав: в Асенізаційному обозі траплялися історії, які нині, з висоти 2000-х, пояснити можна хіба що маючи уяву і добру порцію терпіння. Щоб збагнути їхню логіку, доводиться мандрувати у післявоєнний Чернігів – світ, де здоровий глузд часто блукав десь і губився.

Звідки, наприклад, узявся на підприємстві бичок, якого хтось «позичив» чи просто вкрав на їжу? Почалося з того, що сторож попросив конюха підмінити його на ніч. Дізнавшись, директор Тарасюк вибухнув обуренням і видав грізний наказ: ще раз хтось самовільно зміниться на посту – і справу негайно передадуть до суду.

Та це виявилася його лебедина пісня на чолі Асобозу. Уже 17 січня міськкомунгосп знімає Тарасюка з посади й призначає нового директора – завгоспа Терехова. І так Тарасюк, попри всі намагання поводитися як «господар становища» і звалювати провини на підлеглих, протримався на «тепленькому» місці всього два роки й один місяць. Причину звільнення у сутінках минулого приховала пилюка наказів міської влади у той непростий рік...

РЕВІЗІЇ І ЗВІЛЬНЕННЯ

Новопризначений директор, який довго працював поруч із комірницею Фанею Гуревич, наступного ж дня звільняє її – за «безоблікове ведення комори». Таке формулювання виніс ревізор міськкомунгоспу. Хто ж винен насправді – попередник Тарасюк чи сам Терехов, який тепер швиденько усуває зайвих свідків, – питання майже філософське. Адже саме він був завгоспом і прекрасно знав, що відбувалося.

...Гортаючи книжку наказів підприємства, бачиш перед собою змучений інтригами й напівголодний 1947 рік – рік, що штовхав людей на вчинки, від яких у спокійніші часи вони перехрестилися б і втекли подалі. У боротьбі за виживання й лікті гострішають.

Новий директор узявся за дисципліну з ентузіазмом, гідним кращого застосування. Мало не віддав під суд нічного сторожа, який заснув на посту, залишивши ворота незачиненими, коли опівночі повернувся останній асенізатор. Порушення особисто зафіксував Терехов.

Та не минуло й двох тижнів, як сторожу Грищенку пригадали всі його «трудові подвиги»: як Терехов, тоді ще завгосп, виводив коня, а той мирно сопів на возі; як уночі з 5 на 6 грудня зникли три дошки, а потім іще одна – на Новий рік. Грищенка звільнили без виплати грошей, попередньо утримавши вартість украденого. Сувор арифметика голоду.

ПЕРЕЛОМ – ПІДСУДНА СПРАВА

Останній день лютого 1947 року. Коні, виснажені недоїданням, ледве стоять. Кінь «Бравий» асенізатора Духна падає та ламає ногу. Підприємству нанесені великі збитки – і тварина гине. Ветеринарна лікарня фіксує випадок, справу готують до передання в суд. Із зарплати Духна, який став цапом відбувайлом, утримуватимуть 25 відсотків – крайній знайдений.

Та директор добре розумів першопричину: коням просто не вистачало їжі. Уже за кілька днів він наказує збільшити норму сіна на 4 кілограми – до 16. Ніяких «відходів зерна» вже не існувало: їх з’їли ще взимку.

Навесні почастішали випадки, коли асенізатори виливали нечистоти туди, куди зручніше – або куди «просили» місцеві жителі. Терехов попередив: зливати тільки на поля й у сади колгоспів та радгоспів за договорами. Інакше – штраф або суд. Це нагадувало ту саму радянську приказку: «Крок вліво, крок вправо – розстріл».

Щоквартально перевіряли залишки фуражу й картоплі. Голод – не тітка. Холод – теж.

До 3 квітня наказали навести лад: вилучити «буржуйки» з гуртожитку, перевірити прописку всіх жителів і доповісти в міліцію. У ті часи перевірки гріли значно частіше, ніж печі.

ПРОТИ ТИФУ і ... СОБАК

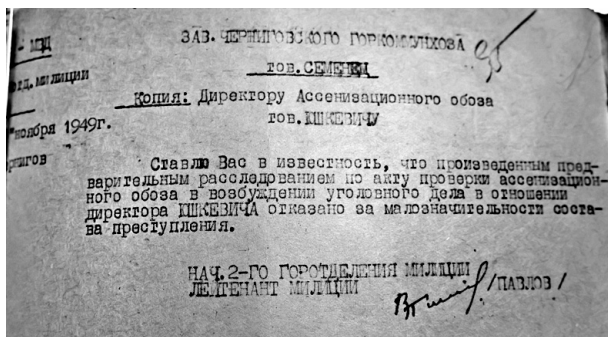
До життя впроголодь додавалися ще й епідемії на ослаблені організми. Тому 12 квітня на підприємстві було проведене щеплення. Через 14 років цей день в радянській країні стане днем космонавтики. Але побут і бідність тодішніх чернігівців говорили, що людина не була в пріоритеті. На порядку денному стояли політичні досягнення «найщасливішої у світі країни».

Ще однією з проблем голодного Чернігова були голодні собаки. Їхнє відловлювання тоді доручали Асобозу. І професія називалася «гицель», тобто людина, що виловлює безпритульних котів і собак. То справа нелегка, і не всі з нею справлялися. Особливо ті, хто мав співчуття до братів наших менших. Так 19 травня директор звільняє «ловця собак», як людину, що не може виконувати цю роботу.

СУВОРІ ДОГАНИ і КОНІ із ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Погрози судом сипалися, як насіння з дірявого мішка. Один із працівників обробив 5 соток власного городу у робочий час – отримав сувору догану, штраф у 50 рублів і попередження про можливий суд.

У Асобозі катастрофічно бракувало коней. Тож 12 червня директор відраджає завгоспа та двох працівників до Луцька – пригнати десять коней

Документ ревізії підприємства Асобоз 1949 року

по коней у Луцьк. А трьом попереднім, як у нагороду, дозволяють скосити собі по 30 соток трави на сіно на важкодоступних берегах озера Глушець – бонус за мандрівку.

За перевезення сіна з Глушця на територію Асобозу й подачу на горище конюшні платили один рубль за кожен пуд – 16 кілограмів тодішньої радянської радості.

Траву косили навіть на території старого пивзаводу на вулиці Київській – і теж везли в Асобоз.

А ось за погане прибирання ділянок на вулицях Чернігова в серпні звільняють двох прибиральників. Наступного дня на їхні місця вже беруть інших. «Святе місце порожнім не буває».

...Та були й моменти людяності. Короткий козушок, колись виданий працівнику Кравцову, залишили його дружині – як пам'ять про чоловіка, загиблого на війні.

А от асенізатори вперто продовжували зливати нечистоти там, де ближче. Несанкціоновані зливи знаходили біля дороги на Київ, поруч із Десною та поблизу водокачки на Стрижні. Розслідування тривало довго. Винним виявився Замалкін. Заяву та акт водокачки передали до міліції. Справа – підсудна.

Наприкінці жовтня – на початку листопада стартував опалювальний сезон. Усі тріски зі столярного цеху дозволялося збирати лише прибиральниці і нікому іншому! Тріски тільки для розтоплення печей контори.

За фуражем на зиму директор двічі їздив особисто до райцентру Дмитрівка (нині – селище в Ніжинському районі).

У грудні 1947 року траплялися перебої з водою у колонках. Для напування коней забороняли використовувати ополонку Стрижня, щоб коні не провалилися під лід. Треба було купити дерев'яні корита й наливати воду туди. За першими ознаками хвороби коня знімали з роботи.

із Західної України. Подорож туди й назад затягнулася майже на три тижні – до 4 липня.

У цей час косять луг за Десною. Коней усе одно не вистачає – треба ж і сміття, і нечистоти вивозити. Тому ще одного працівника відряджають

Цього ж стосувався і останній наказ року: проводити дезінфекцію конюшень і хворих тварин, а за потреби – відправляти їх до ветлікарні.

НЕСЛУХНЯНІ ЛЯПОВКИ та «ІНТИМНІ» РОБОТИ

Початок 1948 року заніс до Асенізаційного обозу нового директора разом із лютневим протягом. Схоже, у Чернігівському міськкомунгоспі хтось вирішив пограти в шахи й першим «пожертвував» Тереховим. На його місце урочисто посадили «товариша Юскевича Віктора Федоровича». При оформленні писали його через «ск», а далі вже креативили як Юшкевич.

А колишній завгосп Терехов повернувся на стару посаду – рівно настільки, щоб знову з неї полетіти. Бо колишніх конкурентів прийнято не тримати – максимум коротко струшують, а потім підчищають. Так сталося 11 травня.

ПОЧИНАЮТЬСЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

1948-й приніс Асобозу поступове «очищення» кадрів. Директор заходився шукати найменші, а подекуди й абсолютно вигадані приводи, аби позбутися працівників. Спершу під ніж пішов колісник – той самий майстер, що лагодив колеса для возів. Потім і прибиральниця Акуліна Пац. Але її швидко повернули: з'ясувалося, що на неї хтось так щедро накидав наклепів, що аж дивно, як папір не згорів.

Жінку-конюха Устю Ляповку, яка насмілилася відмовитися пасти коней уночі з 21 години до 5 ранку. Ніякого розуміння. Юшкевич миттєво звільнив її – одним днем, 10 червня. За кілька днів на її місце вже була інша людина.

Ще одну прибиральницю Тетяну Піскун то звільняли, то відновлювали, ніби перевіряли, чи не зламається від частих кадрових кульбітів. Складається враження, що директор або сам не знав, чого хоче, або точно знав щось не те.

МИСТЕЦТВО ДЕЛЕГУВАТИ

Що в Юшкевича виходило справді блискуче – це мистецтво перекладання відповідальності. Він робив це так легко й витончено, ніби зла махуча в казці про Попелюшку перед королівським балом, що виписувала падчерці гору домашніх завдань.

Завгосп Андрійченко став універсальним солдатом: зобов'язали і сінокосом керувати, і перевезенням сіна, і скиртуванням його на дворі Асобозу, і збиранням урожаю в підсобному господарстві, і обмолотом зерна, і

скиртуванням соломи, і перевезенням дров для опалювання підприємства і гуртожитку. Як казали б сьогодні – повнопривідний «мультифункціонал».

Простий робітник Гнат Зевченко отримав почесну місію доглядати гуртожиток на вулиці Академіка Павлова, 3 (нині – Тролейбусна): від прописки жильців до санітарії та пожежної безпеки. Багатопрофільний «комплекс Зевченко» працював без вихідних.

Така тактика мала забезпечити директорові броню від зняття з посади. І треба віддати належне – ця броня трималася довго, попри регулярні «артобстріли» у вигляді попереджень вищого начальства.

НІЧНІ (НЕ)ІНТИМНІ ЗМІНИ

«Якби ви знали, паничі, що люди роблять уночі...» – рядки Шевченка набувають особливого змісту, коли читаєш про нічні зміни асенізаторів.

У листопаді 1948 року міськкомунгосп видав нове розпорядження, і Юшкевич запровадив нічний графік роботи асенізаторів. Визволителі туалетів і вигрібних ям тепер мали виїздити в місто о 19 годині, а повертатися з роботи на підприємство о 3 ранку. Напевно, щоб вітер встигав розвіювати чи видувати побічні наслідки їхньої творчої праці.

Кожен мав здавати талони сторужу зливного поля, а той – нести їх у контору. Зливати десь «у кущах» – суворо заборонено. Іронія долі: одне зі зливних полів знаходилося перед Олександрівкою, де в 1970-х вирости будівлі комунтрансу – майбутнє АТП-2528. Земля пам'ятає все.

Транспортники, які возили сухе сміття, жили спокійніше: «з 8 до 17», стабільно, без нічних пригод. А місце зустрічі сміття і нечистот відбувалося на тій же території.

РЕВОЛЮЦІЙНЕ НАТХНЕННЯ

Соцзмагання до 31-ї річниці жовтневого перевороту відрапортувало: план за 10 місяців виконано на 101%. Але ревізія потім встановила, що змагання майже не проводилися. Просто головний бухгалтер Петровська вміла творити чудеса – без диму, але з відчутним вогником.

До свята директор подав її першою на почесну грамоту Міністерства комунального господарства. Такими ж грамотами відзначили асенізатора, двох прибиральниць і одного транспортника.

А ще директор оголосив подяку 12 працівникам і 12-ох преміював по 75–150 рублів. Мабуть, усі нагороджені грамотами залюбки б обміняли їх на премію, але... Загалом відзначили більше третини колективу. Революція, так революція – аби тільки на роботі втриматися.

НЕСКОРЕНИЙ ЛЯПОВКА

У ті часи прогул – не жарти. За пунктом 5 постанови Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 року за це могли й засудити.

13 листопада 1948 року Юшкевич звільнив асенізатора Тадея Ляповку за прогул – того самого, чия донька-конюх улітку теж виявила непохитність і була за це звільнена. Старший Ляповка начебто прогуляв – не виконав наряд, і коні простояли без роботи. Справу передали до суду.

Але Тадей не злякався й подав до суду сам. Бо невиконання наряду було не з його вини: замовник письмово відмовився від послуги.

Суд відновив Ляповку на роботі через місяць і присудив 930 рублів компенсації.

Юшкевич лютував. І почав чекати реваншу. До того ж ще й ревізія тиццала носом керівника, немов кошеня, у грубі промахи в роботі та перевитрати коштів.

НАЙБІЛЬШЕ СКОРОЧЕННЯ

7 січня 1949 року міськкомунгосп наказав скоротити 22 прибиральників. Директор виконав наказ миттєво – попередив за два тижні людей, яких недавно ще нагороджували. Потім частину жінок повернули, бо вони були з родин загиблих у війні – але «замість» когось треба було скоротити інших. І скоротили.

Через два місяці директор, відчуваючи творче натхнення за підсумками року, вирішив преміювати колектив із «директорського фонду»: собі та бухгалтеру – по 600 рублів, а десяти робітникам, які його підтримували, по 50–150. Баланс вийшов цілком радянський.

ПОМСТА ЛЯПОВЦІ

17 травня 1949 року з'явився епічний наказ: Юшкевич звільняє Тадея Ляповку за прогули... 25–26–27 травня. Тобто за майбутні.

Якби Ляповка чи адвокат побачили ту перлину канцелярської фантазії, то, мабуть, судили б уже директора – за пророчий дар.

Але й без того над Юшкевичем згущувалися хмари.

Схоже, він мав добрі зв'язки в міліції: асенізатора Архипова він спокійно відпускає в обласну міліцію – уже 20 травня. Після наказу про «майбутні прогули». Маніпуляції часом, очевидно, були його особливим хобі.

Але у ті роки творилося таке, що люди, яких, здавалося, уже можна було побачити десь у Сибіру, дивом вигулькували знов на роботі й працювали без відповідних записів про прийом на підприємство.

ДИСЦИПЛІНА КУЛЬГАЛА, А ДИРЕКТОР – НЕПІДСУДНИЙ

Сам Юшкевич дисципліною не вирізнявся. У відрядженнях викривляв звітність, приписував собі зайві оплачувані дні та додавав до командировочних звітів трамвайні талони з Києва, ніби колекціонував їх для альбому.

Міськкомунгосп розлютився й передав матеріали до міліції. Навіть керівник міста Сильченко – голова виконкому міської ради – підтримав.

Але наприкінці 1949 року міліція відмовила в порушенні справи через «малозначимість». Пощастило... чи то доля, чи знайомства...

Тим часом Чернігів прибирали дедалі гірше. Через нестачу працівників восени не встигали згрібати листя. 19 жовтня догану отримала бригадирка Муженькова – за неякісно прибрані вулиці Свердлова (тепер Полуботка) і Революції (тепер ділянка Шевченка від Савчука до Бобровиці).

СВАРИТИСЯ – НЕ МІШКИ ТЯГАТИ

Траплялися і «сюжетні» догани. Асенізаторку Марію Москаленко покарали за скандал і нецензурну лайку на адресу прибиральниці Рижкової – справжні жіночі баталії.

Але й чоловіки не пасли задніх. На кухні гуртожитку сварилися Толстенко, Затолокін і той же Зевченко. Чи був там мордобій – історія мовчить, але безлад був, а отже – догани всім.

Так минули сорокові – суворий час, коли чернігівці виживали, як могли, але водночас мали святу місію: підтримувати чистоту міста за будь-яких обставин.

Владислав САВЕНОК

Олександрові ЗАБАРНОМУ – 70!

ПЛЕКАЮ ЩАСТЯ І НАСНАГУ ЖИТИ

Відразу і прикро, і радісно – судить самі, чого більше. Нинішній квітень підпер під самісіньке горло ще один ювілейний нуль: Олександрові Забарному – сімдесят! Мало це чи багато? Та зовсім мало – якщо дивитися далеко вперед, услід тим, хто досягнув значно вищих рубежів. А якщо оглянутися назад, то й узагалі нічого. А де ж багато?.. А отам – посередині... У тому, що встигла людина зробити на цій землі.

Гм, посередині...

Та це ж узагалі – казка! Яри, ставки, переліски...

У людей села як села. Називаються, як правило, за іменами чи прізвищами перших поселенців-козаків. А то й за назвою професії, яка здавен стала тут визначальною. А наше село – Калужинці...

Куди не глянь, де не ступи... Восени чи навесні, а то й серед літа, після гарного дощу, – ні проїхати, ні пройти... Суцільна калюжа... Бредеш і ремствуєш: і кого це лиха година заперла сюди, що відважився поселитися?

Та ми хлопці неабиякі, зразу зметикували: не обов'язково ж грязь бачити в тих калюжах!.. А зорі навіть іскряться щоночі у високих небесах, щедро розсіваючи навсбіч золоте проміння?

Це вже пізніше дізналися, що й знаменитий Олександр Довженко був такої ж думки.

Забарний придивився пильніше за мене і видав цілу книжку, яку так і назвав – «Зорепад над Калюжинцями». І враз наскільки все змінилося!.. Не вітер залунав, а славетний кобзар Остап Вересай заграє на бандурі, щоб аж сонячні промені затанцювали довкіл. І Олександра Милорадович щемливим драматичним сопрано збудоражила вразливі душі... Як не зачаруватися? Як залишитися байдужо-непробивним?

На Чернігівщині кілька десятків письменників зі спілчанським квитком у кишенях, тобто офіційно визнаних майстрів пера, та ще більше таких, хто цю високу планку ось-ось готується подолати, проте Олександр Забарний виділяється серед них як доволі рідкісний митець... Бо не лише своє пише, а ще й доволі часто устигає відгукнутися на літературні новинки побратимів. Чи в газетах, чи в журналі «Літературний Чернігів»... Безперервність і розвиток літературного процесу в області – це і його справа. Як всеосяжного науковця-філолога – не лише письменника. Не тільки самому побачити, а й іншим показати, зацікавити якомога більше людей.

Він – різнобічний письменник. Пробує себе у різних жанрах – як поетичних, так і прозових, драматичних чи навіть літературознавчих, де має в своєму доробку не лише рецензії чи передмови, а й повість-портрет, приміром.

Трохи скаламбурю довкола його творчих здобутків. Добре підзапастившись пастелями Полісся, переконливо показав нам, що лелеки не зраджують. А тоді доклався, щоб наблизити нас до тайни образу. Бо тільки так ми можемо по-справжньому насолодитися акордами серця. За лаштунками літа теж немало таємниць, до яких ми маємо якомога швидше долучитися. Інакше – як повернутися на стежину пам'яті? На довгождану калинову сповідь. Можливо, під знаком «білої плями»? Щоб ліпше грішницю зрозуміти, до обрисів на серці не так то й просто достукатися... Зате ж який зорепад над Калюжинцями в нагороду! І Ніжин щедріше кам'яною квіткою українського бароко розквітне. І митець чистого серця повніше розкриється. А які багряні терикони виростуть! По обидва боки серця – не десь там...

Письменник відрізняється від нормальної людини тим, що ніде не здатний відпочивати. Він лежить на лікарняному ліжку, з двосторонньою пневмонією чи навіть з інсультом, та голова все одно працює... Пише невблаганно... Продовжує історію свого краю...

От і останнього разу...

Шість чоловіків у палаті... Кому війна, а кому й без неї болячки проходять не дають... Розмірковують про життя-буття. Хто за радянським стабільним минулим іще не дотужив, а хто й за втраченим майбутнім переживає. Це ж скільки років молоді хлопці в окопах змарнували!.. А життя-то йде... Не квітує, як хотілось би, а ще на нерозквітчаному вітті присихає.

Сашко-молодший, літературний герой його оповідання, колишній кадебіст, а потім і есбеушник, бідкається, що хвороба звалила невчасно. Син пішов добровольцем захищати Україну, через пів року поранило, в госпіталі лежить, а батько... Замість того, щоб провідати, валяється тут без діла.

Щиро ділиться-розмірковує:

«— Значну частину своєї військової служби я прослужив у Росії – Краснотаврськ, Казань, Уфа... Мені видавалося, що у нас радянський народ – дуже міцна і злагоджена родина. І от маємо! Виявляється, усе це були ідеологічні побрехеньки. Ніякої радянської спільності не існувало. Були лише великодержавницькі забаганки. Як там у Шевченка: «На всіх языках все мовчить, бо благоденствує...» Отак, за телячим мовчанням і втратили ми українську державу. А тепер діти кров проливають, щоб її відродити та й ще захистити. Молоду кров».

Справді, від правди не сховаєшся. Якщо не теплою ковдрою, так мокрим рядном накриє. За все треба розплачуватися, бо не все в нагороду.

Як для митця, дуже важливо, що Олександр Забарний уміє в самісіньку гущу подій проникати – чи минулих, чи сьогоденних. Ще й розсудливо поводить там. Бо не забуває до себе приміряти те, що у висновок напросилося. Чи до своїх дітей, онуків. Як їм це носити, збагнути?

Ні-ні, та й згадається давнє... Коли Олександр Забарний був уже в нишньому часі – ще за кілька десятиліть перед ним. Коли він, здавалось, передчасно журився:

*Як ще багато я не встиг!
Як ще багато не побачив!*

І ніби виправдовувався:

Я долі шлях рубцями значив...

І жахався, хапаючись за голову:

Скількох же друзів не вбери?!.

Хоча персонально його вини тут не було. Життя таке... Каверзне... Підступне... Несправедливе...

І стискував долонями скроні, противлячись:

*Що ж, вік отак прожити в борг?
Краси й любові не пізнати?..*

І тут же – відчайдушно відповідав:

*Тож краще камінь в грудях мати,
Ніж серце, де відсутній Бог.*

А Бог, як виявилося, крадькома теж задивляється на зорі в калюжинських калюжах. Крадькома – бо не хоче звертати на себе увагу й не заважаєти іншим милуватися їхньою відстоюною у віках красою.

І вітер не хоче доривати з відчаю струни на вересаєвій бандурі – лише обривки призабутого драматичного сопрано доносить.

І в трагічних відголосках рашистських вибухів на українській землі поет стривожено стрепенається... Як до жаданої криниці, щоб погамувати спрагу, звертається до багатовікової народної пісні:

*З джерельної озер твоїх блакиті,
З предвічної краси твоїх дібров
Плекаю щастя і наснагу жити
І не втрачаю віру і любов.*

Анатолій ШКУЛПА,

*поет, прозаїк, публіцист, літературознавець.
Член Національної спілки письменників України.*

*Редколегія журналу «Літературний Чернігів» щиро вітає відомого поета, прозаїка, науковця, одного з найактивніших членів редколегії та автора журналу **Олександра ЗАБАРНОГО** зі славним ювілеєм – **70-річчям!***

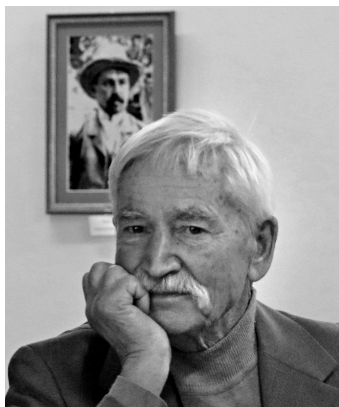
Бажаємо міцного духу, бодрості, здоров'я, втіхи від зробленого і творчого надиху на многая літа!

З роси і води!

До анкети «Письменництво:
важкий хрест чи лавровий вінець?»

МИХАСЬ ТКАЧ:
***Я формувався як прозаїк
на творах українських письменників***

Михась Михайлович Ткач народився 19 вересня 1937 року у с. Сахнівка Менського району на Чернігівщині. Закінчив Ніжинський технікум механізації сільського господарства, факультет малюнку та живопису Московського університету мистецтв, Остерський будівельний технікум. Мешкає у Чернівці. Автор понад двох десятків книжок прози та книжок для дітей. Лауреат українських та міжнародних літературних премій. Заслужений працівник культури України.

– Що змусило Вас в житті взятися за перо (бажання висповідатись, прославитись, чи заздирі, гроші і т. п.)?

– Скажу відразу, що на замовлення чи ради якоїсь вигоди художніх творів ніколи не писав. Думаю, що творчість, то Божий промисел, особливий прояв людської душі, прагнення її прорватися крізь одноманітну марноту марнот до духовної широти, зберегти в ній те світле і небуденне, що лишилося за кордоном дитинства. У ті повоєнні злиденні роки я змушений був часто пропускати той чи інший урок ради того, щоб просто жити. Мое сприйняття світу, краси природи, любов до рідного краю, до людей формувалося не за партою, а тоді, коли я під палким сонцем збирав у полі коло-

ски, гріб з мамою в лузі колгоспне сіно, ходив з мотузкою до лісу по дрова, мандрував у ярах, купався у річці Снов та мокнув під проливним дощем. І ці незбагненні й манливі стежки, певно, сприяли моєму образному мисленню, наснажували серце любов'ю до мистецтва, до художнього слова.

Адже в дитинстві вечорами при каганці читав, як ми тоді казали, «прочотні книжки», малював. Пам'ятаю, коли йшов до школи, то, окрім учнівських зошитів (підручників тоді практично не було), я клав у полотняну шаньку, яку пошила мати, художню книжку і олівець. Той олівець беріг як щось найдорожче, бо його важко було десь купити. Читав на перервах, було, й на уроці, кладучи книжку на коліна, малював своїх друзів, пейзажі, що бачив за вікном.

Пізніше, після школи, як вчився вже заочно у Московському університеті мистецтв на факультеті малюнку і живопису, то виходив на природу, як правило, вранці або надвечір, коли обрій був у яскравих кольорах, і малював. А повернувшись додому, під враженням щойно баченого дива я брав до рук ручку і відтворював ту красу природи на папері словом. Так з'явилися перші словесні етюди.

– Коли Ви задумали стати письменником, мали взірця? Хто він?

– Не знаю, чи у дитинстві мріяв стати письменником, швидше – художником, бо переважало малярство. Проте до художньої книжки була якась особлива пристрась. Уже в шкільні роки читав, окрім українських авторів, тих, що входили до кущих шкільних програм, ще й світову літературу. Тоді ми, сільські хлопчак, захоплювались романтичними творами французьких і американських письменників, таких, як Джек Лондон, Жуль Верн, Еміль Золя, Теодор Драйзер, Марк Твен та іншими. Пам'ятаю, коли вчився у сьомому класі, вчителька російської мови дала мені почитати Олександра Дюми трилогію «Три мушкетери», то я її кілька днів не випускав з рук. І, коли служив в армії, зачитувався такими книжками. Звичайно ж, на жаль, у перекладі російською мовою. Можливо, вони щось і навіяли в душі романтичне, але на формування в мені письменника, думаю, тоді дуже не вплинули.

А вже, як повернувся з війська, то відразу, з якимось внутрішнім відчуттям до рідного, спонтанно поринув у світ української літератури і відчув красу українського слова. Читав класику і сучасних авторів – прозу і поезію, все, що з'являлося на сторінках періодичних видань. Особливо в період «хрущовської відлиги», в роки шістдесятників, коли стали доступними твори, заборонені режимом. Було, мало не щодня заглядав до кіосків та книгарень, щоб нічого не пропустити. Мене найбільше приваблювала

«мала проза», новела як така, в основі якої національні традиції, ліризм і образність. Вважаю, що наша новелістика одна з найкращих у світі, але, на жаль, досі не оцінена.

Я вчився і формувався як прозаїк на творах українських письменників, таких, як Нечуй-Левицький, Василь Стефаник, Олександр Довженко, Михайло Коцюбинський, Григорій і Григір Тютюнники. Безмежно люблю твори Григорія Косинки. Можу сказати, що саме він для мене став учителем як у ідейному сенсі, так і щодо побудови твору.

– Як Ви починали в літературі?

– Свої перші літературні твори, чимало з яких і досі не опубліковані, я почав писати зовсім не думаючи про друк. Відтак прийшов пізно в літературу. До того ж пробитися тоді до столичних журналів та й видавництва було складно, коли в твоїх творах не оспівувалося радянське рабство. Я надсилав неодноразово свої новели до столичних журналів, таких як «Вітчизна», «Дніпро», «Ранок», але їх не друкували. Отримував тільки відписки, на кшталт: «Шановний Ткач. Отримали ваші оповідання. Гарна стилістика, мова. На жаль, надрукувати не можемо, бо в редакції вже подібні твори є». Не знаю, чи варто з цього шкодувати. Мабуть, так мало бути. По суті мої однолітки в ті роки, зокрема Євген Гуцало, Володимир Дрозд та й інші уже мали свої книжки, стали членами Спілки письменників, а я робив тільки перші кроки, радів тому, що нарешті моє оповідання «Один тільки вечір» надрукував Роман Іваничук у львівському часописі «Жовтень». Здається, це був 1972 рік. А перша прозова книжка «Сонячний полудень» з'явилася на світ Божий аж через сім років у видавництві «Молодь», яку редактор Іван Кирій просто переписав на свій лад. Те ж саме сталося і з другою у цьому ж видавництві, що має назву «Диво».

З неї було вилучено мою душу. Вона мені принесла не стільки радість, як розчарування. Довелося при перевиданні все відновлювати.

– Як Ви творите?

– пишете постійно, щодня; у визначений час стільки-то годин; тільки якоїсь певної пори року; під час відпустки; коли приходить нахнення; вдень, вночі?

– де Вам найкраще пишеться (замкнена кімната, відкритий простір, людна кав'ярня, читальна зала бібліотеки, ліс...)?

– як довго готуєтесь до того, аби посадити себе за письмовий стіл?

– Вам знайоме таке поняття, як «лінощі»? Як Ви їх поборюєте?

– що стає приводом для написання твору (конкретна подія, вража-

ючий факт, особа в історії, актуальна тема, соціальне чи державне замовлення...)?

– пишете ручкою (кульковою, наливною), одразу друкуєте на друкарській машинці, надиктовуєте комп'ютеру?

– чи використовуєте під час писання довідкову літературу (словники, енциклопедії, літописи, інші книжки)?

– чи надаєте значення ритму фрази, речення?

– яка продуктивність Вашої праці, коли відчуваєте, що пишеться (у машинописних сторінках за добу)?

– чи використовуєте стимулятори для активізації письменницької творчості (кава, музика, дощ за вікном, вино, куриво, інше)?

– чи можете подати якийсь особливий рецепт викликання натхнення (дотримання творчого біоритму, читання доброї художньої літератури...)?

– скільки разів переписуєте свої твори до остаточної редакції?

– оповідання, повість, роман пишете підряд чи частинами (часом з кінця, з середини, з найцікавішого місця)? наведіть конкретний приклад;

– для написання багатосторінкового твору складаєте план розвитку подій, характеристики героїв?

– звідки берете матеріал для своєї творчості? Як часто прототипами Ваших творів стають конкретні люди? Яку частину становить домисел у Ваших творах?

– чи не надокучає Вам власний стиль? Зміна жанру, стилю, освоєваної творчістю історичної доби – чи існує для Вас така необхідність, потреба?

– чи не заважають Вашому творчому процесу сім'я, друзі? Ваше переконання – чи слід письменнику одружуватись?

– коли Вам не пишеться, що Ви робите?

– чи є у Вас задуми, початки, незавершені уривки, до яких Ви ніколи не повернетесь і які ніколи не стануть закінченими художніми творами? З яких причин не стануть?

– які відчуття Вас опановують по завершенні роботи над твором (прочитати комусь, бажання надрукувати в журналі, відчуваєте блаженство, радість чи навпаки – спустошення, жаль...)?

– Пишу, коли є час, тоді, коли пишеться. Звичайно, щодня за стіл не сідаю, якщо не брати до уваги якісь тимчасові помітки, щоденникові записи, нотатки. Це тільки граф Лев Толстой міг дозволити собі таку розкіш, бо мав достаток. А мені, простому гречкосію, треба ще й на хліб заробляти.

Проте як з'являється натхнення, творчо працюю постійно. Це коли оживе в серці образ героя, то вже позбутися його мені несила. Де б я не був – на роботі, в дорозі чи в лісі, – скрізь думаю над майбутнім твором. Часом і вночі, особливо ранком, як тільки прокинувся, проймаюся ним. Переглядаю деталі сюжету, щось доповнюю, продумую кожне речення, слово, образ.

– Як не дивно, дача не стала зручним місцем для творчості, моя душа там завжди прикута до саду, до землі. Бібліотека чи кав'ярня теж не для мене. Мені потрібні усамітнення і тиша. То працюю повсякчас вдома, у своєму невеличкому кабінеті, де є робочий стіл, бібліотека, є духовна аура.

– Сідаю за стіл відразу, коли вже накопичилося достатньо матеріалу, як сформований в думках твір, бачу його в уяві, живу ним, коли знаю, як у ньому все має починатися і чим закінчитися.

– Відчуття лінощів не відчуваю, бажання писати є постійно. Навпаки, мучить те, що якісь обставини постійно забирають час, відволікають, не дають такої можливості, щоб сісти за стіл, коли є вже задум.

– Мене приваблюють у першу чергу прості люди, які чимось вразили, схвилювали, які зустрічалися не раз на моєму життєвому шляху. І ті, які залишили слід в моїй пам'яті ще з дитинства – їхні вчинки, почуття, людяність чи дика нищість. Їхня неоднозначна поведінка в суспільстві. Соціальні умови, в яких доводиться їм жити.

– Пишу спочатку кульковою ручкою, деякі абзаци викреслюю, а то й цілі сторінки, після чого переписую заново. Потім набираю на комп'ютері. Проте й там працюю над текстом.

– Маю під рукою словник українських ідіом, орфографічний словник. При необхідності заглядаю до них, щоб уточнити якесь слово чи вжити нове, яке б співзвучно було в даному контексті.

– Над кожним реченням працюю вдумливо, прискіпливо, для мене має значення чи то підмет у ньому перший стоїть, чи присудок. Часом переставляю слова, замінюю, щоб був певний ритм, мелодійність, щоб кожна фраза звучала гармонійно, поліфонічно. Надаю великого значення художнім деталям, образності.

– Щодо продуктивності праці, то вона, на жаль, невисока. Не можу цим похвалитися. Не маю такої можливості віддатися творчості сповна. На те є багато причин. Ось уже тридцять три роки редагую журнал. На все потрібний час. Та, власне, я й не оцінюю свою продуктивність кількістю набраних сторінок за годину чи то за прожитий день, а швидше – художнім рівнем зробленого.

– Горілка для мене не є стимулом для творчої праці, кави теж не вживаю. Музика, якщо, вона в іншій кімнаті, може бути. Гарно працюється, коли йде за вікном тихий дощ чи сніг.

– Перед тим, як сісти за стіл, усамітнююсь, прислухаюсь до порухів душі, часом виходжу на свіже повітря. Інколи беру до рук збіорчку поезій поета, твори якого люблю. Це налаштовує на ліричний лад.

– Твір я не пишу навмання, куди мене виведе думка, сюжет. Я його, так би мовити, будує. Першими у ньому в моїй уяві мусять з'явитися «фундамент» і «дах». Часто лірична новела народжується на одному подиху.

– Я не вигадую героїв. Прототипами моїх творів, як правило, є конкретні люди, ті, яких добре знав з дитинства, які чимось полонили мою душу, а також ті, кого зустрічаю сьогодні, які вразили мене своїм характером, діями, світоглядом. Домисел по суті відсутній, є художня правда.

– Скажу, що останнім часом працювати над тим чи іншим твором стає складніше. Це правда. Є відчуття власних повторень певних висловів, фраз, образів і навіть тем. Тут зміна стилю чи то жанру, можливо, була б і необхідна. Про це думав не раз. Але виявилось, що зійти з протоптаної творчої колії не так просто.

– Я одружений, але це ніяк не заважає мені творчо працювати, якогось негативу не відчуваю. Дружина теж творча людина, поетеса, вона розуміє мене, підтримує повсякчас. Одна з перших читає мої твори. Діти також схвалюють мій вибір. Якщо є в родині самоповага, любов одне до одного, то така родина не є гальмом, а радше стимулом до творчості. Звичайно, якщо є непорозуміння між подружжям, як це часто буває, то належної праці не буде. І це біда для творчої людини. То чи варто одружуватися письменникові – питання риторичне. Адже немає гарантії, що письменник, живучи в самотності, може зробити більше чи написати щось вагомніше. Тут часто й густо спрацюває психологічний фактор.

– Інколи буває так, що сиджу над чистим папером якийсь час, а думки потрібні не йдуть, не течуть стрімко, як потічок, ніби відступили в глибину пам'яті. Тоді просто залишаю стіл, і якщо є можливість, то йду до лісу. Там, серед природи, душа наповнюється знову енергією, почуттями, з'являються думки, оживають зворушливі події твору.

– У шухлядах столу лежить чимало нотаток, є незавершені етюди, оповідання, навіть повість, більшість яких писалися у радянський період життя. І повертатися до них я вже не буду, немає сенсу. Можливо, з історичного погляду вони чогось варті, але після падіння злочинного режиму інтерес до них зник.

– Після завершення твору є відчуття легкості, душевної втіхи, розкриленості, так ніби сталося в житті щось важливе, позитивне. Бажання надрукувати твір у журналі з'являється пізніше, після того, як він відлежить трохи, коли прочитаю його спокійно, як редактор, без емоцій.

– Якою мірою впливає на Вашу творчість оцінка твору друзями, редакціями, рецензентами?

– Думки друзів про мої твори сприймаю належно, зокрема й оцінку рецензентів, навіть критичну, бо розумію, що мої твори аж ніяк не ідеальні. І тому слухні зауваження беру до уваги. А ось надмірне вихваляння, що інколи буває, не додає мені втіхи, якоїсь радості, більше ставить в незручність, гнітить.

– Чи ведете Ви щоденник? Чи робите які записи-спостереження?

– До щоденників ставлюсь позитивно. Сьогодні багато хто з українських письменників пише їх і друкує. Висловлюватися коротко і змістовно завжди приваблювало митців. Адже і трактати, діалоги, притчі Григорія Сковороди, то теж своєрідний щоденник, в якому автор в афористичній формі залишив нам глибокі філософські думки.

Велике враження маю від щоденників В. Винниченка, О. Довженка, В. Стуса, О. Кістяківського та інших. Надто приваблива і емоційна щоденникова проза Петра Сороки. Його денники зворушують серце.

Я писав регулярно щоденник з 2004 року по 2015, який опублікований у моїй книжці «У проміжках дерев» (2017) та у тритомнику «Твори» (2019). Нині роблю періодично записи.

– Чи повертаєтесь до своїх уже опублікованих творів, аби їх переробити, удосконалити?

– До опублікованих творів, які виходили у радянський час, повертався один раз, коли готував їх до перевидання, щоб повернути втрачене, те, що вилучили цензори і редактори. До інших, що вже увійшли до книжок, ніколи не повертаюсь. Вважаю, зачіпати настроєву прозу, то справа невдячна. Якою її народив, пустив у світ Божий, такою має й жити. Тим паче, що нині такий незбагнений час, народ наш у страшній біді, яку спричинила московська орда, горять наші міста і села, гинуть люди, природа, шалені темпи життя породжують неординарні події, часом трагічні, героїчні вчинки людей, які полоняють серце, хвилюють, пробуджують почуття, з'являються задуми, які спонукають до написання нових творів.

– Чи треба письменникові читати? Як багато Ви читаєте? Зокрема чи достатньо уважно стежите за сучасним українським і світовим літературним процесом?

– Письменнику художні твори читати необхідно постійно, і не тільки сучасну літературу, а й класику, щоб поповнювати творчу енергію, поси-

лювати відчуття художнього слова та стежити за літературним процесом. Я повсякчас беру до рук твори наших талановитих попередників. Зарубіжну літературу теж читаю (сучасну рідше), але тільки в перекладі українською. Книжки сучасних українських авторів, які сьогодні косяком пливають до бібліотек, з'являються в Інтернеті, доводиться читати вибірково, в основному ті, які суголосні моїм світоглядним позиціям. Та й фізично неможливо прочитати все те, що сьогодні видається в Україні. Я як редактор маю певне уявлення про стан української літератури, маю свою думку про неї, бо отримую багато книжок авторів, художніх творів, критичних статей для друку в журналі, слідкую за періодичними виданнями, деякі передплачую.

Однак, нині за сучасним літературним процесом в Україні, коли вихід різножанрових книжок високий, а розповсюдження зводиться до нуля, стежити дуже складно. Проте по можливості прагну це робити. Радую те, що сьогодні творча молодь активно заявляє про себе, пише сучасну поезію, прозу, критичні статті, видає книжки, засновує періодичні журнали. Це помітно поживляє літературний процес.

І хоча він стрімкий, розмаїтий, однак, на мій погляд, дещо хаотичний.

– Чи були у Вас періоди розчарування життєвим вибором – вибором письменницької долі?

– Ніколи не нарікав на письменницьку долю, бо не я її вибрав, а вона мене. Я довго шукав себе, надбав безліч професій, багато з яких дали б мені престижне місце в суспільстві, можливо, більш заможніше життя, ніж маю зараз, але я не зупинився на них, бо душа прагла чогось іншого. І Господь спрямував мене у творчу стихію.

Я вдячний долі за те, що життя моє проходить у любові до рідного слова, до світу цього, людини, природи і цю любов передаю новому поколінню.

– Що б Ви побажали молодим, які мріють стати письменниками?

– Хочу зазначити, що бути письменником – значить бути надто відповідальним перед собою, Богом і суспільством. Це слід усім пам'ятати. А тим молодим людям, хто вже має мрію стати творцем, скажу: йдіть за мрією до кінця, вірте в неї, не зраджуйте їй і тоді обов'язково досягнете мети. Працуйте над собою, читайте якомога більше художньої літератури, особливо українську класику, бо вона одна з кращих у світі, шануйте слово, бережіть його сакральну суть, бо воно від Бога.

Запитував
Василь БОНДАР

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ПОБРАТИМА

Днями зупинилося серце справжнього, неповторного поета і журналіста Дмитра Іванова. Відхід його у вічність, то тяжка втрата для літературної спільноти, громадськості Чернігівщини, України, особисто для мене. Немовірно сумую за другом.

Дмитро Іванов – унікальна особистість, лицар поетичного слова своєї епохи. Своїм надивовижу талановитим поетичним словом, ніжним і добрим серцем поет створив живий образ села повоєнного часу, показав його красу, соціальну трагедію, показав надзвичайно вразливу душу сільської людини, її подвиг, яка, поневіряючись на колгоспному полі, підняла з руїн Україну. Про повоєнне сирітство, знедолених вдів, образи, свавілля місцевих «вождів», голод, голод і нужду Дмитро Іванов писав з болем, простими буденними словами, заземлено, навіть жорстоко, без прикрас, романтизму, без будь-якого пафосу.

У багатьох його віршованих новелах, сюжетних баладах постають правдиві вражаючі людські історії, часом не значний епізод з буденного життя людини проймає художньою гостротою слова, стає узагальнюючим. Часто, на перший погляд, такі прості, скупі слова, вихоплені зі зболеного серця, а разом з тим відверті, часом вразливі, в яких відсутні будь-які штучні новації, а тільки яскрава образність, символізм і жива правда, магічно проймають душу читача. Його не приваблювали в сучасній поезії всілякі новітні форми, конструкції на кшталт неримованих текстів, галаслива риторика тощо. Головними критеріями для його творчості були почуття і глибина

новиті твори. По своїй натурі він був привітною людиною, щирою, можна сказати – доброю, товариською. До того ж, жартівник, навдивовижу дотепний, завжди знаходив потрібне слово у розмові. Мав щедрю селянську вдачу, часто надавав безкорисну фінансову допомогу багатьом починаючим літераторам на видання їхніх книжок тощо. Коли приходив на ювілейний вечір своїх друзів, то завжди дарував великий букет троянд і якийсь сувенір – чи то футболку, чи інший одяг з написом на ньому «Гарт».

У 1991 році він очолив газету «Гарт», а я, роком пізніше, заснував журнал «Літературний Чернігів» і став його головним редактором. Дмитро Іванов був членом редколегії журналу з перших днів його заснування, опікувався ним, надавав необхідну підтримку. Ми друкували один одного на сторінках своїх періодичних видань. На всіх зібраннях, презентаціях моїх книжок Дмитро завжди говорив теплі слова про мою творчість. Характерно, що він мав ще один талант – талант художнього читця. Він умів своїм акторським голосом донести свій твір до слухача, розчулити ним душу. І не тільки свій, було, читав Т. Шевченка, Л. Талалая так виразно і дохідливо, що серце мліло. Якось, пам'ятаю, на одному із літературних заходів, він не очікувано прочитав мою коротеньку новелу «Незамінний», в якій йдеться про такого собі партійця, «свою» людину, яку, незважаючи на те, що він не може прожити і дня без чарки, підвищують по роботі. Я не придавав особливого значення цій новелі, бо написав експромтом, а коли послухав Дмитра, то відчув щось інше, глибше в цьому творі, ніж те, що я хотів сказати при написанні його.

Сила поетового слова в умінні побачити в простій життєвій історії щось глибше в людських долях, їхніх взаєминах, бездонно і вічно зболене і довести до художнього узагальнення, яке вражає своєю вбивчою правдою, прозрінням. І разом з тим, серед таких пророчих, часом не дуже радісних, сумних творів є чимало поезій світлих, дотепних, в яких багато гумору, любові до світу, природи, до матері. Він безмежно любив своє село, його красу і неповторність змалював у багатьох творах.

Ось мене

В безовім світлі

М'ята іде зустрічати

Вздовж

Найсвятішої в світі

Стежки –

До рідної хати.

Гайстрам у білих кошулях,

Всім, хто про мене забувся,

Всьому,
Що суще,
Кажу я:
– Здрастуйте!
Я
Повернувся!

Дмитро Іванов – людина високої любові й глибинного таланту. Я захоплювався його принципіальністю, наполегливістю, вимогливістю до себе, сміливістю, я б сказав, часом відчайдушністю, яку проявляв у багатьох екстремальних ситуаціях. Він писав балади, легенди про людські долі, Україну, її героїв, а разом і з тим і сам став легендою. Його ім'я назавжди увійде в історію української літератури, його талановиті твори читатимуть прийдешні покоління.

Вічна пам'ять творцю!

Михась ТКАЧ

ЛЕГЕНДИ ШВИДКОПЛИННИХ ЛІТ ЧИ ЛЕГЕНДАРНА ПОСТМОДЕРНА АНЕСТЕЗІЯ?

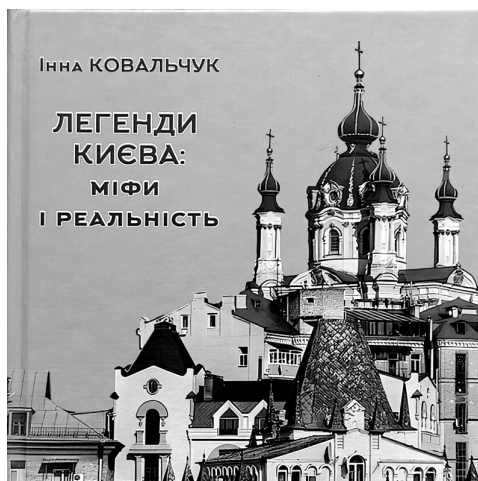
Ковальчук Інна. Легенди Києва: міфи і реальність. Київ: Друкарський двір Олега Федорова, 2025. 148 с.; Ковальчук Інна. Анестезія. Київ: Артіль, 2024. 136 с.

Відома київська письменниця Інна Ковальчук напрочуд активно працює в жанрах громадянської, пейзажної та інтимної лірики і загалом у мета-жанрі філософської поезії. Вона znana також як перекладачка з багатьох європейських мов, регулярно оприлюднює у літературній періодиці та у соцмережах критичні есе про творчість сучасних авторів. Розкрилася несподівано та оригінально у книжках для дітей.

Але насамперед Інна Ковальчук – поетеса, тож у якій би письменницькій іпостасі не виступала вона, так чи інакше в кожному її рядку проглядає поетеса (майже за М. Вінграновським). Стоїть і дивиться на світ крізь оптику образу. І тут уже неважливо – ямбом чи хореем, а, може, верлібром написані її тексти. Прозописьмо Інни Ковальчук уперемішку з віршами, як і її критичні візії чи твори для дітей, вирізняються образністю, ритмічністю та емоційною насиченістю.

Стародавнім і вічно юним Києвом наснажені всі її попередні збірки, особливо «Легенди Києва: міфи і реальність» (друга книжка циклу «Київ знаний і незнаний») та «Анестезія».

Книжка «Легенди Києва: міфи і реальність» «розповідає про найвідоміші давні та сучасні ле-

генди міста. Київ завжди був оповитий містичним флером, майже на кожному кроці зустрічаються згадки про міфічні істоти, живуть прекрасні казки, частина з яких прийшла до нас іще з давньослов'янських часів», – так зазначено в антоції до видання.

У науці про літературу терміном *легенда* (від лат. *legenda* – те, що слід читати) позначають жанр усної народної творчості та художньої літератури. Це оповитий казковістю і фантастикою переказ про якусь визначну подію чи улюблену народом особистість.

Фольклористи розрізняють легенди *апокрифічні*, *міфологічні* та *історичні*. *Апокрифічні* легенди, відомі з часів Київської Русі, виникли на противагу біблійним та євангельським розповідям про створення світу, про перших канонізованих церквою святих тощо. Особливою поетичністю відзначаються *міфологічні* легенди. В них розповідається про чудодійні перетворення людей у птахів, звірів, у стихійні природні сили (вдова стає чайкою, злий свекор – вовкулакою, дівчина – тополею або зіронькою і т. д.). В *історичних* легендах відбилися народні уявлення та погляди про тих чи інших видатних осіб, дається оцінка певним історичним подіям. З XIII ст. передаються з покоління в покоління вікопомні легенди про боротьбу киян супроти полчищ Батия («Про Михайлика і Золоті ворота»).

Книжка Інни Ковальчук увібрала зразки усіх трьох різновидів легенд. Почасти мозаїчно вони представлені чи не в кожному з двадцяти трьох есе. До того ж у кожному з них є також і літописні вкраплення. *Літописи* – це історичні твори в Київській Русі, а згодом в Україні, в яких розповідь про історичні події та факти подано у хронологічному порядку за роками.

Велетенськими епопеями про події давно минулих років є літописи Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка та інші. Книжки ці писали століттями. Багато поколінь передавали з рук у руки вікопомне перо, щоб закарбувати діяння минувшини. Закарбувати словом у пам'яті тих, що жили, тих, що живуть, і тих, що будуть жити.

«Легенди Києва: міфи і реальність» – це книжка витончених літературно-краєзнавчих есе вперемішку з віршами (за творчим задумом авторки, кожній легенді передують вірші) про історію Києва, де легенди, історичні факти (літописні вкраплення), міфи, роздуми переплітаються у своєрідну поезію в прозі, присвячену українській столиці.

У першому есе «Велесова сопілка миру» оживає легенда про молодого майстра Кияна, смертоносна зброя якого косила хижих половців, та його наречену Зоряну. Втративши батька, дівчина щоденно просила могутнього бога Велеса вберегти її коханого від усіляких бід. «Розчахнулося небо, і на золотому сонячному промені спустилася до рук Зоряни чарівна Велесова сопілка». Неземна її мелодія нагадала кожному про життя, а не про смерть. Зупинилася битва, розійшлися непримиренні вороги, «а згори дивився

на землю великий Велес, який дав людям новий урок довічної мудрості» (с. 8), адже не все в цьому світі можна вирішити за допомогою меча.

Есе «Золоті ворота» – розповідь про пам'ятку архітектури, невід'ємну частину історії міста, одну з його візитівок, містить легенду про богатиря Михайлика, найсильнішого воїна стародавніх киян. Силу богатиреві дав сам Архистратиг Михаїл, небесний оборонець Києва. Коли військо монгольського хана Батия оточило місто, взяло його в облогу, хан наказав захисникам видати богатиря, погрожуючи знищити все живе. Злякалися кияни Батиевих погроз і вирішили видати Михайлика ворогам. Дізнався про це богатир, гірко йому стало від такого наміру земляків. Узяв свій величезний спис, підняв на нього Золоті ворота і виніс їх з Києва та й пішов разом з ними світ за очі. «Залишене без оберега місто було зруйноване монгольською ордою майже вщент, гірко пошкодували кияни про своє немудре рішення» (с. 21).

Есе «Собор святої Софії» відтворює легенду про Богоматір Оранту. Так називають кияни захисницю міста й усього нашого народу. Легенда теж пов'язана з нашествям хана Батия, якому вдалося дійти до Києва через те, що не об'єдналися князі супроти ханської орди. Чудовий мозаїчний шестиметровий образ Пресвятої Богородиці – Оранти XI ст. можна і сьогодні побачити у соборі Київської Софії. Вона зображена у надалтарній частині на загальному мозаїчному фоні. Стоїть на чотирикутному золотому камені з піднятими руками. Майже тисячоліття це зображення Богородиці залишається непошкодженим, ймовірно, тому і називається вона «Непорушною Стіною».

Батиеві полчища завойовників спалили місто, сплюндрували і собор святої Софії. Неушкодженою залишилася тільки стіна, на якій молитовно здіймала руки до неба Пресвята Богородиця, «оберігає Київ і киян від лиха, і буде стояти місто доти, доки молитися за нас свята Оранта» (с. 27).

Під пером письменниці ожили й красиві легенди про золотоволосу вишивальницю Марію та її коханого («Чарівна вода фонтану "Самсон"»), про князя Володимира Святославовича та полоцьку князівну зі складною долею Рогніду («Вулиця "жіночої сили"»), розкриваються таємниці Маріїнського палацу та «Поліцейського скверу» («Таємниці Маріїнського палацу», «Магія "Поліцейського скверу"»). Легенда про німого ченця лаврських печер сприймається майже як біблійна притча – ймовірно, вона висвітлює життєві перехрестя засновника Печерського монастиря преподобного Антонія («Німий чернець Києво-Печерської лаври»).

Легенди, як відомо, народжуються у всі часи: *«три верби при дорозі / гортають десницею Бога / сторінку заповітних легенд / і єднають віки...»* (с. 131). Тому нині їх уже має навіть Київський митрополітен («Легенди Київського митрополітену»).

Книжка «Легенди Києва: міфи і реальність» написана м'якою, метафоричною мовою, що є характерною рисою поетичного прозописьма Інни

Ковальчук. Письменниця розповідає про швидкоплинність часу, зміни поколінь та незмінну велич стародавнього міста. Оповідь пронизана щирою любов'ю до київських вулиць, парків, пейзажів, архітектури, фонтанів, Дніпра та каштанів, історії та сучасності.

Завершується видання ліричним акордом на честь столиці України: «Місто моє, вічне і напрочуд вразливе, мудре по-старечому і дитинно довірливе... Скільки гострих безжальних жал устромилося в твою плоть за ці страшні роки! Скільки душ покинуло своє земне лоно, розчинившись у потойбічні! Зникають потроху чорні шрами руїн, але під ними так само болять скривджене тіло, щемить пам'ять про чужинський вогонь. Десь там, у глибинах твого єства, тихенько плачуть ненароджені діти, несправджені надії, розбиті долі. А над усім цим золотим розкриленим лелекою незмінно сходить сонце... Мій Києве, хай твій день буде добрим!» (с. 138–139).

Книжка читається напрочуд легко і надовго залишає глибоке відчуття київського колориту. Замість сухого хронологічного переліку фактів авторка створює емоційне та художнє полотно міста.

Сподіваюсь, що видання буде корисним для прочитання всім, хто цікавиться душею Києва та його культурним бекграундом. Це своєрідний ліричний путівник, що передає дух кількох історичних епох.

Перефразовуючи класика, скажу, що коли читав «Легенди Києва...», не критикував, а насолоджувався. І все ж одне побажання висловлю. Розумію, як непросто в умовах війни оприлюднювати такі видання. І все ж... А що, якби перекласти текст англійською, а, можливо, ще якоюсь європейською мовою та додати кольорові ілюстрації?! Гадаю, що такий «путівник» привернув би увагу не лише вітчизняних естетів, а й іноземних гостей Києва.

Книжка «Анестезія» – це вже восьма поетична збірка Інни Ковальчук. В анотації до видання зазначено: «Ab imo pectore – щиро, з глибини душі»... «Анестезія» – спроба філософського осмислення психологічного стану людини в часи війни. Вірші не тільки зримо передають відчуття великого болю і великих утрат, але й додають віри в перемогу Добра над всесвітнім Злом. На сторінках живе Київ і кияни від перших днів війни і донині».

Назва збірки символічна. *Анестезія* (від грецького *an-* без та *aisthesis* – відчуття) – це медичний стан контрольованої, тимчасової втрати чутливості або свідомості. Її головна

мета – блокувати передачу больових імпульсів до головного мозку, щоб пацієнт не відчував болю та дискомфорту під час операцій або лікувальних процедур.

З кожної поезії перед читачем постають сюрреалістичні картини апокаліпсису, привнесеного війною, які без анестезії споглядати неможливо: *«ніби сцена з далеких таємних містерій: / вся закутана в сяйво червеної рани / по центральній алеї столичного скверу / йшла дитина з очима старенької пані / ... в золотому промінні байдужого сонця / сива дівчинка ляльку ритмічно колише* (с. 9).

А ось інший кадр : *«і поруділе пір'я голобів / несеться вітром по уламках цегли»* (с. 10).

І все ж лірична героїня зуміла побачити й те, як *«моє зранене місто стоїть і продовжує / жити, / розчиняє в повітрі заграви, тривоги і дим, / розбирає завали, сади виліковує квітом / і щоденно на фронт відправляє швидкі / поїзди», «насипає вали та їжачить путі / блокпостами, / а його ППО омофором здається мені»* (с. 15).

В «Анестезії» присутні всі чотири пори року, усі місяці, окрім одного березня, поєднуючись у вічний кругообіг і виявляючи гідну подиву всеперемагаючу силу любові до життя, єдність природи і людини : **Січень**: *«зима не зимова / висотує душу із січня»* (с. 56). **Лютий**: *«не вітряний, не лютий / дивний лютий...»* (с. 90). **Квітень**: *«цей квітень щедрий і суворий...»* (с. 17); *«квітень розкидав квіти»* (с. 64). **Травень**: *«це тільки в травні печалі у вельоні квіту...»* (с. 123). **Червень**: *«незвичний для червня, / та все ж таки – твій...»* (с. 121). **Липень**: *«а поряд, / на відстані липня...»* (с. 26). **Серпень**: *«насилав яблук Спас у лантух літа»* (с. 16). **Вересень**: *«вплітаються у вересневі будні»* (с. 68); *«поза вереснем, поза січнем...»* (с. 79). **Жовтень**: *«десь там позаду липень жовтень грудень...»* (с. 54). **Листопад**: *«навколо живуть несподівані знаки / надії, добра – листопаду на втіху...»* (с. 36); *«цей листопад готує вдалині / стрічки новин в зимовому етері»* (с. 53). **Грудень**: *«чи грудню у груди / поцілів крижиною час...»* (с. 58).

Свого часу Володимир Винниченко зізнався у щоденнику, що історію України не може читати без броду. Перефразовуючи видатного вітчизняного митця й політика, зауважу, що на страшну біду для нашого народу – одвічного ворога й нав'язану ним війну на знищення українського етносу не можна дивитися крізь призму єдиного телемарафону: вгамує біль хіба що легендарна постмодерна анестезія та легенди швидкокопінних літ.

У генах наших можновладців, які розчинили ворота колорадським завоюникам на чолі з їхнім біснувати фюрером, ніколи не було козацької звияти. Зате вона є у ліричних героїв і героїнь поетичних видань Інни Ковальчук, у справжніх українок та українців. А ще у кожного з них – *«У серці Бог. Він носить вишиванку»* (О. Самійленко).

Володимир КУЗЬМЕНКО,

м. Київ

ДО СЕБЕ ПРИХОДИМО З РІДНИМИ

Євгенія Нагірняк. Стежками мого минулого. Михайлина Баран. Мої спогади. – Тернопіль: Золота Пектораль, 2020. 224 с.

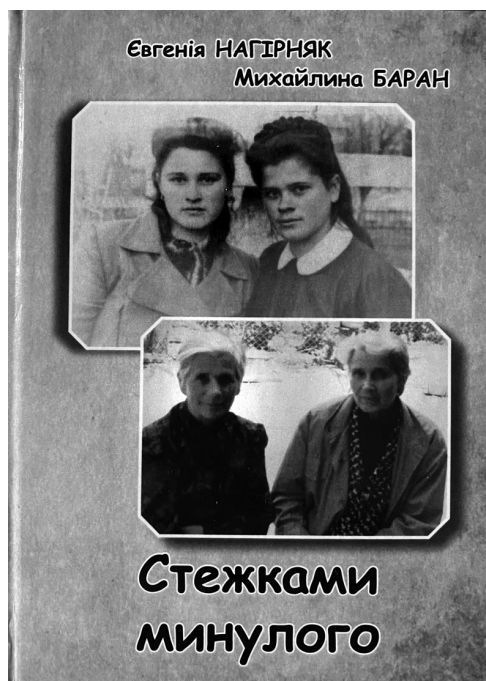
Ці необов'язкові спогади є обов'язковими для мене. Вибачте за марнославство. Але тут ідеться не про мене. Тут говориться про людей, більшість з яких я не знав, але до яких виповнений генетичною любов'ю.

Євген Баран

Шкода, що такі книжечки несправедливо залишаються поза дискурсом. Це вже навіть не печальна констатація – якась абракадабрастична тенденція, спровокована виштовхуванням глибокості змісту банальщиною форми. Конкретніше/простіше – умінням пристосовуватися. Не цікавлять такі видання ще й вишів, які, замість того, аби мудро розтолковувати, що «універ-

ситет – це внутрішній потяг до знань», заторможено втирають, що «університет у рейтингу». Богу дякувати, що на нині маємо таку веселість. А те, що невдовзі доведеться ламати голову над штудіюванням курсів абетки, веселитиме ще відрадніше (ага: відразніше). Менше з тим.

«Стежками минулого» відтворюють два основних розділи, що становлять спогадову складову: «Стежками мого минулого» (Євгенія Нагірняк), «Необов'язкові спогади» (Михайлина Братків (Баран)). Репрезентує видання передне слово Руслана Нагірняка, а всередині розміщено матеріали із фотоархіву Євгена Барана (упорядник),

що структурно розділяють його на дві частини, але й водночас дозволяють бути на крок ближче до родинного світу (с.97-132). А взагалі, їх можна вважати особливими історіями, що вартують окремої розмови. Наостанок подано вірші Михайлини Баран (Братків) та її учениці Надії Маркович (с.192), пробу рецензії та чернетку педагогічного виступу в с. Джурин (с.214-222). Кожний із розділів примикають короткі біографічні відомості. Ось така фахова підготовка родинної книжечки, яка не розмиває її відкритості.

«Можливо, цими спогадами мені хотілося залишити свій скромний слід на своїй землі. Доброї пам'яті слід», – такими думками замикає спогади Євгенія Нагірняк, за ширмою яких – бажання не літературної самореалізації, а Слова пам'яті, вичеканої на щирість. Інколи воно справжнє не тоді, коли перо відточене роками чи мозолями на пальцях, а при мимовільному запитанні: *«Для кого я пишу ці рядки, хто їх буде читати, кому вони будуть цікаві?»* Людська пам'ять занадто коротка як для Життя, що мимолітно протікає в часолеті. Бажання зафіксувати власну проминальність не так природне, як насушне. Часом, зазирнувши в дзеркало власних історій, маємо змогу розгледіти те, чого не бачили або не хотіли бачити. Ще скажу, що спогади Євгенія Нагірняк есеїстичного характеру і коли б була така змога, вони могли б перерости в окреме видання, оскільки є добрим ґрунтом для художньої форми. А готувати до світу такі матеріали варто, бо це завжди про повернення до себе, а до себе приходимо з рідними.

Спогади Михайлини Баран (Братків) контрастніші, лаконічніші за формою, гостріші за виповіданням. Як влучання в ціль. Прочитання цих записів залишає післясмак вичеканості їхнього зродження. І хоча десь у книжечці вказано (здається у передмовці *«Необов'язкові спогади»* Євгена Барана), що перша частина спогадів написана за проханням упорядника у 2000-му, друга – із власного бажання – з 2011-го, відчутно, що думки приловчували авторку до писання не тоді, коли вона воліла писати чи мала на те писання можливість, а коли їм заманулося бути почутими. Таким чином, це не тільки родинно-спогадова складова, а й свідчення про виразний творчий ген, позначений стихійним мисленням. Зрештою, включення віршів до видання це підтверджує.

І найважливіше: світ цієї книжечки, попри переважно болісну насаженість відвертими історіями, світлий, як Чистий четвер. Що вирізняє її з-поміж інших видань – людяність. Нехай у ній немає амбіції високої художності, обрамлення якимись псевдофілософськими гоніннями, розхристаними абстракціями, заявки на оригінальність, чіткої композиції, довершеності чи ще якоїсь біди, але в ній пульсує Життя. Прочитання супроводжує відчуття поряд Людини, що говорить з тобою, розповідає про себе, хоче бути ближчою, відчувати тепло спілкування. Це навіть не спогади –

запрошення до діалогу, після якого не залишається нічого, окрім вдячності, якщо сприймати їх із розумінням та не крізь призму раціонального – душевного начала. А незіпсованість літературщиною – ознака справжності, що й робить цю книжечку винятковою, тому тримати її в руках – уже гарантія ментального пориву.

Завершу ось на чому: не кожен здатен заходити в обійстя родинних історій без нав'язаного остраху чи сумніву, прихованої стидоби чи боязкості. Безглуздо рухатися до пізнання все одно нікому незбагненого світу без усвідомлення вагомості повсякчасного плеча близьких. Все-таки це багато, коли поряд ті, з ким розмову не пориває ані час, ані обставини, ані випадкові людища. Хіба це не доторк до вічності?..

Тетяна ТОРАК,
м. Івано-Франківськ

У СТАРОЇ ВИШНІ ВЖЕ НЕМАЄ ДОЛІ

БОРИСЕНКО Любов Петрівна

31 липня 1960

Тоді ще очільниця Чернігівської обласної організації спілки письменників України **Ганна Арсенич-Баран (1970 – 2021)**, у короткому слові помітила:

«У поетичній та прозовій творчості Любов Борисенко порушує близькі багатьом теми: і трепетне кохання, і біль втрати, і любов до рідного краю, а також роздумує про сенс життя, плекає світлу надію незгаслого серця на всепереможне добро».

Здається, як і в усіх. Загальна характеристика.

Читаєш – і тут же заперечуєш: але ж ні! Не так. По-своєму трепетно і по-своєму болюче. Та й любов до рідного краю прониклива теж по-своєму. Життя, хоч і загальна ніби, та все ж таки суто індивідуальна річ. Як і надія незгаслого серця на всепереможне добро.

Нам здається, що все вже відкрито, написано-переписано – аж заяложено, але, вникаючи у вірші Любові Борисенко, переконуєшся: не все... Небайдужа людина обов'язково знайде свої нюанси у баченому-перебаченому: й у ранку, що народжується, й у полі, що половіє житами, і на річці чи в лісі, що теж не залишають байдужими. Як і на небі чи на землі, куди лиш дотягується наш прискіпливий погляд.

Як-от, приміром, у вірші «Вишня», яка завжди поряд – тільки придивитися треба.

Ніби ж така сама, як і торік, позаторік... Аж ні...

В старій вишні вже немає долі.

А як була, скажіть мені, коли?

Мо', як камінчик кинули додолю,

Чи як червоно ягідки цвіли?

Це ж скільки пропущено, проходячи мимо!.. Скільки згаяно!..

Про чю долю говорити?
Запитань – мов листочків на гілочках. Чи як ягідок...
Глибоко зітхаєш – і хочеться повторити...

В старої вишині вже немає долі...

Це ж яке життєве річище виростає в напівтумані минулого, щоб отак видихнулося!

Яка глибочезна метафора!.. Як прірва, у якій вміщається вся наша Україна.

Та й ми ж такі самі глибокі й незвідані... Чіпляємося за життя, мов ті корінчики, щоб вибратися з безодні, в яку нас кидає безрозсудно недоля...

Повземо, продираємося до світла, а його немає й немає... Ну, що це таке? За що таке покарання?

Далі поетеса дещо втрачає напругу, губиться, як і сама доля, в непроглядному тумані минулого. Бо хто ж записував, що й коли відбулося? Навіть не стежили.

Спохопилися, а вже старість... «і кора облізла»...
Крах!

*Літа останні доживає вишня,
А доля так до неї й не дійшла...*

Останній рядок – катастрофічний! Як вишня цвіла щовесни, як буйно променіла – вже пізно. «А доля так до неї й не дійшла».

Неймовірно! Та хіба ж це справедливо? Всім доля розписується наперед – і вони проживають її сповна. Краще, гірше – то вже інша справа. Але ж доля була! А тут – і не дійшла навіть, застряла десь напівдорозі. Чи, може, згубилася... Упала у ще глибшу прірву... Роздумів – заблукати можна. І в самому собі – насамперед.

Ні, не песимізмом віє з цього вірша. Я тут навіть не вловлюю його напівзвуків. І трагедія життя тут зовсім в іншому. В нашій байдужості, мабуть, – найперше. Це ж треба: так не помічати... Рідне, красиве, а ніби й непотрібне.

Скільки ми так байдуже пробігаємо повз дуже важливе в своєму житті!.. А коли кидаємося – вже пізно. Сподівався запитати про щось дуже важливе, а вже ні в кого. Збирався поїхати куди, щоб на власні очі побачити, а вже нема його. Гадав, поговоримо ще від душі, а з кладовища лише відлуння рідних голосів розносить вітер.

То, може, й до мене не дійшла доля?.. Може, й моя десь блудить попід тинню, саму себе шукаючи?

В старій вишині вже немає долі...

А в мене?

Що хотів – не зробив. Куди намічав – не дійшов. Кому збирався – розгубив...

Письменниця **Валентина Михайленко (1953 р. н.)** дає своє бачення:

«Її і поезію, і прозу я охарактеризувала б дуже коротко, але містко: це – почуттєва злива. Не шквальна й руйнівна, а щедра і тепла, що несе із собою віру й надію, омиває літеплом рани й рубці, дарує оновлення, купає в розкошах любові, виграє росинками в придорожніх споришах».

Це вже дещо конкретніше в оцінці. Що ж, їй, як землячці, може, й видніше. Частіше бачаться, обговорюють...

Омиюся й я тією «теплою зливою» – хоч трохи втішуся над прірвою...

Творчість не дається легко. То тільки в круглих дурнів усе просто. У квадратних і то трохи десь зачіпається, а в ромбічних – тим більше.

Поезія Любові Борисенко спонукає до роздумів, гріє душу, борсається в жилах...

А в цей час... Мов нічого й не трапилось... «Померла яблуня в саду»... І й абсолютно байдуже, що зовсім поруч вітер роздягає молоду грушу... Вона вже й на мороз не зреагує, тим більше – на якісь там суховії... Вже й пити ніколи не попросить, хоч і пересохла вся... Запам'яталося лиш «останнє яблуко», яке в посохлій траві прихистилося на самісінькій межі... Межі чого?.. Між чим?.. Між сусідніми ділянками чи й того більше?.. Межі між смертю і життям?.. А яблуко?.. Чи не посмертний згусток душі, в який стиснулася, відходячи в інший світ, яблуня?.. І хто його з'їсть, у того й перетвориться колишня кучерява красуня... Але в кого?.. Домислимо... У птаха, звіра чи в людину?.. Хто поласує останнім яблуком?..

Пошуки нового тіла – завжди проблема. Кажуть, що людина проживає сім життів... Чи дев'ять?.. А яблуні душа хіба гірша від людської?.. Хіба менш перспективна перед майбутнім переродженням?

От для цього й поезія б'є ключем, щоб ми потім спокою не знаходили в розлогих роздумах.

Час тече... Ми намагаємося спинити його, бодай пригальмувати, щоб встигнути більше...

*Нас підганяють справи й почуття,
Ми вередливі чи надміру чесні...
Тече ріка, біжить, спішисть життя,
Та головне – в руках тримати весла.*

Так, без весел – сутужно. Закрутить у вирі – і незчуєшся, як пропадеш... Любов Борисенко і в прозі досить вправна.

Письменниця молодшого покоління **Діна Горбенко (1988 р. н.)** переповідає коротко:

«Ярославна» переповнене почуттями оповідання, яке кличе за собою мріяти, вірити і ще сильніше любити. Від таких світлих сердечних емоцій і на душі теж світає.

Друге оповідання Любові Борисенко називається «Свята грішниця», і оксюморон у назві цій доречний, як ніколи. Сюди ще хочеться додати присвяту Григора Тютюнника, як у новелі «Три зозулі з поклоном» – «Любові всевишній присвячується». Чому? – запитаєте. Бо там, де любов, там по н'ятах – зрада, де добро і самовідданість – ненависть і забуття, де жертовність – там гріх... Як це можна поєднати...»

Звісно, треба читати твори... Щоб повніша відповідь склалася. Інакше – тільки розмови.

Виходить, не всі молоді безпросвітно сидять у смартфонах. Є такі, які не лише читають, а ще й удумливо аналізують.

І хоч визначальним фонтаном натхнення Любові Борисенко є поезія, свою насагу вона прагне перенести й на прозу. От, приміром, оповідання «Ярославна».

Випускний бал... І на вальс молоду вчительку запрошує надто сміливий випускник.

«Важко передати словами ті почуття, що охопили її, заволокли, мов казковий невід русалку в невидимі сіті. Ноги, немов гутаперчеві, здається, ось-ось підігнуться – і вона впаде. Серце, як у спіяманої в сильце пташки, тріпоче, ніби збирається вискочити з грудей... Рука Ігоря, що несміливо ледве торкалась її гнучкого стану, пекла, мов розпечене залізо. А її права рука, затиснута в його долоні, неприємно спітніла. «Ярославо! Ти ж доросла жінка, заміжня, що ж з тобою коїться?» – наче від когось стороннього чула власні думки. «І справді, що ж це зі мною?» – уже від себе подумала. Її наповнили нові відчуття... На мить здалося, що вона й справді пташка, вільно ширяє в небесній синяві, а там, внизу, – синіше від неба

волошкове поле. Це фантастичне видіння враз зникло, його перервав голос юнака, чії волошкові очі дивилися прями́сінько в її душу...»

Невимовлені вголос хвилювання двох протилежних через неписані правила сердець породжують внутрішній конфлікт, який, як показує життя, іноді перебороти важче, ніж побитися навкулачки.

Любов Борисенко, незважаючи на поетичну закодованість своєї натури, все ж уміє відсторонюватися і переключатися на прозове ведення письма. Вона уміло веде сюжет, майстерно будує діалоги, не перенасичує текст всякими відступами та описами. І в той же час не забуває, що проза – це теж художня оповідь, тільки в більш розширеному варіанті і з зовсім іншими ознаками.

Валентина Михайленко відзначала:

«Художня проза Любові Борисенко, безперечно, захопить жінок, але, здається мені, й чоловіки знайдуть у ній поживу для думки й почуттів. Спогади й роздуми – то для всіх, та щонайперше – для її земляків, які упізнають там і себе, й знайомих, згадають тих, хто пішов у засвіти. І впіймають душею немирущого сонячного зайчика...».

Коротко й містко.

І додає дещо конкретніше:

«Безперечно, художнє слово живиться почуттями. Інакше й бути не може – що в поезії, що в прозі, адже, лише виплеснувши почуття, автор-письменник у змозі передати співавтору-читачеві увесь багатогранний світ нашого буття, а загалом – невичерпний світ своєї душі».

Письменниця нічого не вигадує і, тим більше, не прихорошує. Пише з життя, яке вона знає не з розповідей.

От ще один фрагмент, але вже з іншого оповідання, назва якого звучить хоч і по-американськи, відповідно до відомого кінофільму, зате з суто українським підтекстом. Сама назва не просто говорить за себе, а враз розкриває характер сімейних стосунків.

Проте поки що все ніби завмерло – перед народженням нового життя. Бо що його здатне зупинити?

Це неймовірно!

Письменниця тонко виписала психологічний стан жінки, яка щойно народила дитину. Вона

«Напружилась, підвела голову – в ліжечку лежало немовля у мереживному чепчику, в повзунках і мініатюрній сорочечці. Віра пригадала, як народжувала дівчаток, як сердиті санітарки заносили діток до палати, сповитих сірими пелюшками, вкритими бурими плямами. Так туго сповитих, що у них відвисали щічки, як у стареньких бабусь від запнутих хустин».

Народжувати хоч і з болісно-неприємних процедур, та жінка, переборюючи болі, все ж встигає порівняти... Адже у неї вже є материнський досвід. Ні, не однаково все було, хоч ніби вона та ж сама, що і в попередні рази. І дітки не такі, якщо придивитися.
Не забулися сірі пелюшки, різко контрастують...

«А це дитя усе в мереживі, схоже на янголятко, що лежить на пухнастій блідо-блакитній хмаринці. Воно не спало. Безладно рухало ручками, раптом манюсінський вказівний палець потягло до рота. Жінка ще більше силкувалась підняти голову. Малюк широко відкрив очі, і погляди матері й дитини зустрілися. Віру озорнула така потужна хвиля тепла й ніжності, що ними наповнилася вщерть кожна клітинка її єства».

Хіба втримаєшся? Як би не збиралася з силами, їх не вистачало для стримування почуттів. Зате для ослаблення гальм – скільки завгодно.

«Почуття лилися через край, затоплювали і ліжко з дитям, і всю кімнату так, як річка в повінь затоплює прибережні верболози, луки, виходячи із берегів. Не по-осінньому яскраве сонце зазирнуло у вікно палати, осяяло жінку й немовля, немов благословляло Вірине материнство».

Любов Борисенко пише й ніби сама переживає цей невимовно-щемливий процес. Він стільки вміщує в собі – жоден букет не зрівняється гамою барв, з якою б любов'ю його не складали.

Що там далі, то вже не таке важливе. Головне – ось воно, її янголятко. На пухнасто-білій хмаринці-подушечці.

А серце калатало.

І стукало в скроні словами.

А за вікном...

*Од вітру береза хилилась.
Не вітер – якийсь бузувір!
І кожним листочком молилась,
Здіймаючи гілля до зір.*

У справжнього митця нічого ніколи не розділяється на якісь там частини. Воно завжди єдино-ціле. Тільки поперемінно виринає на поверхню – то одне, то інше.

Валентина Михайленко, як найближча соратниця по перу, констатує:

«...тональність мелодії її слова то тривожна, то сумна, то звияжена – і відлунює в серці такими ж самими почуттями».

А що ви хочете, коли творча душа не завжди там, де її власниця! Де вона тільки не літає!.. До яких тільки висот не підноситься!.. У які глибини не опускається!..

Власне, з цих курсів-екскурсів і береться розмаїття. І як би там не бушувала війна (а до фронту від Коропа рукою подати),

*За вікнами ще квітнуть надії
І в яблуках ще молодий садочок.*

Оце й додає надії на щасливе майбутнє. Смертельні вибухи бомб і ракет закінчаться, квітування української землі (як і душі) – ніколи!

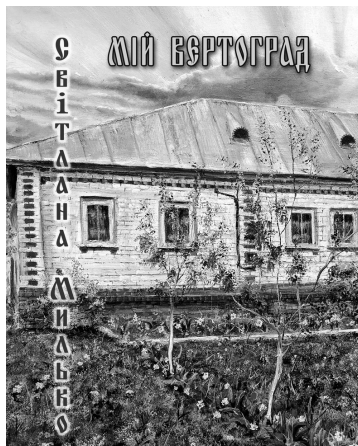
Анатолій ШКУЛПА

ЖИТТЄВА СУТНІСТЬ – У ДОЗРІЛОМУ ЯБЛУЦІ СЛОВА

Між першою поетичною збіркою Світлани Милько «Вітрила надії» і другою «Мій вертоград» проліг чималий часовий проміжок – дев'ять років. Як редакторка обох можу впевнено сказати, що нова книжка стоїть на якісно вищому щаблі й засвідчує успішний поступ поетки в царині віршування.

Для неї поезія – то вертоград (старовинна назва плодового саду з квітниками), що манить своїм різнобарв'ям, а кожне слово – яблуко, яке вона намагається зробити дозрілим і запахущим, ставиться до нього трепетно й відповідально.

*В заманливий обшир я пильно вдивляюсь,
В вертогради поезії, в яблука слів...*

Обшир, в який поетеса пильно вдивляється, асоціюється в неї з багатогранністю життя, з усіма його відтінками, що вловлює її чутлива душа і, переплавивши в слова, несе людям. Про це вона щиро заявляє такими рядками:

*У світ широкий понесіть мене лелеки,
Дорогу праведну і часну прокладіть.
Побачить мрію, обрії далекі
Зі мною разом – нумо у політ...*

*Я клекотатиму щемливими рядками –
І затріпоче щира пісня на крилі.
Я щедро поділюся нею з вами,
Щоб горя стало менше на землі...*

«Я клекотатиму щемливими рядками...» – так назвала пані Світлана перший розділ збірки. І той клекіт голосний, він несе довкруг добірне слово, що милується рідним краєм («Моє село – частинка України», «Легенда про Нехаївку»), ревно вболіває за долю України («Моя душа так знахабніла», «Ми дожились, що стали, мов телята», «Чому буття таке у нас

настало?»), милується красою людської душі («Хто бачив українську жінку...», «Ти, мов святий, що вийшов з вітара»), утверджує загальнолюдські цінності («Колись казала мені мама», «Є різні люди на землі», «Напучувала мама на дорогу»), оспівує нерозривну єдність матері й дитини («Ясною зорею дорогу у світ», «Матері», «Ви – джерело моїх надій»), наголошує на неперобутності традицій нашого народу:

*Рушники, ніби крила лелечі,
Із небес линуть в лоно землі...
Рушники – то є душі далекі,
Що до нас мовлять тихо з імлі.
Із полотен, мов доля людини,
В очі дивляться: сяючий мак,
Чорнобровці і мальви, й калина –
Роду нашого міцності знак.
В них єднаються ніч і світання,
І з голубкою голуб летить,
В них розлука, у них і кохання...
Рушники таять вічності мить...*

Осібнo можна розглядати другий розділ збірки «Жахлива жатва у війни...».3 Це – глибоко особисте, крик душі, виплеск болю серця, пораненого загибеллю близької людини. Поезії цього розділу пані Світлана присвятила своєму зятеві, нашому захиснику, що поліг за Україну. Тут кожне слово ячить, бо рана ще дуже кровоточить. Найбільше мене вразив невеликий вірш про квітневий сніг, що неочікувано впав на світ, який розбрунькувався до життя:

*Незвично у квітні дивитись на сніг.
Стискається серце: поранені квіти...
На якір мій погляд весняний заліг,
Й згинається спина щомиті...
Принишкли у ранах тюльпани сумні,
Нарциси голівки побиті схилили.
І сльози пекучі скипають в мені,
І хочеться в світ закричати щосили...*

Той крик виривається з розтятих грудей, бо «Мов блискавкою, навіл: «до» і «після» – І обірвалась лебедина пісня...», бо «Переплелися сльози й горе // І душу розтягли косою», бо «Розірвана душа, а замість серця – прірва. // І навкруги лиш сльози й темнота», бо доня залишилась без своєї коханої половинки, а синок без найріднішої людини – тата...

Чим допомогти, як зцілити? – надривається материнське серце й затято таврує війну («Твоя жорстокість перейшла межу – // Будеш навіки, мов Каїн, проклята») і попри нестерпний біль у ньому живе віра в те, що Господь допоможе «вирвати легені у війни й кинути її за грати».

Третій розділ «Це ти, коханий ти, єдиний?» розкриває навстіж людську душу і випускає у світ безмежжя почуттів: і світлих, і болісних, та єднає їх одне – необхідність «*вірному кохання одягать вінець*». Хіба ж не здригнеться душа, не запурхають у ній метелики від отакої світлої поезії:

*Дивлюсь я на небо і вірші читаю,
ти пишеш зірками на ньому мені...
Я з кожним словечком надію плекаю,
що це почуття не згорить у вогні,
не змерзне в морози, не зникне в безодні,
не втоне у вирі життєвої річки.
Я хочу прожити отак, як сьогодні,
і стати сюжетом міжзоряних віршів...*

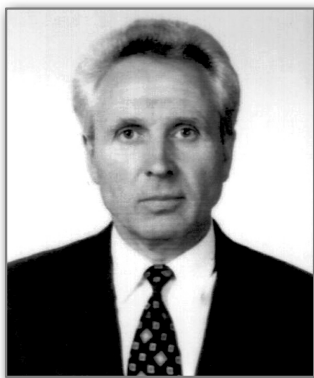
Гідне місце у збірці посів і гумор, який Світлана Милько вподобала давно. І слід зазначити, що він у неї колоритний та соковитий, а головне – майже всі гуморески й жарти написані на місцевому матеріалі, за що односельці авторки їх дуже цінують. Аби зацікавити:

*Лежу хвора у лікарні, сама у палаті.
Тут заходить лікар гарний у білім халаті.
Запитав мене, бліденьку, а чи я заможна?
Чи одержую зарплату? Чи платоспроможна?
Бо без грошей у лікарні нічого робити.
Щоб дізнатися діагноз, треба заплатити,
А тоді ще й лікування в копійчину вскочить...
– Скільки треба? Годі вам голову морочить!
Як сказав він оту суму, враз усе зомліло,
Навіть, що було здоровим, миттю заболіло.
– Може, тоді краще вмерти? Не дешевше буде?
– Та ви що?! Там втричі більше, – потерпають люди.
От халепа... Оце влипла, безгрошів'я жертва,
І стою на роздоріжжі – ні жива, ні мертва...*

Про себе пані Світлана каже: «Я маю душу теплу і ясну, //Як Божий день, як блиск роси на сонці». То так і є. Тому й поезія її тепла і ясна та відгукується в серцях шанувальників.

Валентина МИХАЙЛЕНКО,

членкиня НСПУ, лауреатка Міжнародного літературного конкурсу
«Коронація слова», літературно-мистецьких премій імені Пантелеймона
Куліша, Михайла Коцюбинського, Леоніда Глібова, Василя Никитіна

Валерій ДЕМЧЕНКО

ДРУГЕ ПРИШЕСТЯ

Ознаки неадекватності у Дональда Трампа проявлялись ще за першого пришествя на американський престол. Нарцисизм у нього – від народження, маразм – набутий. Та за першої президентської каденції ще не докучала стареча деменція.

Гримуча суміш нарцисизму та маразму з деменцією у нього сповна проявилась та стала головним чинником планетарної турбулентності вже за другого пришествя.

Після повторного обрання Трамп, разом зі своїм дружбаном путіним, устиг повністю зруйнувати десятиліттями вибудовуваний людством світовий правопорядок.

Ядерний електорат Трампа вважає свого кумира суперменом. Найекзальтованіші прибічники намагаються переконати опонентів у тім, що він нібито працює на рівні генія! А його божевільні марення трактують як божі одкровення. Цитатник із промов Дона – крутіший за цитатник Мао Цзедуна!

Дипломатичний словник Трампа особливою вишуканістю не вирізнявся ніколи. Для проголошення промов із будь-якої нагоди йому, як ільфо-петровській Еллочці, вистачає тридцяти слів. Ця обставина не заважає златоусту заявляти, що у нього на мови – особливий хист. Якось Дон похвалився, що йому пропонували стати президентом Венесуели. А незнання іспанської мови, мовляв, – цьому не перешкода. Бо запростом вивчить цю мову за кілька днів. Охоче віримо! Щоб керувати Сполученими Штатами вистачає ж тридцяти англійських слів. Вивчить ще тридцять іспанських. Великий мовознавець останнім часом активно вживає і нецензурну лексику.

Самопроголошений номінант на Нобелівську премію миру повідав світові, що вже зупинив дев'ять війн. Щоправда, пригадати хоча б кілька із них він не може (стареча деменція!). Деякі війни, мовляв, зупинив ще до їх початку! А десяту (в Ірані) розпочав, мабуть, щоб потім її великодушно завершити.

Трамп устиг розсваритись майже з усіма своїми друзями і союзниками (крім путіна). Перепало від нього навіть самому Папі Римському. Дон раніше заявляв, що міг і сам стати папою! Принизивши Папу Римського перед усім обуреним католицьким світом, дуже хотів продемонструвати хто у світовій ієрархії найкрутіший!

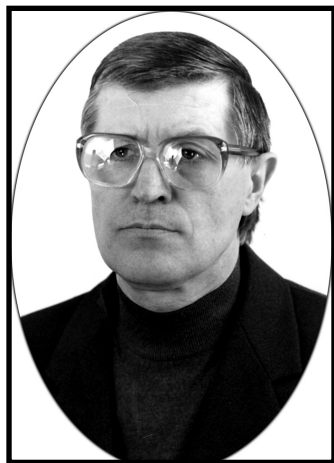
Та вершиною честолюбства і нахабства стала поява у публічному просторі ікони Трампа, зображеного в образі Ісуса Христа. Сповістив планету, що друге пришестя Спасителя світу вже відбулося!

ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША

У квітні нинішнього року пішов із життя відомий український вчений – літературознавець, доктор філологічних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, постійний і багаторічний автор часопису «Літературний Черніїв» **Олександр Герасимович Ковальчук (22. 05. 1947 – 10. 04. 2026).**

Наукова доля професора Олександра Ковальчука непроста, але стрімка і поступальна. Він народився 22 травня 1947 року в селі Приколотне на Харківщині у родині вчителів. Дитинство і шкільні роки пройшли в іншому слобожанському селі з поетичною назвою Малинівка. Після закінчення 7 класів Олександр став студентом індустріального технікуму, а з 1964 року працював слюсарем-інструментальником на Харківському заводі «Світло шахтаря». Опісля були також випробування себе у будівельній професії муляра на Харківщині та в Києві. А потім раптовий, але омріяний і виплеканий у душі філологічний поклик рідної мовно-літературної стихії і з вересня 1968 року Ковальчук – студент українського відділення філфаку Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя (нині Ніжинський державний університет), Саме у часи свого студентського життя долучився він до наукової роботи. Був переможцем кількох Всеукраїнських наукових конкурсів та олімпіад, відмінно навчався, був Гоголівським стипендіатом. По закінченні вузу викладав, успішно закінчив аспірантуру. У 25 років захистив кандидатську дисертацію про епічні твори Максима Рильського, у 45, що вважається молодим літературознавчим віком, захистив докторську дисертацію з теми «Український повоєнний роман», став професором (1994). Бага-

то років очолював кафедру української літератури у рідному закладі вищої освіти (1979–2012).

За високі показники у роботі О. Г. Ковальчук нагороджений медаллю «Ветеран праці» (1990), нагрудним знаком «Відмінник народної освіти УРСР» (1990), Почесною грамотою МОН України (1995), Почесною грамотою обласної державної адміністрації (1998), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2017), нагрудним знаком «За наукові досягнення» (2007), медаллю Миколи Гоголя (2009). Рішенням Вченої ради університету в 2015 році йому присвоєно звання «Заслужений працівник Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя». У 2016 році за працю «Візуальне у творчості Михайла Коцюбинського» його відзначили обласною літературно-мистецькою премією імені М. М. Коцюбинського.

Професор Олександр Ковальчук автор 20 монографій та 178 наукових статей у фахових виданнях України та зарубіжжя. Він автор книжок: «Український повоєнний роман: Проблеми жанрового розвитку», 1992; «Література української діаспори: Голгофа України («Жовтий князь» В. Барки та «Сад Гетсиманський» І. Багряного)», 1993; 1995; «Творчість Олександра Довженка», 1994; «Гоголь. Буття і страх: Етюд про Гоголя», 2002; 2009; «Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.)», 2008; «Роман В. Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» («вища людина» у структурі буття)», 2011; «Візуальне у творчості М. Коцюбинського», 2015; «Поезія Т. Шевченка (колективна травма як проблема українського буття)», 2019.

Світла пам'ять про шанованого колегу буде довго жити у наших серцях.

Ректорат Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Члени Національної спілки письменників України: Олександр Забарний, Анатолій Шкуліна, Юрій Бондаренко, Тетяна Сидоренко

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спільки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 2 (114) 2026 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
альтанка Леоніда Глібова у селищі Седнів над річкою Снов***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 24.06.2026 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 11,5. Обл.-вид. арк. 11,5
Папір офсетний. Зам. № 0003. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний **ЧЕРНІГІВ**

*...чудо якесть, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

